

NÉPESSÉG, KÖZEGÉSZSÉG

A természetes szaporodás és a szaporodási képesség.

L'accroissement naturel et le potentiel démographique.

Résumé. On a souvent discuté depuis plus de deux mille ans sur la question de savoir s'il serait bon que l'humanité s'accroisse d'une façon illimitée ou bien si on ferait sagement de restreindre la procréation. Le malthusianisme a eu autant de partisans que d'adversaires; parmi ces derniers, un grand statisticien italien, M. Gini, s'est distingué surtout ces derniers temps. D'après un savant hongrois, M. Schneller, qui a écrit l'année dernière sur la natalité une étude remarquable, la population de la Terre (à présent, 2 milliards d'hommes) sera certainement, dans quelques siècles, de 6 à 8 milliards, ou même de 10 milliards.

En Hongrie, le malthusianisme n'a jamais pu se répandre. La question de l'accroissement naturel nous a toujours préoccupés vivement. C'est de cette question que nous allons parler dans cette étude. Notamment, nous allons faire connaître, à l'aide de comparaisons rétrospectives et internationales, l'accroissement naturel en Hongrie par mois, suivant les régions et les arrondissements de Budapest, en nous fondant sur des calculs spéciaux concernant l'indice de vitalité, la capacité de se multiplier, c'est-à-dire le potentiel démographique, et les proportions de fécondité Kuczynski, et en tenant compte de considérations démographiques relatives à la religion et aux éléments ethniques.

D'après les chiffres indiqués plus bas, pendant les années 30 du siècle, sur notre territoire dit de Trianon, l'accroissement naturel de la population était en moyenne par an à peine de 6 pour 1000 habitants, tandis que pendant la décade précédente, — au cours des années 20 ayant immédiatement suivi le traité de Trianon, — il représentait 10 pour 1.000, contre 11 ou 12 pour 1.000 à la veille de la première guerre mondiale, et même 14 pour 1.000 pendant plusieurs années de la fin du XIXe siècle.

Il est curieux cependant que chez nous, ces derniers temps, parallèlement à la régression de l'accroissement naturel, l'indice de vitalité augmentait légèrement, s'élevant récemment souvent à plus de 160, contre 150 au maximum à la veille de la première guerre mondiale, 130 à 140 à la fin du siècle dernier et 110 pendant les années 70 du XIXe siècle.

Cet accroissement de notre indice de vitalité montre que dans notre pays, le mouvement démographique est devenu plus intensif, et cela du fait des soins accrus donnés aux femmes en couche, grâce auxquels l'accouchement les éprouvait moins

qu'autrefois, de sorte que l'accroissement naturel de la population se fait maintenant chez nous avec moins de risques. Ajoutons que la proportion appelée „capacité de se multiplier“, proportion obtenue en standardisant l'accroissement naturel, prouve que la proportion actuelle de cet accroissement ne correspond pas tout à fait à la réalité.

Ces dernières années, par rapport à l'étranger, l'accroissement naturel était en Hongrie moins favorable qu'auparavant. A présent, deux tiers des 48 pays considérés dans notre tableau 2 ont un accroissement naturel dépassant celui de notre territoire de Trianon, contre à peine un tiers il y a dix ans, où cet accroissement était chez nous de 10 pour mille habitants. Mais il est probable que grâce à l'agrandissement de notre „espace vital“ et surtout à la récupération de deux régions bien prolifiques, la Subcarpathie et le pays des Székelys (Sicules), notre natalité va grandir considérablement.

En ce qui concerne l'indice de vitalité, ainsi que l'accroissement naturel standardisé (la capacité de se multiplier) et la proportion de fécondité (proportion Kuczynski), notre territoire dit de Trianon est, par rapport à l'étranger, presque dans la même situation qu'au point de vue de l'accroissement naturel brut.

D'après les derniers chiffres parvenus à nous, c'est la Russie soviétique qui tient, parmi tous les pays, pour l'accroissement naturel, la première place, avec 20 à 24‰; mais pour l'indice de vitalité, l'Union Sud-Africaine dépasse l'U. R. S. S., et cela montre que dans ce pays d'Afrique, le mouvement démographique est plus intensif qu'en Russie soviétique.

En Hongrie, parmi les membres des diverses religions, ce sont les catholiques uniates (appelés aussi gréco-catholiques) qui occupent, aujourd'hui comme auparavant, la première place pour l'accroissement naturel et pour l'indice de vitalité, avec respectivement 14 à 16‰ et 180 à 190‰. Par contre, chez les israélites de notre territoire dit de Trianon, l'accroissement naturel était toujours ces dernières années en régression, par suite de quoi leur indice de vitalité était au-dessous de 100.

Parmi les éléments ethniques de notre territoire dit de Trianon, seuls les Hongrois dépassaient toujours, pour l'accroissement naturel et l'indice de vitalité, les moyennes constatées pour la population entière (c'a été dû pour une certaine part à

l'assimilation d'éléments non hongrois), et les Serbes et les Bougniévatzes étaient sous ce rapport, chaque année, en régression.

Enfin, si on examine par mois pour la Hongrie, l'accroissement naturel et l'indice de vitalité, on voit que toutes les années, c'est en septembre qu'ils atteignaient leur maximum.

*

Az emberiség szaporodásának számszerű nagyságát évről-évre a természetes szaporodás — az élveszületések és az elhalálozások számának különbözete — adja meg, mértékét, a népességhez viszonyítva, pedig ennek ezer lélekre eső aránya. A vándormozgalom, legyen akár belső, akár külső, csak egyes helyek, vagy országok szempontjából jelent eltolódásokat, de nem az emberi szaporodás abszolút nagysága tekintetében. A természetes szaporodás a népmozgalom abszolút hatású, természetes tényezőinek eredője, az egész emberiségre pedig ez a valóságos szaporodás maga. Kivételes esetben, ha nincs külső vándormozgalom, úgy az egyes államok természetes szaporodása is egyezhet a valóságossal, különben kiszámítása csak elvont számítási művelet. Kétségtelen azonban még ilyenkor is nagy valóságos jelentősége, mert a tényleges szaporodásnak ez a legfontosabb alkotó eleme. A fajfenntartás természetes ereje, a népesség propagatív képessége s ezzel a jövő alakulása, iránya, az egyes országok határain belül is, elsősorban a természetes szaporodás alakulásából ítélhető meg. Az országok természetes szaporodási arányainak alakulásában rendszerint hosszabb időszakokra szóló, állandóbb jellegű s az emberi akarattal nehezebben szabályozható irányzatot lehet felismerni; míg a ki- és bevándorlást, megfelelő intézkedésekkel, rövidebb idő alatt lehet fokozni, vagy csökkenteni.

A statisztika és a népességpolitika története egyaránt igazolja, hogy a természetes szaporodás nagyfontosságú kérdésének jelentőségét az államférfiak régmúlt időkben is mindig elismerték, bár az a különböző eszmeáramlatokban már ismételtén más és más megvilágítást nyert. Már az ókori Róma is hozott törvényeket a gyermeknemzés előmozdítására, a családi élet fölemelésére s a házasságkerülés megszüntetésére. Ezek között tudvalevőleg Augustus császár törvényei, a Lex Julius de maritandis ordinibus és az azt módosító és kiegészítő Lex Papia Poppaea a legnevezetesebbek. A consulok s a caesarok előtt már

Mózes éppen úgy, mint utánuk az apostolok s a szentatyák, főleg Szt. Ágoston, Pál apostol, aquinói Szt. Tamás, majd a reformáció idején Luther, később XIV. Lajos és minisztere Colbert, majd Napoleon is a populacionista, a népesség mind nagyobb számára törekvő, azt úgy az állam, mint az egyén szempontjából előnyösnek és érdemnek tartó élet- és világnézet hívei. Kétezer éves az a hagyományos felfogás, mely a minél nagyobb emberszámban látja az állam és társadalom boldogságát, az állam erejének biztosítását s amellyel szemben áll és állt mindig, már *Malthus* előtt is, az a gondolat, hogy az emberszám nagysága — megfelelő élelem híján — nem áldás az emberiség jólétére nézve. A túlszaporodás lehetőségének így nem is annyira feltevése, mint inkább csak annak következetes kiépítése *Malthus* tulajdonképeni érdeme. Ezt a felfogást vádolja a legújabb korban az olasz *Gini* azzal, hogy a *Malthusra* támaszkodó s azt propagáló angolok a többi nemzetnek rossz tanácsot adnak. Nem őszinték tudományos téren sem. Míg ők benépesítik az egész földet, az angol-szász faj hegemoniáját és uralmát teremtmeg, addig a többi népet, tudományos mezben is, a szaporodás korlátozására intik.

A szaporodást akadályozni törekvő, a házassággal szemben a megtartóztatást dicsérő felfogásnak története azonban éppen úgy az ókorba nyúlik vissza, mint a szaporodást mindenáron segíteni akaró merkantilizmusé. Már a görögök: *Solon*, *Pheidon*, *Plato*, *Aristoteles* és az ókori Görögország más nagynevű írói is szükségesnek tartották, hogy a népesség túlságos szaporodása megakadályoztassék, hogy ezáltal az általános szegénység elkerülhető legyen. Tudvalevő, hogy az ókori Görögországban büntetlen volt a Taygethos-sziklára való gyermekkítétel; Kína a leánygyermek kitételét pedig a legújabb időkig tűrte. A pogány Rómában, a hanyatló császárság utolsó időszakában, Róma bukása előtt látunk hasonló felfogást. Ez eredményezte *Constantinus* császár rendelkezéseit is, melyek eltörölték a nőtlenség, férjtelenség és magtalanság büntetéseit. *Honorius* császár pedig a gyermekek számától függő előnyöket szüntette meg. Az őskereszténység azután, bár legszebb erényei által csak fokozhatta azt az irányzatot, mely a népesség minél nagyobb szaporodásában az emberiség egyik legfőbb célját látja, mégis éppen a szent

atyák körében az ellenkező felfogásra is számos példát mutat. Olympusi Szent *Methodius*, Szent *Ambrosius*, Szent *Hieronymus* és mások is a szüzességet dicsőítették a házassággal szemben. Összefügg ezzel a katolikus papok és szerzetesek coelibatusa, ez is házasságkorlátozó rendelkezés. A nagy hírű tridenti zsinat is a házasságkívüli állapotot dicséri a házassággal szemben, mígnem a reformáció küzd ismét a házasság háttérbeszorítása ellen. Az ú. n. katasztrofális felfogást, mely az emberi nem szaporodásának akadályait csak a nagy csapásokban, pl. pestis, éhség, vízözön látja, *Malthus* elődeinél sokszor olvashatjuk. Azonban egyesek, pl. *Macchiavelli* is, aki szintén ezt a katasztrofális teóriát vallja, már *Malthus* előtt észreveszi azt az összefüggést, mely a népesség száma és az élelem mennyisége közt fennáll. *Botero*, *Montesquieu*, *Franklin* és mások is ismerik már *Malthus* előtt az élelem és a szaporodás összefüggését. *Jevons* szerint főleg *Cantillon*¹⁾ munkája tekinthető *Malthus* teljes megelőzésének. *Hume* és *Towasend* is hasonlóan írtak szintén *Malthus* előtt.

Nem feladatunk, hogy *Malthus* tételeivel részletesen foglalkozzunk. Erről és követőiről, a malthusianizmusról és a neomalthusianizmusról, nemkülönben az utóbbiból kiágazó feminizmusról, Szemlénkben már számos alkalommal volt szó. Ezen eszmeáramlatoknak történetét, részleteit és méltatását már magyar nyelven is ismételten közreadták.²⁾ Legutóbb érdekes értekezésben fog-

lalkozott e kérdéssel *Schneller*,¹⁾ megjósolva az emberiség felszaporodását a mai 2 milliárdról az elkövetkezendő évszázadokban 6—8, sőt 10 milliárdra a túlkorai malthusi aggodalmak ellenére is. A *magyarság*, mint minden az életéért, fennmaradásáért és jövőjéért küzdő kis nép, sohasem volt malthusianista. Ám töltse el a túlszaporodástól való félelem a hatalmas angol népet, a maroknyi magyarságot soha! Mi mindig aggódó gonddal figyeltük népünk természetes szaporodásának alakulását, nem felejtve el azonban azt sem, hogy a népnek fejlődése az anyagtól természetszerűleg nem független, ahhoz országunk területére, „életterére“ is szüksége van.²⁾ A természetes szaporodásra vonatkozó országos adatokat jelen dolgozatunk 1. táblázata foglalja össze, több mint félszázados időtartamról, a múlt század hetvenes éveitől kezdve napjainkig. Ezt szemlélteti a koordinata-rendszerben, az országos történeti idősorokra támaszkodó vonalas rajzok segítségével, az I. grafikon is.

Hazánk népének természetes szaporodása az évről-évre mutatkozó tetemes ingadozások ellenére is csak két időszakban volt negatív, a 70-es évek elején, az 1873. évi kolerajárvány miatt s a világháborús időszakban. Minthogy úgy az 1. táblázaton, mint az I. grafikonon a természetes szaporodás ellentétesen ható mindkét tényezőjének — úgy a születéseknek, mint a halálozásoknak — történetét felvázoltuk, szembe-tűnik, hogy a második negatív időszakban nemcsak a halálozások gyarapodásának, de a születések akkori háborús fogyásának is minő szerepe van.

E régebbi szaporodási jelenségekkel, azok statisztikai mértékeivel, okaival és következményeivel Szemlénk is már számos ízben³⁾ foglalkozott. Jelenleg csak a leg-

könnyelmű házasságtól való tartózkodást érti. A gyermekek számának korlátozása — a tulajdonképeni neomalthusianizmus — nem fér meg az ő erkölcsi felfogásával.

¹⁾ L. *Schneller* K.: „Időszerű gondolatok a népesedésről“. A Társadalomtudomány 1940. évi 1. számában 23. és köv. l.

²⁾ L. erre vonatkozólag *Balás* Károly: „Nyersanyag és népesedés“ című dolgozatát is a Magyar Statisztikai Szemle 1940. évi 6. számának 465. s köv. lapján.

³⁾ L. erre vonatkozólag számos magyar népeségstatisztikai író értekezését, pl. *Thirring* Gusztáv: „A születések csökkenése és népmozgalmunk újabb fejleményei“. Magyar Statisztikai Szemle 1931. évi IX. évf. 1. és köv. l. — *Kovács* Alajos: 1. „A háború hatása népesedési és közegészségügyi viszo-

¹⁾ „Semmi kétség — mondta *Cantillon* —, hogy ha minden földet az ember egyszerű táplálékára alkalmaznának, az emberi faj szaporodnék azon mennyiség határáig, amelyet a földek táplálhatnak“, *Essai sur la nature du commerce en général* (London, 1755—56.). Fordítás angolból. 89. l.

²⁾ L. pl. *Láng* L. br. dr.: „A statisztika története“ (Budapest, 1913.). A VIII—XII. fejezetek szólnak *Malthusról*, a 139—208. lapig. — Ugyanezt érinti a legújabb kor szellemében *Balás* K. dr.: „Nyersanyag és népesedés“ című előadása is a Magyar Statisztikai Társaságban. L. Magyar Statisztikai Szemle 1940. évi 6. sz. 465. és köv. l. *Malthus* tételeit ismételt átdolgozás után a következőkbe sűrítette össze: 1. A népesség szaporodásának szükségképeni határa az élelem. 2. A népesség változatlanul növekszik ott, ahol az élelem szaporodik, ha csak hatalmas és szembetűnő előző akadályok nem állanak útjában. 3. Ezen előzetes akadályok és azon tényleges akadályok, amelyek a népesség szaporodásának nagyobb erejét visszaszorítják és azt az élelemmel egyszinten tartják, három forrásra vezethetők vissza. Ezek az erkölcsi önmegtartóztatás (moral restraint) a bűn és a nyomor. Az erkölcsi önmegtartóztatás alatt pedig *Malthus* a korai és

1. A természetes szaporodás és a szaporodási hányados alakulása Magyarországon 1876-tól 1940-ig.
Accroissement naturel de la population et variations de l'indice de vitalité en Hongrie de 1876 à 1940.

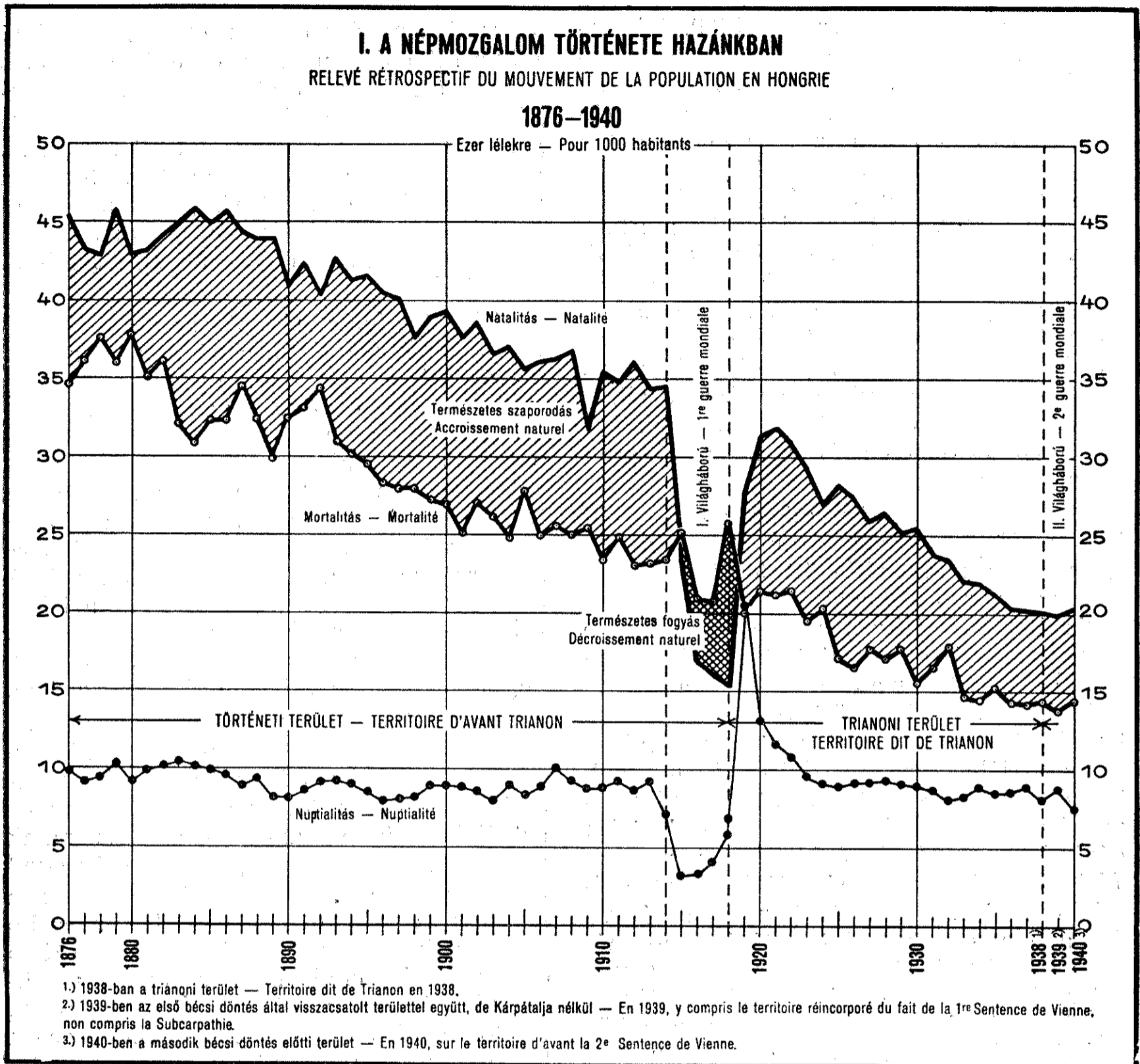
Év Années	Élveszületés Naissances vivantes		Elhalálozás Décès		Természetes szaporodás Accroissement naturel		Szapo- rodási hányados ¹⁾ Indice de vi- talité ¹⁾	Év Années	Élveszületés Naissances vivantes		Elhalálozás Décès		Természetes szaporodás Accroissement naturel		Szapo- rodási hányados ¹⁾ Indice de vi- talité ¹⁾
	szám szerint nombre abs.	ezer lélekre pour 1000	szám szerint nombre abs.	ezer lélekre pour 1000	szám szerint nombre abs.	ezer lélekre pour 1000			szám szerint nombre abs.	ezer lélekre pour 1000	szám szerint nombre abs.	ezer lélekre pour 1000	szám szerint nombre abs.	ezer lélekre pour 1000	
1876	616.440	44.9	478.684	34.9	137.756	10.0	128.8	1910	644.012	35.4	426.022	23.4	217.990	12.0	151.2
1877	589.194	42.7	499.343	36.1	89.851	6.5	117.9	1911	638.082	34.8	455.006	24.8	183.076	10.0	140.2
1878	585.314	44.5	520.975	37.4	64.339	4.6	112.4	1912	665.093	36.0	425.124	23.0	239.969	13.0	156.4
1879	626.895	45.0	501.724	36.0	125.171	9.0	124.9	1913	640.566	34.3	432.928	23.2	207.638	11.1	149.0
1880	589.277	40.7	529.213	37.8	60.064	4.3	111.4	1914	648.865	34.5	439.924	23.4	208.941	11.1	147.5
1881	595.222	42.9	483.604	34.8	111.618	8.1	123.1	1915	445.426	23.6	474.972	25.2	-29.546	-1.6	93.8
1882	613.024	43.9	501.404	35.9	111.620	8.0	122.3	1916	314.016	16.8	391.820	20.9	-77.804	-4.1	80.2
1883	630.105	44.7	450.805	32.0	179.300	12.7	139.7	1917	297.024	16.0	384.628	20.7	-87.604	-4.7	77.2
1884	649.709	45.5	439.017	30.7	210.692	14.8	147.9	1918 ²⁾	281.333	15.3	473.364	25.7	-192.031	-10.4	59.2
1885	644.381	44.6	463.277	32.1	181.104	12.5	139.1	1919	217.431	27.6	157.392	20.0	60.039	7.6	138.1
1886	662.434	45.3	468.676	32.1	193.758	13.2	141.3	1920	249.458	31.4	169.717	21.4	79.741	10.0	147.1
1887	649.400	44.0	505.704	34.3	143.696	9.7	128.3	1921	255.453	31.8	170.059	21.2	85.394	10.6	150.2
1888	650.551	43.7	479.061	32.2	171.490	11.5	135.7	1922	249.279	30.8	173.351	21.4	75.928	9.4	143.7
1889	656.273	43.6	447.133	29.7	209.140	13.9	146.7	1923	238.971	29.2	159.287	19.5	79.684	9.7	150.0
1890	615.169	40.5	491.126	32.3	124.043	8.2	125.2	1924	221.462	26.9	167.668	20.4	53.794	6.5	132.0
1891	647.801	42.3	508.650	33.2	139.151	9.1	127.4	1925	225.480	28.3	142.150	17.1	93.330	11.2	165.5
1892	621.568	40.3	531.256	34.4	90.312	5.9	117.0	1926	229.484	27.4	139.905	16.7	89.579	10.7	164.0
1893	663.608	42.7	479.818	30.9	183.790	11.8	138.3	1927	218.548	25.8	150.675	17.8	67.873	8.0	145.1
1894	648.581	41.3	473.747	30.2	174.834	11.1	136.8	1928	224.693	26.4	146.496	17.2	78.197	9.2	153.4
1895	659.160	41.5	468.449	29.5	190.711	12.0	140.7	1929	215.463	25.1	152.847	17.8	62.616	7.3	140.9
1896	647.977	40.4	455.969	28.4	192.008	12.0	142.1	1930	219.784	25.5	134.341	15.5	85.443	9.9	163.6
1897	651.667	40.1	453.715	27.9	197.952	12.2	143.6	1931	206.925	23.7	144.968	16.6	61.957	7.1	142.7
1898	614.255	37.5	456.736	27.9	157.519	9.6	134.3	1932	205.529	23.4	157.106	17.9	48.423	5.5	130.8
1899	644.577	38.9	448.756	27.1	195.821	11.8	143.6	1933	193.911	22.0	129.913	14.7	63.998	7.3	149.2
1900	655.674	39.2	449.742	26.9	205.932	12.3	145.6	1934	194.279	21.9	129.049	14.5	65.230	7.4	150.5
1901	636.692	37.6	425.274	25.1	211.418	12.5	149.7	1935	189.479	21.2	136.923	15.3	52.556	5.9	138.3
1902	658.240	38.6	460.591	27.0	197.649	11.6	142.9	1936	183.369	20.4	128.333	14.3	55.036	6.1	142.8
1903	628.524	36.5	449.559	26.1	178.965	10.4	139.8	1937	182.449	20.2	128.049	14.2	54.400	6.0	142.5
1904	641.507	37.0	430.760	24.8	210.747	12.2	148.9	1938	182.206	20.1	130.628	14.4	51.578	5.7	139.4
1905	620.176	35.5	485.624	27.8	134.552	7.7	127.7	1939 ³⁾	202.427	19.9	139.542	13.8	62.885	6.1	145.0
1906	634.029	36.0	438.442	24.9	195.587	11.1	144.6	1940 ³⁾	201.190	19.7	146.165	14.3	55.025	5.4	141.0
1907	641.058	36.2	453.977	25.6	187.081	10.6	141.2								
1908	655.446	36.7	446.516	25.0	208.930	11.7	146.8								
1909	668.474	37.1	457.786	25.4	210.688	11.7	146.1								

¹⁾ A szaporodási hányados vagy vitalitási index (V) az élveszületések és az elhalálozások hányadosa a következő képlet szerint: $V = \frac{100 \cdot Sz}{H}$ — *Cet indice (V) est le quotient des naissances vivantes (N) et des décès (D), selon la formule suivante: $V = \frac{100 \cdot N}{D}$.* — ²⁾ A terület 1918-ig a történeti, onnan a trianoni. — *Jusqu'en 1918, territoire d'avant Trianon; pour les années suivantes, territoire selon Trianon.* — ³⁾ Az első bécsi döntéssel visszacsatolt Felvidékkel együtt; Kárpátalját is hozzászámítva 1940-ben 5.9‰-es természetes szaporodás számítható. — *Y compr. la Zone nord rendue en vertu de la 1re Sentence de Vienne et la Subcarpathie, l'accroissement naturel peut être évalué pour 1940 à 5.9‰.*

utolsó évtized népszaporodásának alakulásával kívánunk foglalkozni. A jelenség történeti hátterét — úgy táblázatosan, mint grafikusán — csak a legújabb fejleményekkel való összehasonlítás és a fejlődéstörténet áttekintése végett ismertetjük.

nyainkra". U. o. 1924. évi II. évf. 454. és köv. 1. — 2. „A népesség fejlődése Magyarországon az utolsó félszázad alatt.“ U. o. 1925. évi III. köt. 1. és köv. 1. — Szél (Saile) T.: „Az európai államok népmozgalma a háború után“. U. o. 1924. évi II. évf. 97., 117., 261. és 364. l. stb.

Az első világháborút követő évtized természetes szaporodásának a háborút megelőző időszakhoz hasonló, több évben még 10‰-et is meghaladó arányáról a harmincas években a viszonyszám lényeges csökkenése következett be. Igaz ugyan, hogy a népességi statisztika a huszas éveknek még kedvezőbb arányszámáról is kimutatta, hogy Európaszerte csak *látszatarányról* van szó. Tudvalevőleg ezen elgondolás s a látszatarány kifejezés is *Burgdörfertől* szár-

mazik.¹⁾ Ő mutatta ki elsőnek, hogy a népesség kormegoszlásának átalakulása miatt az első világháborút közvetlen követő években a természetes szaporodás aránya magasabb színvonalon áll, mint állana, ha a szaporodásra nem képes fiatalabb korosztályok aránya ma is akkora volna, mint volt a nagy háborút megelőzőleg a XX. század elején, vagy még annál is régebben. Nálunk *Thirring Gusztáv*, *Kovács Alajos*, *Szabó Béla*, *Barsy Gyula* és még számosan mások is foglalkoztak e kérdéssel.²⁾ Azóta azon-

¹⁾ L. *Burgdörfer* értekezéseit pl. a „Bevölkerungsfragen“ (Berlin, 1935.) műben, az ez évi berlini népességtudományi kongresszus jegyzőkönyvében, hol egyéb munkáira is számos hivatkozás van.

²⁾ L. a fentebb említett értekezéseket a Magyar Statisztikai Szemlében, a Magyar Statisztikai Közlemények 70., 74. és 97. kötetét és a székesfővárosi Statisztikai Közlemények születés-statisztikai részeit.

ban, a legutolsó évtizedben, a népszaporodás Európaszerte számszerűen is lényegesen esett. Hazánkban a trianoni terület természetes szaporodása 1932-ben vált minimummá (5,5‰-kel) az akkori nagy gazdasági világválság időszakában. Akkoriban éppen a kedvezőtlen gazdasági helyzetnek tulajdonítottunk e körülményben lényeges szerepet, hiszen a születési arány csökkenésének akkori rendkívüli fokozódása látszik a kérdésben lényegesnek. A remény azonban, hogy a gazdasági válság elmúltával a születések és vele a szaporodás aránya újból javulni fog, nem teljesedett, bár a halandóság országos aránya azóta is tovább javult. Látható az 1. táblázaton s ezt szemlélteti az I. grafikon is, hogy hazánkban a születési arány a gazdasági világválság elmúltával, 1934 óta is, csak tovább esik.

Csökken szinte évről-évre: az 1930. évi 25·5‰-ról 1934-ig 21·9‰-re esett le s innen évről-évre tovább csökken az 1939. évi 19·9‰-re. 1940-ben 19·7‰ már a felvidéki területtel együtt számítva (a trianoni területen csak 19·6‰). A halandóság is javult, ez is csaknem évről-évre mérséklődik, 1939-ben már csak 13·8‰ a trianoni terület mortalitása. *Ám a halandóság legújabb mérséklődése a születések arányának csökkenésével lépést sehogysem tartott s a természetes szaporodás a legutolsó években csak tovább romlott, a trianoni területen 1938-ban 5·7, 1939-ben 5·9‰, vagyis a gazdasági világválságnak egy évtizeddel ezelőtt mutatkozott eredményeiben egészen közelálló színvonalon alakult ki.*

A magyar élettér örvendetes megnagyobodása, Magyarország három év óta immár négy ízben megisméltődött területgyarapodása a szaporodásra hatását csak évek múlva fogja éreztetni. Hiszen az idegen uralom a szaporodásnak az elszakított részekben sem kedvezett. 1940-ben a trianoni Magyarország a felvidéki sávval együtt is csak 5·4‰-es természetes szaporodást mutat, az egykori Jugoszláviához csatolt Délvidék népének természetes szaporodása legutóbb pedig épenséggel csak 4‰ volt. *Nem érdektelen népünk szaporodásának kérdését a szaporodási hányados (vagy vitalitási index) számításával is megvilágítani, mert a hányados a népmozgalom intenzitására ad némely felvilágosítást. Ez a hányados ugyanis a természetes szaporodás két tényezőjének, a születéseknek és a halálozásnak nem különbsége, hanem hányadosa. Nagyon természetes az, hogy e hányados nem adja meg a természetes szaporodást, mert arra a különbség vezet és bizonyos az is, hogy különböző természetes szaporodásnál (pl. 10 és 15‰-nél) is ugyanaz lehet a hányados (pl. ha a 10‰-re 20‰-es születés és 10‰-es halálozás, ha a 15‰ szaporodási eredményre 30‰-es születés és 15‰-es halandóság vezet). Viszont azonban az is kétségtelen, hogy ugyanazon természetes szaporodás mellett a hányados különböző lehet s ekkor rámutathat arra, hogy a népesség extenzívebb vagy intenzívebb népmozgalommal, tehát több vagy kevesebb erőpazarlással érheti el ugyanazt a természetes szaporodást. Pl. 20‰-es születés és 10‰-es halálozás, vagy 30‰-es születés és 20‰-es halálozás ugyanarra a természetes szaporodásra vezet: 10*

‰-re. Ám a hányados az első esetben 200, míg a másodikban 150 jelezve, hogy az első esetben a nők szervezetének kisebb igénybevételével, takarékosabb néperő-gazdálkodással intenzívebb népmozgalom áll fenn. Azt, hogy népünk gyarapodásának története a szaporodási hányadost vizsgálva minő képet mutat, az 1. táblázaton közölt ilyenmű indexekre támaszkodva a II. grafikon szemlélteti.

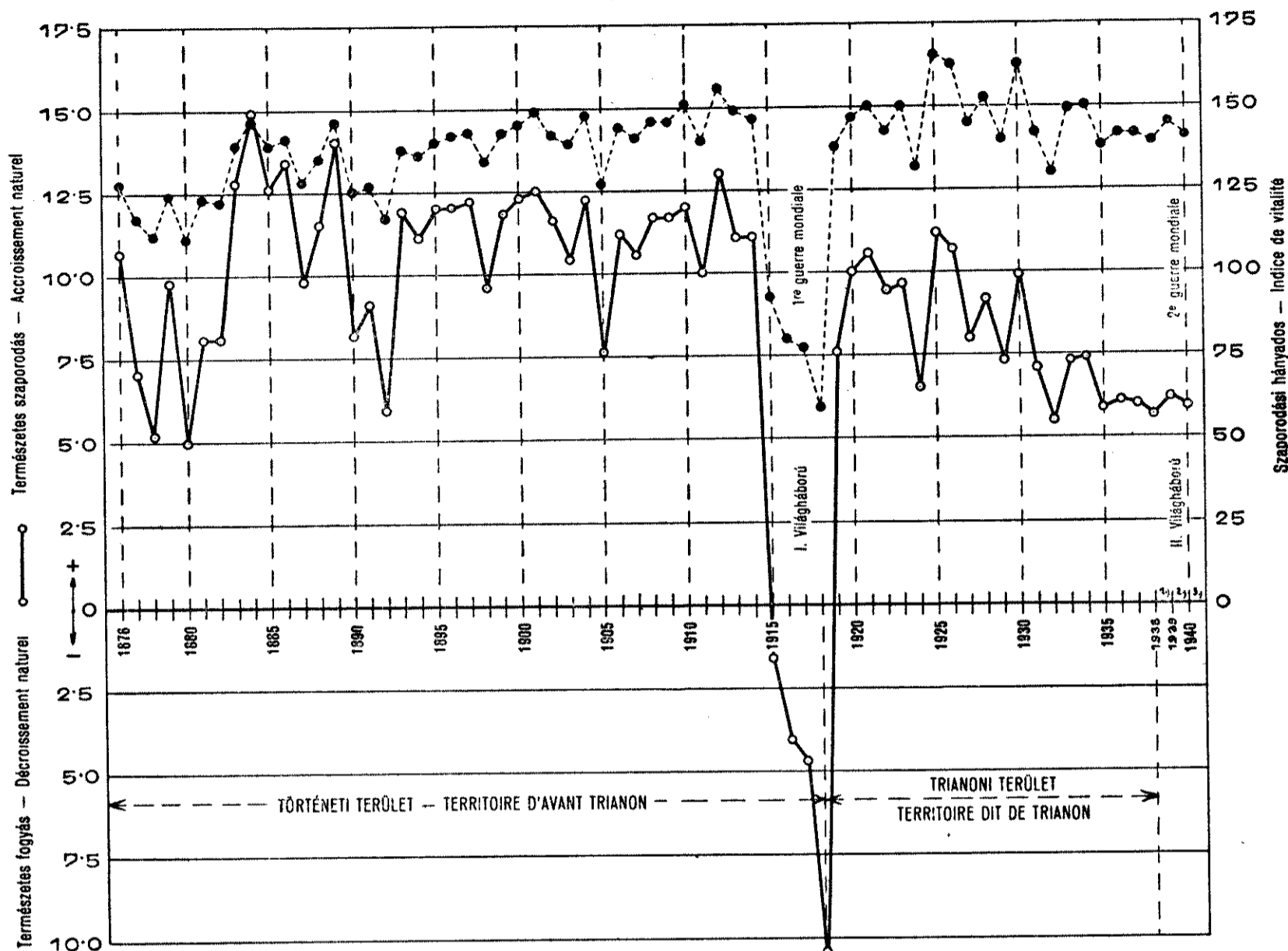
Látható, hogy népünk szaporodási hányadosának alakulása, a népmozgalom legutolsó félszázadbeli alakulásának intenzívebbé válása következtében javult. A II. grafikonon látható, hogy a szaporodási hányados legújabbban is némiképp még tovább emelkedik akkor, amikor a természetes szaporodás már rohamosan csökken. A II. grafikonon a két vonal, a természetes szaporodásé és a szaporodási hányadosé, egymástól újabban eltávolodik. Ez azt igazolja, hogy a legújabb időszak népmozgalma kevesebb erőpazarlással, intenzívebb népmozgalommal éri el mai szaporodását.

Az országos szaporodási hányados újabb számszerű alakulását a vonatkozó régebbi eredményekkel hasonlítva össze — l. ugyan csak az 1. táblázatot és a II. grafikont — azt látjuk, hogy ennek az arányszámnak maximuma az előző világháború után eltelt legújabb két évtizedben mutatkozik. Ezen időszakban van nemcsak a legmagasabb vitalitási index, az 1925. évi 165·5; de többoly magas ilyenmű viszonyszám alakul ekkor ki, t. i. 160-on felül (pl. 1927-ben 163·8, 1930-ban 163·5, stb.), amelyeneket azelőtt hazánkban nem láttunk. A legalacsonyabb szaporodási hányadosokat viszont, ha a világháborús időszakban bekövetkezett fogycsúszástól s e rendkívüli körülményeknek megfelelően százon aluli színvonalra süllyedt vitalitási indexektől eltekintünk, a múlt század hetvenes és nyolcvanas éveiben találjuk, tehát a rendszeres népmozgalmi számbavétel megindulását közvetlenül követő években. A legalacsonyabb az 1880. évi hányados: 111·4, rögtön utána sorakozik azonban az 1878. évi 112·4 is. Ha azután még a XIX. század végének szaporodási viszonyait is tovább megfigyeljük, 150 fölé emelkedő szaporodási indexeket ekkor még sohasem találunk, pedig egyidejűleg a természetes szaporodás kedvező; az akkor a történeti Magyarország területén rendszerint 12‰ körül állott. Az országos szaporodási hányados 150 fölé csak az első világhábo-

II. A TERMÉSZETES SZAPORODÁS ÉS A SZAPORODÁSI HÁNYADOS TÖRTÉNETE HAZÁNKBAN

RELEVÉ RÉTROSPECTIF DE L'ACCROISSEMENT NATUREL ET DE L'INDICE DE VITALITÉ EN HONGRIE

1876—1940

1.) 1938-ban a trianoni terület. — Territoire dit de Trianon en 1938. 2.) 1939-ben az első bécsi döntés által visszacsatolt területtel együtt, de Kárpátalja nélkül. — En 1939, y compris le territoire réincorporé du fait de la 1re Sentence de Vienne, non compris la Subcarpathie. 3.) 1940-ben a második bécsi döntés előtti terület. — En 1940, sur le territoire d'avant la 2e Sentence de Vienne.

R. H. de St. 1941

rút közvetlen megelőző legutolsó békés esztendőkből (1910—1913 között) került, de még olyképpen, hogy azért akkor még sohasem érte el a fentebb említett 160-as szintvonalat, amelyet csak a trianoni béke után elkövetkezett legutolsó két évtizedben szárnyalt túl. Emlékezzünk már most arra, hogy a természetes szaporodás országos arányszámának szintvonala éppen megfordítva a múlt században mutatott kedvezőbb eredményeket s napjainkban válik egyre alacsonyabbá. Maximuma az 1884. évi 14·8 volt és minimuma — ha a rendkívüli járványok és a háborús évek fogyásától ismét eltekintünk, — a XX. században az 1940. évi 5·4‰. Látható tehát, hogy a múlt századbeli kedvező természetes szaporodás extenzívebb népmozgalom következménye. Napjainkban a halandóság is javul a csökkenő születési arány mellett s intenzívebbé vált a népmozgalom. Vegyük pl. az 1925. évet, amelyben magas népmozgalmi intenzitásra valló 165·5-es szaporodási hányadossal alakul ki a 11·2-es kedvező természe-

tes szaporodás, míg a múlt században pl. 1888-ban a 11·5‰-es csak 135·7-es hányadosú, tehát kisebb intenzitású s még 1906-ban is csak 144·6-es hányadosú az ez évben körülbelül ugyanilyen szintvonalú, 11·1‰-es természetes szaporodás. Ha tehát a legutolsó félszázadban vagy háromnegyedszázadban a népesség természetes szaporodása csökkent is, ez ma a nők sokkal kisebb igénybevételével s kisebb arányú csecsemőhalandósággal is történik; a népműveltség emelkedésével kapcsolatban a népmozgalom intenzitása fokozódásának jelei mutatkoznak!

Népünk természetes szaporodásának nemzetközi összehasonlítása, — amint az a 2. táblázaton és a III. grafikon alapján elének tárul — azzal a tanulsággal jár, hogy a vonatkozó országos arányszámoknak a legutolsó évtizedben mutatkozott leromlása révén, — az egykori 10‰-et még gyakran elérő szintvonalról a mai 6‰ körüli eredményekre, — hazánk helyzete az országok sorrendjében lényegesen megváltozott. Közel félszáz (pontosan 48) irányú statisztika

2. A természetes szaporodás nemzetközi összehasonlítása.

O r s z á g	A XIX. században <i>Au XIXe siècle</i>				A XX. században						
	Sundbärg ¹⁾ szerint az <i>d'après Sundbärg¹⁾, en</i>				az i. világháborút megelőző avánt	az i. világháború idején az pendant	az i. világháború <i>après la</i>				
	1841-50	1861-70	1881-90	1891-900			1908-13	1915-17	1919	1921	1923
	évek átlagában — <i>en moyenne</i>				é v b e n						
Európa:											
Anglia	12.6	13.5	13.3	11.7	10.9	5.4	5.1	10.3	8.1	6.1	6.2
Volt Ausztria	4.9	7.7	8.4	10.6	5.3	6.6	2.4	5.7	7.2	6.2	4.2
Belgium	6.1	8.4	9.6	9.8	7.9	0.8	1.2	7.0	7.2	6.7	5.8
Bulgária	—	—	—	—	—	—	12.8	18.7	15.9	17.8	20.2
Volt Cseh-Szlovákia	—	—	—	—	—	—	—	11.3	12.3	9.9	9.0
Dánia	10.0	10.9	13.3	12.8	13.9	11.0	9.6	13.0	11.0	10.2	9.5
Danzig	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Észak-Írország	—	—	—	—	—	—	—	—	9.0	6.3	7.5
Észtország	—	—	—	—	—	—	—	4.0	4.4	3.2	1.7
Finnország	12.0	12.1	14.0	12.7	12.8	7.8	0.3	10.2	10.7	9.4	8.8
Franciaország	4.1	2.5	1.8	0.6	1.2	4.7	6.7	3.0	2.4	1.5	1.4
Görögország	—	—	—	—	—	—	—	7.4	—	—	16.5
Ír sz. áll. (1911-ig teljes ír o.)	—	—	6.0	5.2	6.2	4.1	2.4	6.0	6.5	6.2	6.5
Izland	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Volt Jugoszl. (1913-ig Szerbia)	—	—	—	14.8	15.9	—	—	8.7	2.1	—	16.5
Lengyelország	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18.5	15.3
Lettország	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7.2
Litvánia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13.1
Luxemburg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Magyarország	—	8.5	11.5	10.7	11.6	3.6	7.6	10.6	9.7	11.2	10.7
Németalföld	6.8	10.3	13.2	14.1	15.0	10.1	11.1	16.3	16.3	14.5	14.0
Németország	9.3	10.3	11.7	13.9	12.8	3.7	3.9	11.4	7.1	8.8	7.9
Norvégia	12.5	12.8	13.9	14.1	12.5	7.7	8.8	13.0	10.0	9.1	8.8
Olaszország	—	—	—	—	12.1	0.6	2.0	11.9	12.7	11.0	10.5
Portugália	—	—	—	—	12.9	13.4	2.3	12.0	11.1	—	13.3
Románia	—	—	—	—	20.4	16.0	—	15.4	14.2	14.2	13.9
Saarvidék	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skócia	13.0	12.9	13.1	11.7	10.8	7.1	6.1	11.6	9.9	7.9	8.0
Spanyolország	—	—	—	—	9.4	8.7	5.0	9.1	9.8	9.8	10.8
Svájc	7.0	7.2	7.2	9.1	9.5	5.6	4.5	8.0	7.6	6.2	6.5
Svédország	10.5	11.2	12.1	10.8	10.4	7.4	5.1	9.0	7.4	5.8	5.0
Szovjetorosz. (1917-ig cári o.)	8.0	12.2	14.6	15.0	16.1	—	—	15.8	19.4	20.5	23.3
Ukrajna	—	—	—	—	—	—	—	—	18.3	23.5	24.0
Más világrészek:											
Argentina	—	—	—	—	20.0	—	14.3	17.1	—	—	17.6
Ausztrália	—	—	—	—	16.6	—	10.8	15.0	13.9	13.7	12.6
Brit-India	—	—	—	—	6.4	—	6.4	—	—	8.7	7.7
Chile	—	—	—	—	8.1	—	2.0	6.3	6.5	10.7	12.9
Ceylon	—	—	—	—	—	—	8.5	15.4	16.2	17.8	15.1
Columbia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13.3
Délafrikai Unió	—	—	—	—	21.7	—	—	—	16.9	17.1	16.6
Amerikai Egyesült Államok	—	—	—	—	—	—	—	—	10.0	—	8.4
Egyiptom	—	—	—	—	17.7	—	8.5	16.9	17.3	16.8	17.7
Formoza	—	—	—	—	—	—	—	19.0	—	17.2	21.4
Fülöp szigetek	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15.9	14.7
Guatemala	—	—	—	—	—	—	—	24.1	25.3	—	18.5
Japán	—	—	—	—	13.1	—	8.8	12.4	—	14.6	15.6
Jamaica	—	—	—	—	—	—	—	—	15.5	—	—
Kanada	—	—	—	—	—	—	—	17.9	12.9	12.9	13.3
Korea	—	—	—	—	—	—	—	9.8	—	16.9	15.1
Mexikó	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6.2
Palesztina	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Peru	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Salvador	—	—	—	—	—	—	—	—	20.1	—	17.5
Új-Zéland	—	—	—	—	17.2	—	12.0	14.6	12.9	12.9	12.4
Uruguay	—	—	—	—	18.8	—	14.1	14.0	14.0	—	14.9
Venezuela	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8.4

¹⁾ L. — Voir Sundbärg: Aperçus Statistiques Internationaux XI. évf. — XIe année — (Stock-

— *Comparaison internationale des accroissements naturels.*— *A u X X^e s i è c l e .*

háborút követő legújabb időszakban, az

*Ire guerre mondiale, en**P a y s*

1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	
<i>é v b e n</i>											
											<i>Europe</i>
4.3	5.0	2.9	4.9	3.5	3.3	2.1	3.0	3.0	2.7	2.5	Angleterre
2.9	3.1	2.2	3.3	1.9	1.3	1.1	0.9	0.4	0.1	0.6	Ancienne Autriche
4.9	5.2	3.2	5.4	5.0	4.5	3.3	3.8	2.6	2.5	2.2	Belgique
12.9	15.4	12.3	14.8	12.5	15.1	13.6	16.0	11.7	11.5	10.5	Bulgarie
7.3	8.2	6.9	8.6	7.1	6.9	5.5	5.5	4.4	4.1	3.9	Anc. Tchéco-Slovaquie
8.0	8.6	7.4	7.9	6.5	7.0	6.7	7.4	6.6	6.8	7.2	Danemark
—	10.6	9.4	9.8	—	—	7.5	10.1	10.5	10.5	10.0	Dantzig
6.7	6.4	4.5	7.0	6.1	5.8	5.1	6.1	4.8	5.8	4.7	Irlande du Nord
0.4	2.1	— 1.0	2.5	1.2	2.8	1.5	1.3	1.0	0.5	1.4	Estonie
7.0	8.5	6.3	7.8	6.6	6.5	4.8	6.0	6.9	5.4	7.0	Finlande
1.7	1.9	— 0.2	2.4	1.3	1.5	0.4	0.1	— 0.4	— 0.3	— 0.3	France
12.7	13.5	10.6	15.1	13.1	10.5	11.9	16.2	13.4	12.9	11.2	Grèce
5.5	5.9	5.2	5.6	4.8	4.5	5.7	6.3	5.6	5.2	3.9	Etat libre d'Irlande (jusqu'en 1922, Irlande ent.)
—	13.6	13.3	14.5	—	—	—	—	9.9	11.2	9.2	Islande
13.3	12.3	12.3	16.5	13.8	13.6	14.5	14.5	13.0	12.9	11.9	Anc. Yougosl. (jusqu'en 1913, Serbie)
14.3	15.9	15.3	17.0	14.7	13.8	12.3	12.1	12.1	12.0	10.9	Pologne
6.7	6.2	3.8	5.6	5.3	5.7	4.3	3.3	3.5	4.0	3.4	Lettonie
12.1	13.2	10.1	11.5	11.0	12.0	12.2	10.2	9.4	10.8	9.1	Lithuanie
—	7.3	5.7	8.4	—	—	—	—	2.6	3.6	3.2	Luxembourg
8.0	9.2	7.3	9.9	7.1	5.5	7.3	7.4	5.9	6.1	6.0	Hongrie
12.9	13.7	12.1	14.0	12.6	13.0	12.0	12.3	11.5	11.5	11.0	Pays-Bas
6.4	7.0	5.4	6.6	4.8	4.3	3.5	7.1	7.0	7.2	7.1	Allemagne
6.9	7.0	5.8	6.4	5.4	5.4	4.6	4.7	4.0	4.2	5.0	Norvège
11.4	10.6	9.1	12.6	10.1	9.1	10.0	10.1	9.5	8.7	8.7	Italie
11.6	13.0	12.2	12.7	12.9	12.8	11.9	11.9	11.3	11.9	11.0	Portugal
12.3	15.7	12.7	15.6	12.5	14.2	13.4	11.7	9.6	11.7	11.5	Roumanie
—	11.9	10.2	10.9	—	—	—	—	—	—	—	Sarre
6.3	6.5	4.5	6.3	5.7	5.1	4.4	5.1	4.6	4.5	3.7	Ecosse
9.5	11.1	10.6	11.3	10.2	11.8	11.3	10.2	10.1	—	—	Espagne
5.1	5.4	4.6	5.6	4.6	4.6	5.0	4.9	3.9	4.2	3.7	Suisse
3.4	4.1	3.0	3.7	2.3	2.9	2.5	2.4	2.1	2.2	2.3	Suède
21.7	25.0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Russie soviétique (jusqu'en 1917, R. tsariste)
22.5	21.4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Ukraine
											<i>Autres parties du monde</i>
16.6	17.6	16.4	16.8	16.1	16.2	14.3	13.8	12.0	12.6	12.1	Argentine
12.2	11.9	10.8	11.3	9.5	8.3	7.9	7.1	7.1	7.7	8.0	Australie
9.9	11.2	9.5	9.1	12.8	—	—	—	11.3	12.8	10.1	Inde britannique
16.6	18.9	15.7	15.1	12.6	11.4	6.6	7.0	9.1	9.3	9.5	Chili
17.8	15.1	11.5	—	15.3	16.3	17.4	—	— 2.2	12.3	16.1	Ceylan
13.0	15.8	17.3	17.0	15.3	15.7	12.5	—	16.9	13.5	15.3	Colombie
16.8	15.6	16.7	16.7	16.0	14.1	14.2	13.7	13.9	14.6	15.1	Union Sud-Africaine
9.2	7.7	7.0	7.6	6.9	6.5	5.9	6.1	6.0	5.2	—	Etats-Unis
19.0	17.5	16.4	20.2	—	—	—	—	15.0	15.4	16.3	Egypte
21.1	21.8	—	25.5	24.6	23.6	—	24.3	25.0	23.9	—	Formose
16.5	17.2	15.9	14.4	16.0	—	—	—	15.5	18.6	19.2	Iles Philippines
24.1	26.3	—	—	25.4	22.7	17.5	—	—	—	—	Guatemala
13.8	14.5	13.0	14.2	13.2	15.2	13.8	11.9	14.8	12.4	13.6	Japon
13.6	16.0	15.9	—	16.2	15.0	13.6	—	—	—	—	Jamaïque
13.4	11.6	11.1	12.1	—	—	11.3	11.1	10.6	10.3	9.6	Canada
15.0	15.1	—	11.7	11.6	10.8	—	9.9	9.2	8.5	—	Corée
5.2	6.4	12.2	22.8	17.7	16.9	16.1	17.9	19.3	19.0	16.1	Mexique
—	—	—	—	—	—	—	—	26.6	28.8	22.7	Palestine
—	—	—	—	—	—	—	9.8	10.1	9.5	—	Pérou
18.1	19.1	15.3	24.2	23.3	18.8	18.8	15.8	14.6	—	—	Salvador
11.8	11.1	10.2	10.2	10.1	9.1	8.6	8.0	8.0	7.9	8.2	Nouvelle-Zélande
13.1	14.3	13.5	13.7	12.3	12.4	10.7	11.1	9.8	10.1	9.5	Uruguay
10.4	11.3	12.7	10.8	9.4	11.1	9.2	9.4	11.0	14.1	—	Venezuela

tikával rendelkező ország közül ma már 32 vonatkozó arányszáma jobb, ami az országok kétharmadrészét (67%-át) jelenti. Ezzel szemben a 10‰-es és gyakran még ennél is kedvezőbb egykori színvonal akkor csak egyharmadrészt jelentett s ebben az egyharmadrészben is csak déli- és délkelet-európai országok voltak a nagyvitalitású exotikus országokon kívül. *Bizonyos azonban, hogy a propagatív erőnek hazánk trianoni területén századunk most letűnt harmincas éveiben mutatkozott gyengülése csak átmeneti jelentőségű s hogy a magyarság életterének a Kárpátok egy részével, különösen pedig a Székelyfölddel és a Kárpátaljával való erősödése, a természetes szaporodást fokozni fogja.* Erre vezet nemcsak az ottlakó kedvező szaporaságú néprétegek visszacsatolása, de a nagytöbbségben sík trianoni területnek a hegyvidék gazdasági erőforrásaival való kiegészülése, a trianoni területből ezideig hiányzott erdészeti és bányászati értékek visszaszerzése.

Az egyes országok közül a természetes szaporodásra vonatkozólag rendelkezésünkre álló legutolsó eredmények nagyság-sorrendjében ezidő szerint még Szovjet-Oroszország halad az élen, 25‰-kel. Figyelembeveendő azonban, hogy a Szovjet-Unióból 1928 óta nincs újabb adatunk s hogy ebben az időben azok a Földközitementi szubtrópusi államok, különösen pedig Palesztina, amelynek legújabb adatai a legutolsó orosz arányszám mögött sorakoznak fel, akkor szintén kedvezőbb eredményeket jelentettek. Így Palesztina természetes szaporodása 1936-ban 28·8‰, jobb az orosznál. A nyugateurópai államok közül Németalföld és Olaszország mutatnak fel jelentékeny, a mienkét lényegesen meghaladó természetes szaporodást.

Születési többlet helyett hiányt legutóbb, rendszeresen két európai ország jelentett: az egykori Ausztria, közvetlen a Németországba történt beolvadás előtt, az azt megelőző esztendőben és Franciaország, amelynek negatívuma tudvalevőleg már régebb keletű. A francia szaporodási hiány legutóbb — 0·3‰, az osztrák pedig — 0·1, illetve — 0·6‰ között váltakozó volt.

Bizonyos, hogy a természetes szaporodás mai színvonala nem felel meg a népesség szaporodási képességének, mert hisz kedvezőtlen állapotában a születési arány csökkenése lényeges. Ezt pedig nem a faj romlása okozza, hanem az a körülmény, hogy különböző gazdasági és erkölcsi okok-

ból vagy a fogamzást, vagy a születést széles körben nem akarják. A mai arányok tehát nem fejezik ki azt a szaporodási színvonalat, amelyre az egyes országok képesek volnának, másrésztől ezeket az újabb születési és szaporodási arányokat azért is nevezzük „látszatarányoknak“, mert mai tényleges színvonaluk részben csak a népesség kormegoszlásának a következménye.

A kormegoszlás Európaszerte mutatkozó különbségeinek a szaporodás nemzetközi összehasonlításánál is van némi zavaró hatásuk, hiszen Kelet- és Délkelet-Európában a nagyhalandóságú legfiatalabb korosztályok aránya magas és ez a szaporodási arányt csökkenti. Igaz ugyan, hogy ezt részben ellensúlyozza — a nyugateurópai államokkal való egybevetésénél — még az a körülmény, hogy Nyugaton a szintén nagy halandóságú öregek aránya magas. A természetes szaporodás nemzetközi összehasonlításának a tényleges kormegoszlás zavaró hatásától független eszközlésére vagy a factorielle vagy a standard-számítás¹⁾ útján juthatunk. A standardizált természetes szaporodással, melyet ott „szaporodási képességnek“²⁾ neveztünk el, Szemlénkben legutóljára az 1920. évi népszámlálásra s az ezt környező évek népmozgalmi adataira támaszkodva foglalkoztunk. Azóta immár húsz esztendő statisztikai anyaga halmozódott fel. E szaporodási képesség fogalmát *Husson*³⁾ alkotta meg. A húsz évvel ezelőtti statisztikákon alapuló egykori számításaink az ő dolgozatához fűződtek, amely a francia országos statisztikai hivatal hivatalos folyóiratának 1931. évi kötetében jelent meg. *Husson* demográfiai potenciának (potentiel démographique) nevezi el itt a standardizált természetes szaporodás arányszámát, ami magyarul — szószerint — „népességtani képességet“ jelent. Mégis helyesebbnek tartjuk magyarul a „szaporodási képesség“ elnevezést, mely esetben ugyancsak a potencia szót fordítottuk szószerint magyarra „képességnek“. A mi jelzőnk azonban így közvetlenebbül mutatja, hogy az arányszám a szaporodás tömegjelenségének egyik

¹⁾ L. Szél T.: „A standard számítás“. Városi Szemle 1930. évf. 587. l.

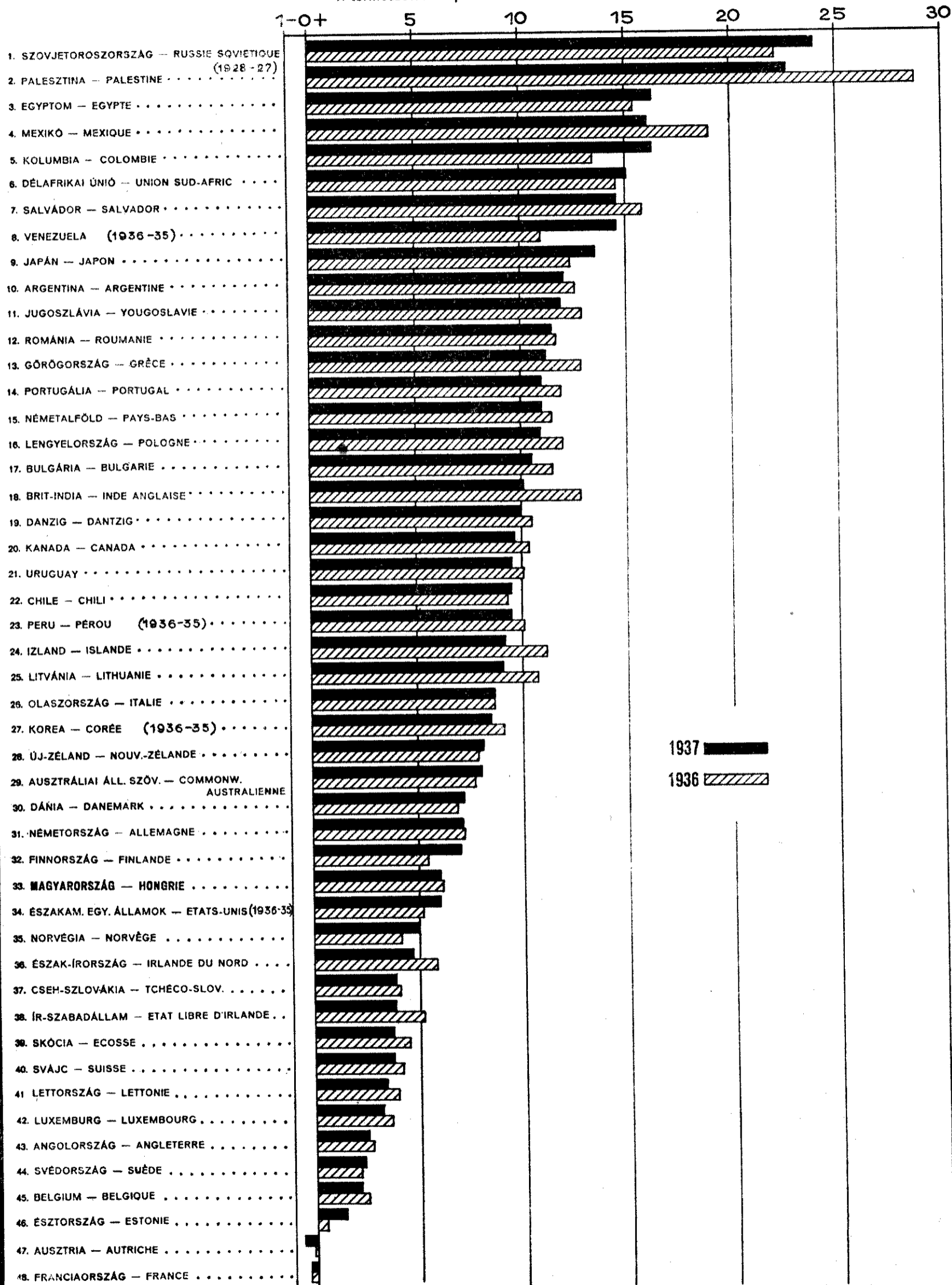
²⁾ L. Szél T.: „Magyarország szaporodási képessége“. Magyar Statisztikai Szemle, 1931. évf. 335. és köv. lap.

³⁾ L. Husson R.: „Natalité et accroissement de la population en France et à l'Etranger avant et après la guerre“. Bulletin de la Statistique générale de la France et du Service d'Observation des Prix. Paris, 1931. jan.—márc. szám 245. és köv. l.

III. A TERMÉSZETES SZAPORODÁS ORSZÁGONKINT

ACCROISSEMENT NATUREL PAR PAYS

A természetes szaporodás ezer lélekre — Accroissement naturel pour 1000 habitants

jellemzője. Ezt az arányszámot „szaporodási képességnek“ nevezni azért is helyesebb, mert ez az elnevezés utal a standardizált természetes szaporodási arányszám tényleges jelentésére is, arra, hogy ezen átértékelés útján a népesség szaporodásának mintegy elméleti — tehát nem tényleges, hanem teoretikus — a tényleges kormegoszlástól független jellemzőjéhez jutottunk. Ez tehát nem a tényleges szaporodás, hanem a standard alapul választott népesség kormegoszlására átértékelt szaporodási lehetőség, vagy képesség mutatója. Nem tévesztendő össze azonban a „képesség“ mint terminus technicus ezzel a fentebb említett jelenséggel, hogy *a születési arány csökkenése szándékos jelenség s ezért bizonyos, hogy Európa országainak mai természetes szaporodási aránya nem mutatja azt a színvonalat, amelyen a fehér faj ma is szaporodni „képes“, vagyis nem felel meg a tényleges szaporodási képességnek.* A „szaporodási képesség“ — vagyis az ily terminus technicussal illetett arányszám — kiszámításának módszerét tekintve, az ugyanazon standard népességre standardizált születési és halálozási arányszám különbsége.

A születési arányszám standard számítások útján való átértékelésével *Husson* előtt már *Mayr* és mások is foglalkoztak. Ez történhet olyképpen is, hogy a 15—49 éves nőknek az illető standard népességben található kormegoszlására standardizált tiszta születési arányszámot az így átértékelt tiszta születési arányszámnál szereplő standard kormegoszlású női népességnek az egész standard népességhez való viszonyával szorozzuk. Jelenleg is olyképpen jártunk el, *Husson* példáját követve, hogy az ő módszerével kiszámított kormegoszlású népességgel nyerjük a természetes szaporodásnak a népesség kormegoszlásától független összehasonlítására alkalmas arányszámokat. Az ily módon elvégzett standard-számításokkal a 3. táblázaton bemutatott eredményekre jutottunk (l. a 3. táblázatot).

A „szaporodási képesség“ arányszáma is Európa-szerte éppen úgy csökkent, mint az ily módon át nem értékelt, nem standardizált, nyers vagy általános természetes szaporodás. A szaporodási képességnek az európai államokban általános csökkenő irányzatával szemben, e számítások szerint, egyedül Franciaország szaporodási képessége mutatkozott gyarapodónak, kétszer, sőt némelyik átlagban háromszor vagy négyszer is akkorának, mint amekkora ez

állam természetes szaporodásának nyers arányszáma. Ezzel szemben, különösen az újabb eredmények szerint, a legtöbb európai államban alacsonyabb a „szaporodási képesség“, mint a természetes szaporodás nyers arányszáma. Franciaországnál az öregek népességi aránya túl magas s a standardizálás, az ettől való függetlenítés révén, javítja helyzetét. Magyarország „szaporodási képessége“ kisebb (7·6‰), mint a megfelelő időbeli természetes szaporodás (10·2‰); nálunk és különösen Németországban beszélünk éppen ezért „látszat-arányokról“. Mégis ezen arányunk sem szélsőséges — a 3. táblázat szerint — s jobb mint a Francia-, Német-, Angol- és Svédországban mutatkozó arány, de rosszabb mint a Dániára, Finnországra, vagy a tengerentúli államokra, nevezetesen az Amerikai Egyesült Államokra, vagy Ausztráliára kiszámítható „képesség“.

A *szaporodási hányados* a természetes szaporodás általános vagy nyers arányának színvonala tekintetében nagyságrendben szedett országok között (l. III. grafikont) csak a 6. helyen álló, *Délafrikai Unióban a legmagasabb*. A búroknak a többi népeknél kedvezőbb vitalitási indexe, mely — amint azt a 4. táblázat s a IV. grafikon is szemlélteti, — az e szempontból megvizsgált államok e viszonyszámainak sorában maximum, arra mutat, hogy a keleteurópai alacsony műveltségű viszonyoknak megfelelően felette extenzív orosz népmozgalomnál sokkal kedvezőbb népességi viszonyok között érik el ők, a déli félgömb mérsékelt övén, szintén magas (15‰ körüli) természetes szaporodásukat.

Száz alá süllyedt vitalitási indexeket, a rájuk vonatkozólag már említett természetes fogyás révén, az országok közül csak az egykori Ausztria (95·5) és Franciaország (98·1) mutatnak.

Magyarország vitalitási indexéről érdekes megfigyelni, hogy színvonala emelkedő lévén, a magyar szaporodási hányados — a csökkenő természetes szaporodás mellett is — egyre több oly állam megfelelő eredményénél válik kedvezőbbé, amelynél „természetes szaporodása“ avagy „szaporodási képességének“ aránya rosszabb. Így pl. Finnország szaporodási hányadosa legutóbb csak 153·3 (1937), 138·5 (1936-ban), míg Magyarországon, mint említettük, újabban 160 fölé is emelkedő hányadosok számíthatók, tehát a finnekénél jobbak, pedig a „képesség“ mint fentebb említettük, Finn-

3. A standardizált természetes szaporodási arányszám vagy „szaporodó képesség” nemzetközi összehasonlítása.

Comparaison internationale concernant la proportion standardisée de l'accroissement naturel ou „potentiel démographique”.

Ország, átlag <i>Pays et années</i>	Nyers — <i>Proportion brute</i>			Standardizált — <i>Proport. standardisée</i>			
	születési <i>des nais-</i> <i>sances</i>	halálozási <i>des décès</i>	természetes szaporodási <i>de l'accrois-</i> <i>sement</i> <i>naturel</i>	születési <i>des nais-</i> <i>sances</i>	halálozási <i>des décès</i>	természetes szaporodási <i>de l'accrois-</i> <i>sement</i> <i>naturel</i>	
arányszám ezer lélekre — <i>pour 1000 habitants</i>							
Franciaország — <i>France</i> . . .	1910—12	19·1	18·4	0·7	19·3	16·5	2·8
	1920—22	20·4	17·0	2·8	20·1	14·9	5·2
	1925—27	18·6	17·1	1·5	18·3	14·3	4·0
Németország — <i>Allemagne</i> . . .	1924—26	20·2	11·9	8·3	17·8	12·6	5·2
Magyarország — <i>Hongrie</i> . . .	1910—11 ¹⁾	35·4	24·1	11·3	36·9	23·4	13·5
	1920—21 ²⁾	31·5	21·3	10·2	29·7	22·1	7·6
Anglia — <i>Angleterre</i>	1921	22·4	12·4	10·0	20·7	12·7	8·0
	1925—27	17·6	12·8	4·8	16·4	11·8	4·6
Svédország — <i>Suède</i>	1910—11	24·3	14·0	10·3	26·3	12·1	14·2
	1920—21	22·5	12·9	9·6	22·8	10·9	11·9
	1924—26	17·2	11·8	5·4	17·2	9·9	7·3
Dánia — <i>Danemark</i>	1910—11	27·1	13·3	14·2	27·7	12·5	15·2
	1920—21	23·9	11·6	12·3	23·8	10·8	13·0
Finnország — <i>Finlande</i>	1910—11	29·6	16·7	12·9	30·9	16·5	14·4
	1920—21	24·8	14·9	9·9	24·9	15·0	9·9
Ausztrália — <i>Australie</i>	1910—12	27·8	10·8	17·0	27·1	12·3	14·8
	1920—22	24·5	9·9	14·6	23·1	10·9	12·2
Am. Egyesült Áll. — <i>Etats-Unis</i>	1910—20	³⁾ 22·6	⁴⁾ 13·0	8·6	³⁾ 21·4	⁴⁾ 12·8	8·6

¹⁾ Történeti Magyarország, az akkori Horvát-Szlavonország nélkül. — *Territoire d'avant Trianon, non compris la Croatie-Slavonie.* — ²⁾ Trianoni terület. — *Territoire selon Trianon.* — ³⁾ Három állam: New-York, Ohio és Pennsylvania. — *Pour 3 Etats: New-York, Ohio et Pensylvanie.* — ⁴⁾ Az egész „registration area”. — *Toute la „registration area”.*

országban jobb. Hasonlóképpen az Észak-amerikai Egyesült Államok legutolsó hányadosa is csak 144·9, vagyis alacsonyabb némely újabb magyarországi eredménynél. Lehet tehát, hogy javuló vitalitásunk nemzetközi vonatkozásban is érvényesülő némi sorrendváltozásokra fog még tovább vezetni.

A természetes szaporodásnak, a képességnek és a hányadosnak nemzetközi összehasonlítása után még egy szaporodási arányszám irányú egybevetésével foglalkozunk. Ez Kuczynski „megújulási aránya”, mely a szaporodás tekintetében az egyéb néprétegeknél lényegesebb jelentőségű, erre képes korú vagy erre egykor képessé még válható nők számában egy-egy év vagy többéves időszak viszonyai alapján egy generáció alatt bekövetkezett változásnak általa szerkesztett indexe. A nép propagatív erejének alakulására ugyan a természetes szaporodás vagy más szempontból a vitalitási index is rámutat s az is lényeges lehet, hogy ezen arányok nemzet-

közi összehasonlításánál a népesség kor- megoszlási különbségeire is tekintettel legyünk, de — mondja Kuczynski¹⁾ — mégis csak az a legfontosabb, hogy a valamely országban szülésre képes, ill. az arra egykor majd még képessé váló leányok, vagyis együttesen az egész 50 éven aluli női réteg, milyen erős. A fiúszületési többletnek, a nemek különböző halandóságának, nemkülönben az öregek arányának országonként mutatkozó különbségeitől függetlenül vizsgálhatjuk a szaporodás kérdését és jósolhatunk annak jövőbeli alakulására, ha azt nézzük, hogy a nők e tekintetben nagyfontosságú, fentebb körülírt korcsoportja évről-évre miképpen változik. Kuczynski indexe az 50 éven aluli nők számában egy-egy generáció alatt bekövetkezett változást ezeknek megelőzőleg megállapított számához viszonyítja. „Brut” termékenységi indexé-

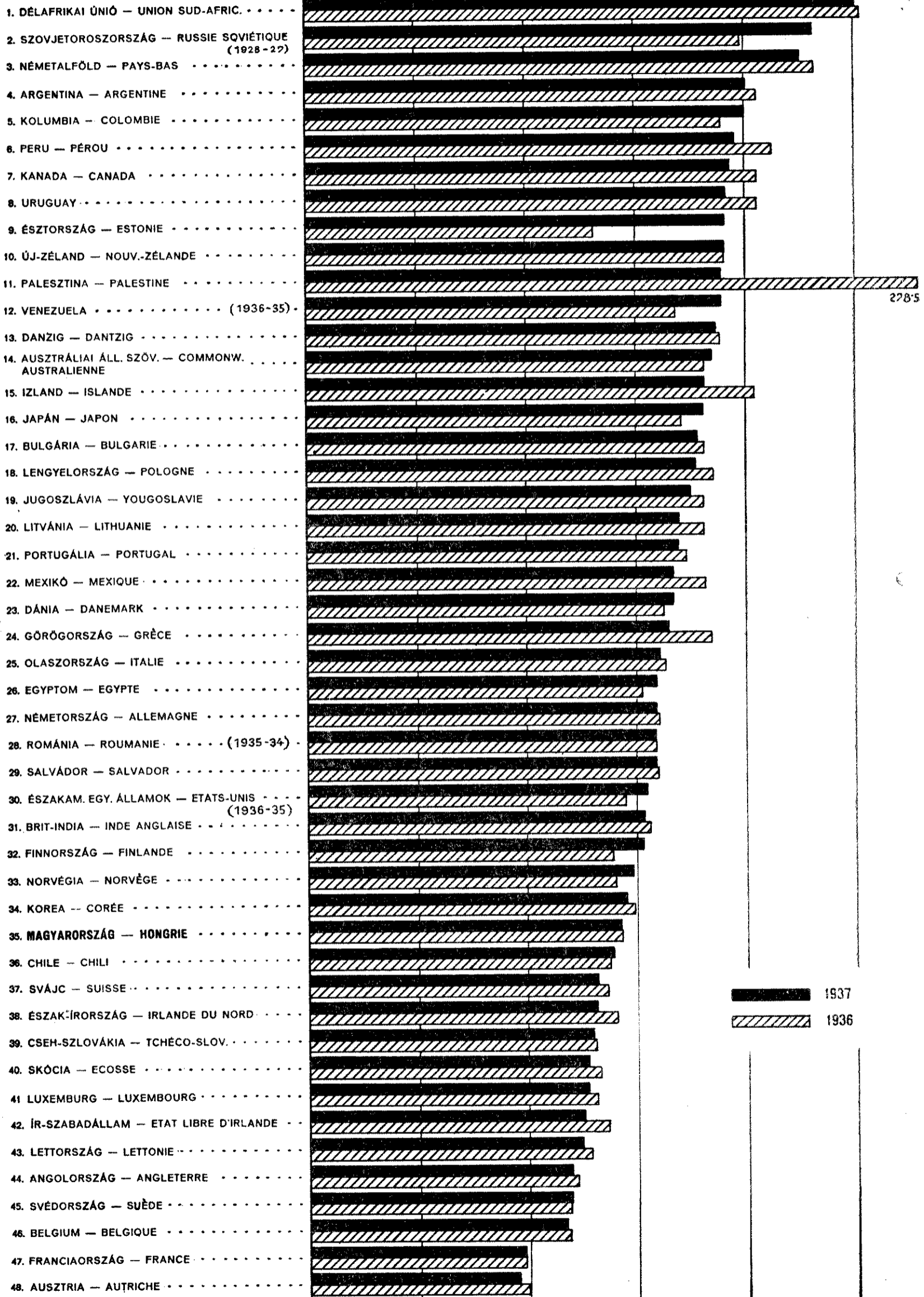
¹⁾ L. Kuczynski M. R. M.: „The international decline of fertility”. (London, 1938.)

IV. A SZAPORODÁSI HÁNYADOS NEMZETKÖZI ÖSSZEHOSONLÍTÁSA

COMPARAISON INTERNATIONALE DES INDICES DE VITALITÉ

Vitalitási index — Indice de vitalité

0 50 100 150 200 250

nél feltételezi, hogy a vizsgált nők 50 éves korukig nem halnak el, míg a „net“ arányszámításánál halandóságukra is tekintettel van. Az ő „net“ indexénél az egységet minél inkább meghaladók minősíthetők tehát a legkedvezőbbeknek, az egységnél ki-

sebbek — az e korosztálybeli női réteg fogyására mutatva — a kedvezőtleneknek. A természetes szaporodás e részének ilyképen kiszámított indexeiből nemzetközi összehasonlítást tár elénk az 5. táblázat. (L. az 5. táblázatot.)

5. A Kuczynski-féle „megújulási tiszta arányok“ nemzetközi összehasonlítása. ¹⁾
Comparaison internationale concernant les „proportions nettes de fécondité“ Kuczynski. ¹⁾

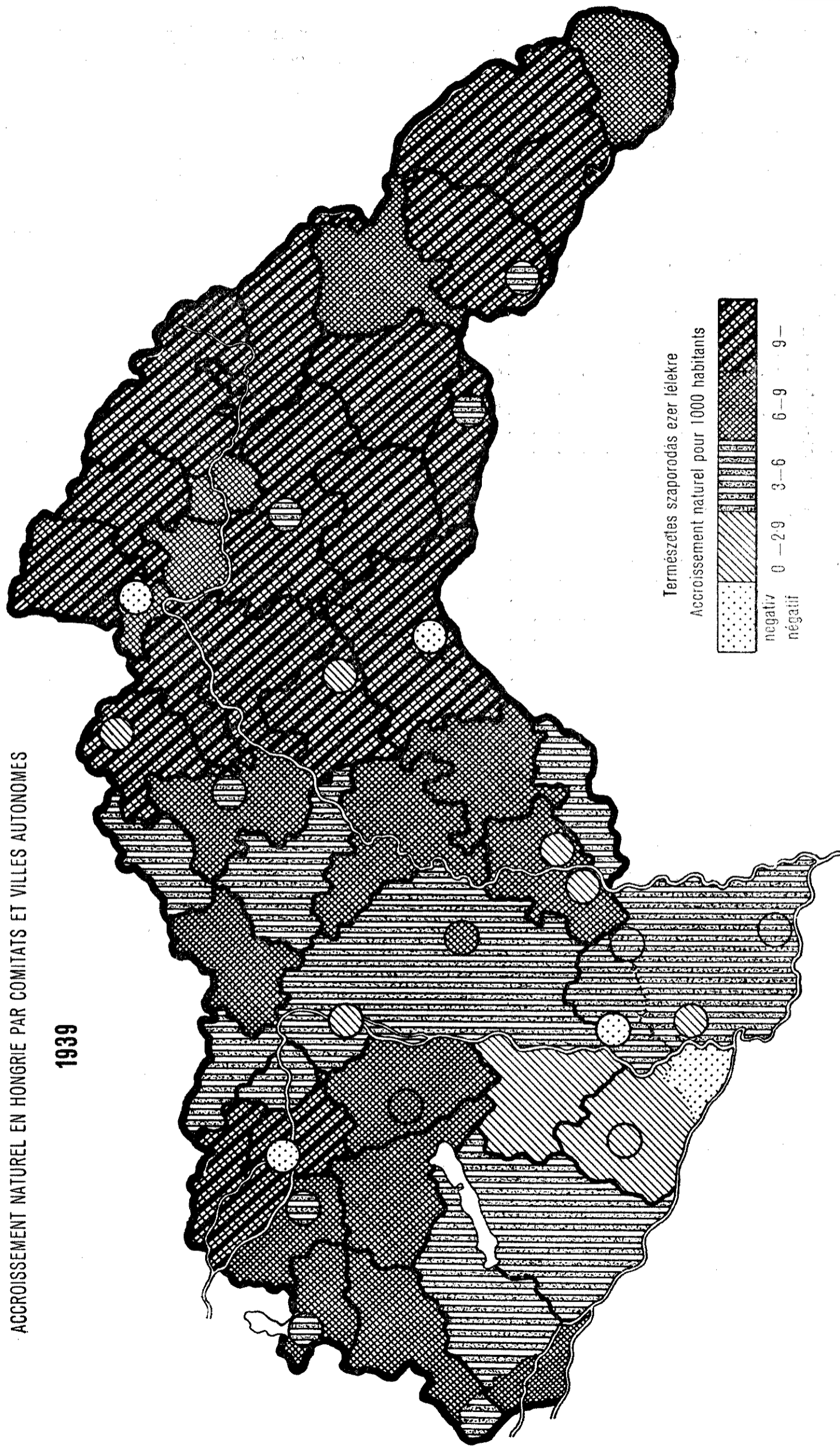
Világrész, ország <i>Parties du monde et pays</i>	Megújulási tiszta arányszámok — <i>Proportions nettes de fécondité</i>									
	1901—05	1906—10	1921—25	1926—30	1931	1932	1933	1934	1935	1936
Európa — Europe										
Anglia — <i>Angleterre</i>	²⁾ 1·30	²⁾ 1·13	⁴⁾ 1·11	—	⁵⁾ 0·81		—	0·76		
Volt Ausztria — <i>Ancienne Autriche</i>	1·43	1·41	⁶⁾ 1·31	⁷⁾ 0·78	0·71		0·67	0·64	0·64	—
Bulgária — <i>Bulgarie</i>	1·88	1·76	1·53	1·45	⁵⁾ 1·27		1·19			
Volt Cseh-Szlovákia — <i>Anc. Tchéco-Slov.</i>	—	—	—	0·96	—	—	—	—	0·79	—
Dánia — <i>Danemark</i>	1·52	1·49	1·19	1·01	0·93	0·94	0·90	0·93	0·90	—
Észtország — <i>Estonie</i>	—	—	0·88	—	0·79		0·73			
Finnország — <i>Finlande</i>	1·43		1·07		0·96					
Franciaország — <i>France</i>	0·99	0·93	0·98	0·93	0·93		0·88	0·90	0·87	0·88
Görögország — <i>Grèce</i>	—	—	—	—	1·25		—	—	—	—
Lengyelország — <i>Pologne</i>	—	—	—	1·30	—	1·19	—	1·11	—	—
Lettország — <i>Lettonie</i>	—	—	—	—	0·89		0·84			
Magyarország — <i>Hongrie</i>	1·45	—	1·13	¹¹⁾ 1·20	1·01	1·01				⁸⁾ 1·00
Németalföld — <i>Pays-Bas.</i>	—	1·44	1·48	—	1·28	—	—	—	1·14	⁹⁾ 1·14
Németország — <i>Allemagne</i>	1·42		1·00	0·85	0·77	0·73	0·71	0·84	0·89	0·90
Norvégia — <i>Norvège</i>	1·57	1·45	1·34	0·89	—	0·85	0·77	0·76	0·75	0·75
Olaszország — <i>Italie</i>	—	—	—	—	1·21		1·18	—	—	—
Portugália — <i>Portugal</i>	—	—	—	1·33		—	1·29	—	—	—
Skócia — <i>Ecosse</i>	—	—	—	—	—	—	—	0·91	—	—
Spanyolország — <i>Espagne</i>	—	—	—	1·24		—	—	—	—	—
Svájc — <i>Suisse</i>	—	—	—	—	—	0·85	—	—	—	—
Svédország — <i>Suède</i>	1·43		1·06	0·86	0·78	0·76	0·73	0·73	0·72	—
Ukrajna — <i>Ukraine</i>	—	—	—	1·68	—	—	—	—	—	—
Más világrészek — Autres parties du monde										
Ausztrália — <i>Australie</i>	—	1·40	1·32	—	—	0·95		0·96		
Chile — <i>Chili</i>	—	—	—	1·45	1·30		1·22	—	—	—
Délafrikai Unió — <i>Union Sud-Afric.</i>	—	—	—	1·45	—	—	1·22	—	—	—
Amerikai Egyesült Államok — <i>Etats-Unis</i>	—	1·16	1·16	1·09	1·03	1·00	0·94	0·97	0·96	0·95
Kanada — <i>Canada</i>	—	—	—	1·30		—	—	—	—	—
Japán — <i>Japon</i>	—	—	1·64	1·57	—	—	—	—	—	—
Új-Zéland — <i>Nouv.-Zélande</i>	—	1·36	1·29	1·21	1·06		0·98	—	0·94	¹⁰⁾ 0·97

¹⁾ L. — Voir Kuczynski M. R. M.: „The international decline of fertility“ (Political Arithmetic, London, 1938) és — et „The Bulletin of Birth and deaths“ (Washington, D.C., 1931) II. köt. 50. l. — *11e volume*, p. 50. — et Aperçu de la démographie des divers pays du monde 1929—36. (La Haye 1939) 172. l. — page 172. — ²⁾ 1900—02. — ³⁾ 1910—12. — ⁴⁾ 1920—22. — ⁵⁾ 1930—32. — ⁶⁾ 1913. — ⁷⁾ 1928. — ⁸⁾ 1937-ben — *En 1937*, 1·01. — ⁹⁾ 1937-ben — *En 1937*, 1·12. — ¹⁰⁾ 1937-ben — *En 1937*, 1·00. — ¹¹⁾ 1930.

V. A TERMÉSZETES SZAPORODÁS MAGYARORSZÁGON TÖRVÉNYHATÓSÁGONKINT

ACCROISSEMENT NATUREL EN HONGRIE PAR COMITATS ET VILLES AUTONOMES

1939

6. A természetes szaporodás és a szaporodási hányados törvényhatóságunkint.
Accroissement naturel et indice de vitalité, par comitats et villes autonomes.

Országrés, törvényhatóság <i>Régions, comitats et villes autonomes</i>	Élveszületések <i>Naisances vivantes</i>		Elhalálozások <i>Décès</i>		Természetes szaporodás - <i>Accroissement naturel</i>		Szaporodási hányados $V = \frac{100 \cdot Sz.}{H}$ <i>Indice de vitalité</i>
	szám szerint <i>nombres abs.</i>	‰ <i>‰</i>	szám szerint <i>nombres abs.</i>	‰ <i>‰</i>	szám szerint <i>nombres abs.</i>	‰ <i>‰</i>	
I. Kisalföld — <i>Petite Plaine.</i>							
Bars és Hont vm.	2.482	16·9	1.862	12·7	620	4·2	133·2
Esztergom vm.	1.930	18·9	1.402	13·7	528	5·2	137·6
Győr és Moson vm.	3.075	19·5	1.926	12·2	1.149	7·3	159·6
Győr tjt.	1.064	20·8	821	16·0	243	4·8	129·8
Komárom vm.	5.736	21·9	3.056	11·7	2.680	10·2	187·6
Komárom tjt.	525	19·9	528	20·0	—3	—0·1	99·4
Nyitra és Pozsony vm.	4.275	22·2	2.421	12·6	1.854	9·6	176·5
Sopron vm.	2.932	20·7	1.850	13·1	1.082	7·6	158·4
Sopron tjt.	590	16·4	436	12·1	154	4·3	135·3
A Kisalföld összesen — <i>Au total</i>	22.609	20·3	14.302	12·8	8.307	7·5	158·0
II. Dunántúli dombosvidék — <i>Transdanubie, région de collines</i>							
Baranya vm.	3.804	15·1	3.547	14·1	257	1·0	107·2
Pécs tjt.	1.223	16·5	1.207	16·3	16	0·2	101·3
Fejér vm.	4.692	20·3	2.909	12·6	1.783	7·7	161·3
Székesfehérvár tjt.	882	20·8	621	14·6	261	6·2	142·0
Somogy vm.	6.825	17·4	5.602	14·3	1.223	3·1	121·8
Tolna vm.	4.616	17·5	3.950	15·0	666	2·5	116·8
Vas vm.	5.440	20·1	3.568	13·2	1.872	6·9	152·4
Veszprém vm.	5.491	22·0	3.565	14·3	1.926	7·7	154·0
Zala vm.	7.171	19·4	5.162	13·9	2.009	5·4	138·9
A Dunántúl összesen — <i>Au total</i>	40.144	18·7	30.131	14·0	10.013	4·7	133·2
III. Duna-Tisza köze — <i>Entre le Danube et la Tisza</i>							
Bács-Bodrog vm.	1.816	15·7	1.453	12·6	363	3·1	124·9
Baja tjt.	391	12·3	509	16·0	—118	—3·7	76·8
Pest vm.	23.200	15·4	16.896	11·2	6.304	4·2	137·3
Budapest szföv. — <i>la capitale</i>	16.540	15·4	16.138	15·0	402	0·4	102·4
Kecskemét tjt.	1.956	23·3	1.246	14·8	710	8·5	156·6
A Duna-Tisza köze össz. — <i>Au total</i>	43.903	15·6	36.242	12·9	7.661	2·7	121·1
IV. Tiszántúl — <i>Au delà de la Tisza</i>							
Békés vm.	7.014	20·6	4.613	13·6	2.401	7·0	152·0
Bereg és Ugocsa vm.	4.062	24·9	2.850	17·5	1.212	7·4	142·5
Bihar vm.	4.274	23·1	2.408	13·0	1.866	10·1	177·4
Csanád, Arad és Torontál vm.-ék	3.176	18·2	2.247	12·9	929	5·3	141·3
Csongrád vm.	2.924	19·8	1.927	13·0	997	6·8	151·7
Hódmezővásárhely tjt.	989	16·7	828	14·0	161	2·7	119·4
Szeged tjt.	2.135	15·1	1.944	13·8	191	1·3	109·8
Hajdu vm.	4.733	25·7	2.689	14·6	2.044	11·1	176·0
Debrecen tjt.	2.464	19·2	2.089	16·3	375	2·9	117·8
Jász-Nagykun-Szolnok vm.	9.084	21·3	5.472	12·8	3.612	8·5	165·8
Szabolcs vm.	11.207	26·0	6.535	15·1	4.672	10·9	171·4
Szatmár vm.	3.714	26·9	2.140	15·5	1.574	11·4	173·5
A Tiszántúl összesen — <i>Au total</i>	55.776	22·1	35.742	14·2	20.034	7·9	156·0
V. Északi dombosvidék — <i>Nord, région de collines</i>							
Abaúj-Torna vm.	3.718	22·8	2.109	12·9	1.609	9·9	176·3
Kassa tjt.	897	15·4	864	14·9	33	0·5	103·8
Borsod vm.	6.370	21·3	3.832	12·8	2.538	8·5	166·2
Miskolc tjt.	1.398	20·7	1.169	17·3	229	3·4	119·5

Országgrész, törvényhatóság <i>Régions, comitats et villes autonomes</i>	Élveszületések <i>Naisances vivantes</i>		Elhalálozások <i>Décès</i>		Természetes szaporodás — <i>Accroissement naturel</i>		Szaporodási hányados $V = \frac{100 \cdot Sz.}{H}$ <i>Indice de vitalité</i>
	szám szerint <i>nombres abs.</i>	‰ <i>‰</i>	szám szerint <i>nombres abs.</i>	‰ <i>‰</i>	szám szerint <i>nombres abs.</i>	‰ <i>‰</i>	
Gömör és Kishont vm.	1.997	18·7	1.544	14·5	453	4·2	129·3
Heves vm.	6.386	19·6	4.492	13·8	1.894	5·8	142·1
Nógrád vm.	5.162	20·1	3.200	12·5	1.962	7·6	161·3
Ung vm.	1.001	19·9	607	12·1	394	7·8	164·9
Ungvár tjt.	480	20·2	508	21·4	— 28	— 1·2	94·4
Zemplén vm.	4.552	23·0	2.707	13·7	1.845	9·3	168·1
Az Északi dombosvidék össz. — <i>Au total</i>	31.961	20·6	21.032	13·6	10.929	7·0	151·9
VI. Kárpátalja — <i>Subcarpathie</i>	22.788	34·6	10.995	16·7	11.793	17·9	207·2
VII. Kelet-Magyarország és Észak-Erdély¹⁾ <i>Hongrie orientale et Transylvanie septentr.¹⁾</i>							
a) <i>Nyugati terület — Région ouest</i>							
Bihar vm.	7.175	29·9	4.315	18·0	2.860	11·9	143·1
Nagyvárad tjt.	1.383	17·1	1.489	18·4	— 106	— 1·3	92·9
Kolozs vm.	5.427	31·5	3.249	18·9	2.178	12·6	167·0
Kolozsvár tjt.	2.014	20·2	1.625	16·3	389	3·9	123·9
Szatmár vm.	8.379	31·9	5.300	20·3	3.079	11·6	158·0
Szatmárnémeti tjt.	1.148	22·4	908	17·7	240	4·7	126·4
Szilágy vm.	11.294	30·6	7.159	19·4	4.135	11·2	157·7
A nyugati terület össz. — <i>Au total</i>	36.820	28·8	24.045	18·8	12.775	10·0	153·1
b) <i>Középső terület — Région centrale</i>							
Beszterce-Naszód vm.	4.202	27·3	2.911	18·9	1.291	8·4	144·3
Câmpulung	45	28·6	26	16·4	19	12·2	173·0
Máramaros vm.	5.464	30·9	3.792	21·4	1.672	9·5	144·0
Szolnok-Doboka vm.	6.746	28·5	4.421	18·7	2.325	9·8	139·0
A középső terület összesen — <i>Au total</i>	16.457	28·9	11.150	19·6	5.307	9·3	147·5
c) <i>Székelyföld — Pays des Székelys (Sicules)</i>							
Csík vm.	4.387	27·9	2.575	16·4	1.812	11·5	170·3
Háromszék vm.	3.187	23·8	2.032	15·2	1.155	8·6	156·8
Kisküküllő vm.	86	28·1	54	17·7	32	10·4	159·2
Maros-Torda vm.	7.122	27·6	4.327	17·3	2.795	10·3	159·9
Marosvásárhely tjt.	671	17·5	552	14·4	119	3·1	121·5
Nagyküküllő vm.	28	25·5	18	16·0	10	9·5	144·4
Udvarhely vm.	3.513	27·2	2.345	18·1	1.168	9·1	149·8
A székelyföld összesen — <i>Au total</i>	18.994	26·6	11.903	16·7	7.091	9·9	159·5
Kelet-Magyarország és Észak-Erdély össze- sen — <i>Total pour la Hongrie orientale</i> <i>et la Transylvanie septentr.¹⁾</i>	72.271	28·2	47.098	18·4	25.173	9·8	153·4
Magyarország össz.²⁾ — <i>Hongrie entière²⁾</i>	289.452	21·2	195.542	14·3	93.910	6·9	148·0

¹⁾ 1937-ben, míg a többi 1939-ben — *En 1937. Pour les autres parties de la Hongrie, en 1939*

²⁾ Az egykori Jugoszláviához csatolt délvidéki terület nélkül — *Non compris la région méridionale, annexée par le traité de Trianon à la Yougoslavie.*

E megújulási arány szélsőségeit ott keressük és találjuk meg Kelet- és Dél-Európában, ahol a szaporodás egyéb mértékének is maximumát észleltük. Bár Oroszországról ily adat nincs, csak Ukrajnáról, de itt 1·68-dal látjuk a maximumot. Keresünk még balkán adatokat! Görög, román,

albán, török stb. adat nincs ily különleges kiszámításban, de van ilyenmű bolgár arány s ez az ukrainainak időpontjában 1·45, tehát közvetlen azután sorolható. Régebben ez is kedvezőbb volt és 1·88-ig is felemelkedett. Ázsiában Japáné kedvező, legutóbb: 1·22 volt. A trianoni területé legutóbb ismé-

telten 1·1, míg az 1930. év adatai szerint még 1·2-et¹⁾ is elért, ami az európai adatok sorában kb. a középhelyen áll. A legrosszabb a rendelkezésünkre álló legutolsó eredmények szerint Európában Ausztria adata volt. Egészen 0·64-ig süllyedt, közvetlen a Németországba való beolvadás előtt.

Rég ismeretes, hogy *hazánk egyes vidékeinek természetes szaporodása eltérő. A visszacsatolt Kárpátalja, de a trianoni területnek is ezzel szomszédos részei s a Székelyföld a legszaporúbbak.* Kedvezőtlen viszont az egykés Dunántúl, főleg Baranya vármegye, azután az egykori Jugoszláviától magyar közigazgatás alá visszakerült Délvidék, valamint a még vissza nem került Bánság népének szaporasága is. Sőt e részen olykor szaporodás helyett már fogyás is mutatkozott. Azt, hogy az ország egyes vidékeinek, valamint a megyei és a városi törvényhatóságoknak természetes szaporodása legújabbban miképpen alakult s hogy ugyane területeknek egyidejűleg számítható szaporodási hányadosai is minő képet mutatnak, a 6. táblázat tárja elénk. Ugyanezt szemlélteti grafikusán két térkép is és pedig egyformán törvényhatóságokként részletezett vonalkázással (sraffolással), de míg az V. sorszámú a természetes szaporodás ezer lélekre eső arányai alapján, addig a VI. a törvényhatóságok szaporodási hányadosainak segítségével készült. V. ö. a 6. táblázattal az V. és a VI. grafikont.

A születési többlet ezer lélekre eső aránya a rendelkezésünkre álló legutolsó adatok szerint is a Kárpátalján a legmagasabb: 17·9, messze fölülmúlva azt a színvonalat, amelyet ez az arány a trianoni területen nemcsak átlagban (6‰ körül), de egyes törvényhatóságokban is fel tudott mutatni. A múlt évben visszacsatolt erdélyi részek törvényhatóságai (ill. törvényhatóság-részei) közül a természetes szaporodás ezer lélekre eső aránya Kolozs vármegyének hozzáánk ítélt részében volt a legmagasabb (12·6‰). Közvetlen utána sorakozik azonban a második bécsi döntéssel a román közigazgatás szerint Câmpulung megyéhez tartozó két magyar község viszonyszáma (12·2‰) is. A trianoni terület vármegyéi, illetőleg vármegye-részei közül mindig a Tiszántúl egyes vidékein láttuk még a legkedvezőbb szaporaságúakat; legutóbb Szatmár (11·4) és

Hajdu (11·1) megyében volt még a legkedvezőbb arány. Nem feledhetjük azonban, hogy régebben a trianoni terület természetes szaporodásának országos átlaga állott e színvonalon (pl. 1921—25 országos átlaga is 11·0‰ volt) és hogy akkor a vármegyei szélsőségek a mai kárpátaljai mértéket is megütötték. Pl. 1920—21-ben Szabolcs m. 18·9, Bereg vm. 18·8, Szatmár 17·8‰-es születési többletet mutatott és e megyékben még századunk huszas éveinek népmozgalma is többször ezekhez hasonló mérlegekkel zárult. Egyes járásokban pedig, pl. Szabolcs megye ligetaljai járásában, akkor még éppenséggel 26—30‰-es szaporodás is mutatkozott.

A szaporodási hányados törvényhatóságokként való legújabb alakulását vizsgálva — lásd a 6. táblázatot és a VI. grafikont — azt látjuk, hogy a nép vitalitásának ezen indexe is a Kárpátalján volt a legmagasabb: 207·2. Utána sorakoztak legutóbb Komárom vm. (187·6), Bihar vm. (177·4), Abaúj-Torna (176·3) és Hajdu vm. (176·0). A természetes szaporodás tekintetében közvetlen Kárpátalja után sorakozott Câmpulung megyéhez tartozó két község, azonban még Szatmár megye által is megelőzve, a vitalitási index tekintetében a hetedik helyre szorul vissza. Jelül a népmozgalomnak ebben a két községben az említett magyar vármegyékhez képest viszonylag külterjesebb (extenzívebb) voltának.

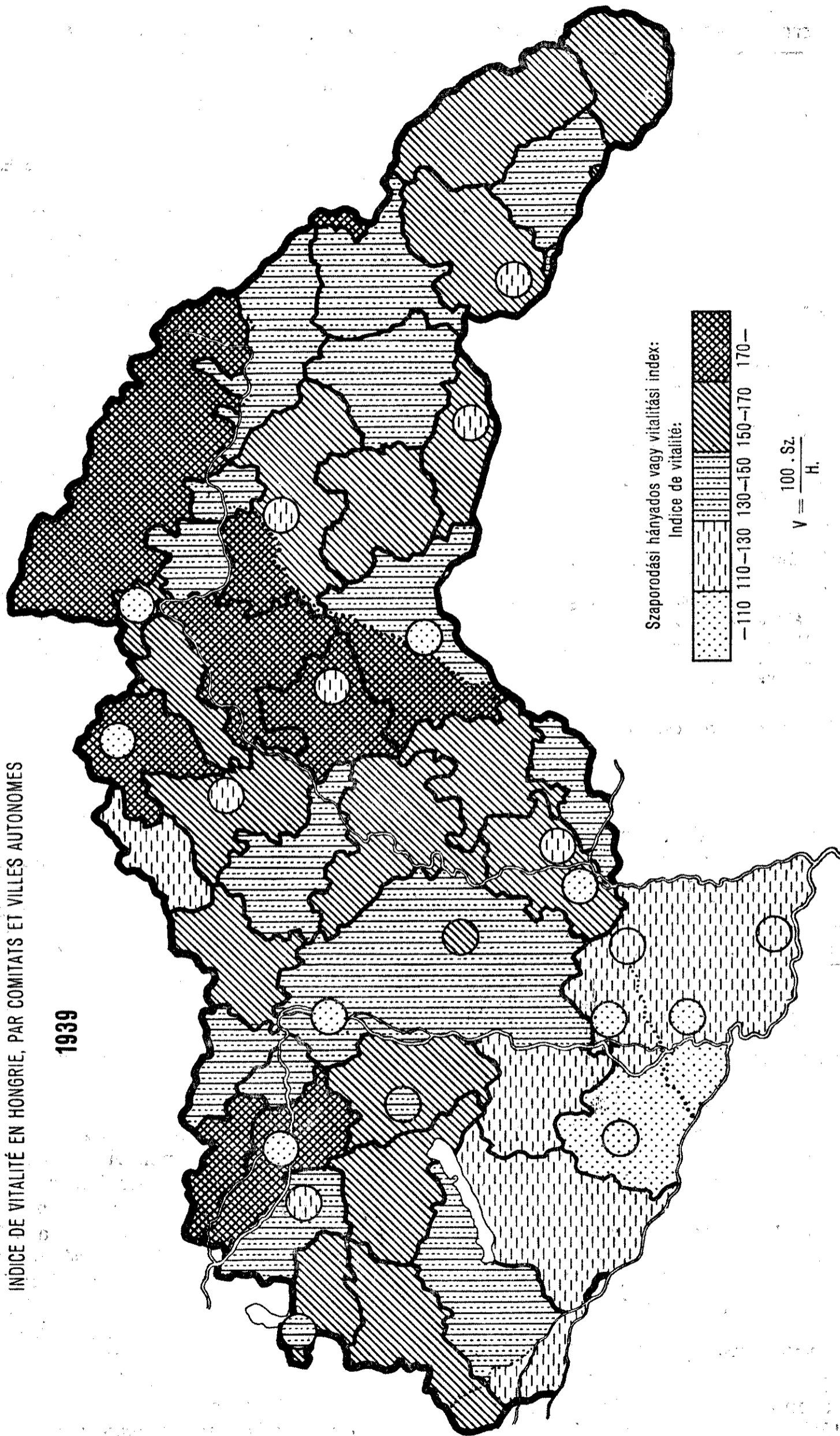
A legalacsonyabb szaporodási indexet, 100-on alul, ahol a népesség természetes szaporodása helyett fogyásban van, a városokban találjuk, melyekről ismeretes, hogy az odavándorlás (urbanizáció) útján fejlődnek inkább s nem a városi nép propagatív ereje révén. A nem városi lakos idegenek leszámítása nélkül képezett népmozgalmi mérleg legnagyobb mérvű természetes fogyást legutóbb Baja tjv-ben mutatott — 3·7‰-kel. Ugyanakkor ennek megfelelően itt számítható a legalacsonyabb vitalitás is: 76·8. Baja után sorakoznak e tekintetben Nagyvárad (—1·3, ill. 92·9-es index), Ungvár (—1·2, ill. 94·4) és Komárom (—0·1, ill. 99·4). *Jellegzetes tehát, hogy mai tj. városaink közül a trianoni határ mentén fekvők s most visszacsatoltak magyarságának népe vezet ma a népsorvadás mértékében.* A vármegyék közül az egykés Baranya, a vizsgált legutolsó időszakban, 1·0‰-es természetes szaporodással és 107·2-es indexszel szolgáltatták e viszonyszámok megyei minimumát.

¹⁾ L. Elekes D.: „Népszaporodás és fajvédelem“. A Kisebbségvédelem c. folyóirat 1941. évi 3.—4. sz.

VI. A SZAPORODÁSI HÁNYADOS MAGYARORSZÁGON TÖRVÉNYPARTOKONKINT

INDICE DE VITALITÉ EN HONGRIE, PAR COMITATS ET VILLES AUTONOMES

1939

7. A természetes szaporodás és a szaporodási hányados székesfővárosunkban kerületek szerint.

Év átlag	Magnevezés	I.	II.	III.	XI.	A jobb- parton <i>Rive droite</i>	IV.	V.	VI.	VII.
		közigazgatási kerületben <i>arrondissement</i>					közigazgatási kerületben —			
1930—34	Élveszületések szám szerint	1.257.2	464.0	891.8	—	2.613.0	171.2	713.4	2.270.6	2.051.4
	Halálozások " "	1.171.0	562.8	731.0	—	2.464.8	251.0	816.4	2.103.6	2.159.0
	Term. szap. " "	86.2	— 98.8	160.8	—	148.2	— 79.8	— 103.0	167.0	— 107.6
	A " hányados " " ezer lélekre	0.8	— 1.8	2.7	—	0.6	— 3.1	— 1.3	1.0	— 0.6
	A hányados	107.3	82.4	121.9	—	106.0	68.2	87.3	107.9	95.0
1937	Élveszületések szám szerint	612	502	802	645	2.561	162	731	1.868	1.328
	Halálozások " "	717	586	770	619	2.692	233	910	1.792	1.535
	Term. szap. " "	— 105	— 84	32	26	— 131	— 71	— 179	76	— 207
	A " hányados " " ezer lélekre	— 1.5	— 1.4	0.5	0.4	— 0.5	— 2.8	—	—	—
	A hányados	85.3	85.6	104.1	104.2	95.1	69.5	80.3	104.2	86.5
1938	Élveszületések szám szerint	637	500	739	694	2.570	162	646	1.344	1.327
	Halálozások " "	668	593	705	545	2.511	247	762	1.514	1.617
	Term. szap. " "	— 31	— 93	34	149	59	— 85	— 116	— 170	— 290
	A " hányados " " ‰	— 0.4	— 1.6	0.6	2.3	0.3	— 3.3	— 1.5	— 1.7	— 2.1
	A hányados	95.3	84.3	104.8	127.3	102.3	65.5	87.4	88.7	82.0
1939	Élveszületések szám szerint	730	548	788	739	2.805	187	475	862	1.310
	Halálozások " "	629	630	701	582	2.542	267	765	1.125	1.618
	Term. szap. " "	101	— 82	87	157	263	— 80	— 290	— 263	— 308
	A " hányados " " ezer lélekre	1.4	— 1.4	1.4	2.4	1.0	— 3.0	— 3.8	— 2.6	— 2.2
	A hányados	116.0	86.8	112.4	126.9	110.3	70.0	62.0	76.6	80.9

¹⁾ Egy-egy évre eső átlagban.

Székesfővárosunk népmozgalmának mérlege is számos esztendőben volt már negatív, bár t.j. városaink sorában annak mérve újabban nem olyan szélsőségesen kedvezőtlen, mint a most említett határszéli városoké. Csak Budapest környékének, a székesfővárost övező községek gyűrűjének s az ezekkel együtt számított egész agglomeratumnak, Nagy-Budapestnek szaporodási arányai kedvezőbbek, megfelelően a nagyvárosok közvetlen környékén Európaszerte fejlődő ilyen népességgyűrűk ismeretes kedvezőbb népmozgalmi viszonyainak. Nagy különbség van azonban az egyes közigazgatási kerületek természetes szaporodása között is. Tudvalevő a city, nálunk a IV. ker., a Belváros egyre erősödő népfogyása s a külső munkásnegyedek, nálunk pl. a XIII., X., XI. és III. kerület kedvezőbb természetes szaporodása. Vizsgáljuk meg székesfővárosunk kerületeinek s a Duna két partján elterülő két városrésznek, külön Budának és külön Pestnek legújabb szaporodási arányait és pedig nemcsak a születési többlet ezer lélekre eső viszonyszámának alakulását, hanem az általunk most minden részletében vizsgált vitalitási indexet is. Ezt tárja elénk, az

1930—39. évi időszakból származó eredmények alapján, a 7. táblázat.

Látjuk, hogy a főváros egyes kerületei szerint részletezett szabatos szaporodási adataink, amelyekből tehát az idegen és ismeretlen lakosok, szóval a nem budapesti lakos kórházi halottak stb. le vannak számítva s amelyek így csak az egyes közigazgatási kerületek tényleges lakosaira vonatkoznak, most is tényleg a kertes külső kerületekben a XIII.-ban, azután a gyári munkások által lakott Kőbányán alakulnak a legkedvezőbbben. (Index 1939-ben 145.6, ill. 134.2). Budán a XI. és a III. kerület vitalitása (1939-ben 126.9, ill. 1938-ban 104.8) kedvezőbb a többi budai részeknél. A természetes népfogyás a legnagyobb, az index a legalacsonyabb a IV. és az V. kerületben volt; 1938-ban a Belváros indexe 65.5 (min.), 1939-ben pedig a Szent István-városé a legalacsonyabb: 62.0. Természetes népfogyás jelentkezik évről-évre Pesten még a VI. és VII. kerületben, de olykor a VIII. és IX.-ben is; Budán negatívum rendszerint a II.-ban, ritkábban pedig az I. kerületben mutatkozik. A természetes szaporodás arányának és a szaporodási hányadosnak hitfelekezetek,

Accroissement naturel et indice de vitalité à Budapest, par arrondissements.

VIII.	IX.	X.	XIII.	XIV.	A bal- parton Rive gauche	Idegenek és ismeretlenek körében <i>Parmi les personnes inconnues ou étrangères à la ville</i>	Egész Buda- pesten A Buda- pest au total	Facteurs considérés	Années et moyennes
arrondissement									
1.601·8	1.154·0	1.092·4	—	—	9.054·8	4.376·4	16.044·2	Naissanc. viv., nombres abs.	1930—34
1.728·0	1.129·2	801·4	—	—	8.988·6	4.465·0	Décès		
-126·2	24·8	291·0	—	—	66·2	-88·6	Accroiss. nat.,		
-0·9	0·3	4·0	—	—	0·1	—	pour 1000 hab.		
92·6	102·2	136·3	—	—	100·7	98·0	Indice		
1·578	1.108	873	—	973	8.621	4.832	16.014	Naissanc. viv., nombres abs.	1937
1.668	1.109	770	—	875	8.892	4.634	16.218	Décès	
-90	—	103	—	98	-271	198	-204	Accroiss. nat.,	
-0·6	-0·0	1·4	—	1·2	-0·3	—	-0·2	pour 1000 hab.	
94·6	99·9	113·3	—	111·2	96·9	104·2	98·7	Indice	
1.528	1.218	946	568	1.013	8.752	5.252	16.574	Naissanc. viv., nombres abs.	1938
1.590	1.085	724	381	788	8.708	4.715	15.934	Décès	
-62	133	222	187	225	44	537	640	Accroiss. nat.,	
-0·4	1·3	2·9	2·3	2·7	0·1	—	0·6	pour 1000 hab.	
96·1	112·2	130·6	149·0	128·5	100·5	111·3	104·0	Indice	
1.635	1.180	1.024	1.184	1.059	8.916	5.301	17.022	Naissanc. viv., nombres abs.	1839
1.586	1.021	763	813	842	8.800	4.796	16.138	Décès	
49	159	261	371	217	116	505	884	Accroiss. nat.,	
0·3	1·5	3·3	4·5	2·6	0·1	—	0·8	pour 1000 hab.	
103·0	115·5	134·2	145·6	125·7	101·3	110·5	105·4	Indice	

¹⁾ Moyennes, par an.

ill. vallás szerint való részletezése, a legutolsó évtizedbeli vonatkozó adatokból számított átlagok szerint, a görög katolikusok propagatív erejét mutatja a legkedvezőbbnek. Ezen átlagszámítások vallás szerint képezett 1930—39. évi eredményeit — két ötéves és egy tízéves arithmetikai átlagban — a 8. táblázatba foglalva mutatjuk be.

A születési többlet ezer lélekre eső általános vagy nyers viszonyzáma, az egyes évi váltakozásokat elsimító többszintű összefoglalásunkban is közel 16‰-et ér el a görög katolikusoknál. Magas születési arányuk révén a trianoni területen állandóan az ő természetes szaporodásuk volt a legkedvezőbb. Vonatkozó viszonyzámaik a többi felekezetekéi közül minden évben messze kimagaslanak. A maximumot Trianon után 1923-ban érték el: 20·5‰-kel. Azóta némiképp náluk is mutatkozik visszafejlődés, de csekélyebb mérvű, mint más-vallásúaknál; úgyhogy évről-évre ma is az övéké a maximum. A rájuk vonatkozó, most kiszámított vitalitási indexek (1930—39: 183·1) is magasabbak, mint bármely más felekezet vonatkozó jelzőszámai; az egyes

évi eredmények sorában az 1933. évi görög katolikus index a legmagasabb: 199·6.

Az ország lakosságában ma erős abszolút többséget képviselő római katolikusoknak (1930-ban a lakosság 64·9%-a) úgy természetes szaporodása, mint szaporodási hányadosa (1930—39-ben 7·7‰, ill. 151·5) kedvezőbb az országos átlagnál (6·8‰, ill. 144·4). A reformátusoknál — és pedig bizonyára az egykéről ismert születési arány kedvezőtlen alakulása révén — pedig éppen megfordítva, sem a születési többletnek aránya, sem a hányados nem éri el az országos színvonalat. Természetes fogyással, s ennek megfelelően százon aluli vitalitási indexszel, zárult legutóbb minden évben úgy a zsidóknak, mint az unitáriusoknak népmozgalma. Negatív a mérleg azonban az egyéb és ismeretlen csoportban is, de ebben a népmozgalmi és népszámlálási felvétel divergálásának is szerepe van s annak is, hogy az elhaltaknál mindig több egyén vallása ismeretlen, mint a születéseknél (talált hullák, öngyilkosok, hozzátartozók nélkül elhaltak stb.).

A trianoni terület természetes szaporodásának anyanyelv, ill. nemzetiség szerint

8. A természetes szaporodás és a szaporodási hányados hitfelekezet szerint részletezve, hazánkban 1930—1939-ig.

Accroissement naturel et indice de vitalité en Hongrie, suivant la religion, en 1930-39.

Átlag — Années (moyennes) ¹⁾	Megnevezés Spécification	Catholiques		Református Calvinistes	Evangélikus Luthériens	Görög keleti Gréco-orientaux	Unitárius Unitaires	Izraelita Israélites	Baptista Baptistes	Egyéb és ismeretlen Habitants appartenant à d'autres religions, y compr. ceux sur lesquels on n'avait pas de renseignements	v a l l á s ú	Egész országban (a trianoni területen) — Dans la Hongrie entière (territoire selon Trianon)
		Római romains	Görög untates									
1930—34	Az élveszületések átlagos száma — <i>Naisances viv., en moyenne</i>	136.261·8	6.928·0	43.553·4	10.851·6	874·2	77·0	5.045·2	318·0	144·0		204.685·6
	Az elhalálozások átlagos száma — <i>Décès, en moyenne</i>	88.540·0	3.719·2	31.000·8	8.073·8	739·4	89·6	6.151·0	216·0	345·6		139.075·4
	A természetes szaporodás átlagos száma <i>Accroissement naturel, en moyenne</i>	47.721·8	3.208·8	12.552·6	2.777·8	134·8	-12·6	-1.105·8	102·0	-201·6		65.610·2
	A természetes szaporodás ezer lélekre <i>Accroissement naturel, pour 1000 hab.</i>	8·4	15·6	6·9	5·2	3·4	-2·0	-2·5	10·9	-20·2		7·4
1935—39	A szaporodási hányados — <i>Indice de vitalité</i>	153·8	186·0	140·4	134·4	118·2	85·5	82·2	142·2	41·6		147·1
	Az élveszületések átlagos száma — <i>Naisances viv., en moyenne</i>	125.084·8	6.860·6	40.475·2	9.805·4	706·0	63·2	4.323·0	338·0	89·6		187.986·0
	Az elhalálozások átlagos száma — <i>Décès, en moyenne</i>	83.942·8	3.810·4	29.338·2	7.875·4	657·6	92·2	6.421·2	241·4	315·8		132.695·0
	A természetes szaporodás átlagos száma <i>Accroissement naturel, en moyenne</i>	41.142·0	3.050·2	11.137·0	1.930·0	48·4	-29·0	-2.098·2	96·6	-226·2		55.291·0
1930—39	A természetes szaporodás ezer lélekre <i>Accroissement naturel, pour 1000 hab.</i>	6·9	13·8	5·9	3·4	1·2	-4·7	-4·8	9·7	-25·0		5·9
	A szaporodási hányados — <i>Indice de vitalité</i>	149·1	180·0	138·6	124·5	107·5	68·5	67·3	140·0	28·3		141·6
	Az élveszületések szám szerint — <i>Naisances viv., nombres absolus</i>	130.673·3	6.894·3	42.014·3	10.343·5	791·1	70·4	4.684·1	328·0	116·8		196.335·8
	Az elhalálozások szám szerint — <i>Décès, nombres absolus</i>	86.241·4	3.764·8	30.169·5	7.974·6	698·5	90·9	7.286·1	228·7	330·7		135.885·2
1930—39	A természetes szaporodás szám szerint <i>Accroissement naturel, nombres abs.</i>	44.431·9	3.129·5	11.844·8	2.368·9	92·6	-20·5	-2.602·0	99·3	-213·9		60.450·6
	A természetes szaporodás ezer lélekre <i>Accroissement naturel, pour 1000 hab.</i>	7·7	14·7	6·4	4·3	2·3	-3·4	-3·6	10·3	-22·6		6·8
1930—39	A szaporodási hányados — <i>Indice de vitalité</i>	151·5	183·1	139·2	129·9	113·2	77·4	64·3	143·4	35·3		144·4

¹⁾ Mindvégig a trianoni területen. — *Territoire selon Trianon.*

való részletezése mindig a magyarság vonatkozó viszonyait mutatja a legkedvezőbbnek. A trianoni területen az 1930. évi népszámlálás a népességnek tudvalevőleg már 92·1%-át találta magyar anyanyelvűnek, az 1920. évi szerint 89·5% volt az. A csonka területen emiatt is egyre inkább csökkentek a nem magyar nemzetiségek vonatkozó arányszámai. Az ú. n. beolvadás a természetes szaporodásra azért hat a magyarság arányát emelően, mert csak a második vagy harmadik generációban lesznek egyesek az élet hatására magyarrá. Az egykor letelepült öregek — esetleg első leszármazottaik is — továbbra is, még évtizedeken át, mint idegen anyanyelvű magyar polgárok, ill. mint külföldiek szerepelnek. Ez statisztikai kimutatásra így az elhalálozási statisztikában tovább kerül, akkor is, mikor a tulajdonképpeni leszármazottaik a további generációkban esetleg a magyarság szaporodásának arányszámait erősítik. Azt, hogy a

vonatkozó legújabb számításaink szerint a szaporodás nemzetiség szerint való részletezése miképpen alakult, a 9. táblázatba foglalva mutatjuk be.

Számításaink a magyar anyanyelvűekre úgy a természetes szaporodás, mint a szaporodási hányados tekintetében (7·0‰, ill. 145·9-es index) kedvezőbb eredményekkel zárulnak, mint országos átlagban (6·7‰, ill. 144·4). Látható az is, hogy a magyarságon kívül egyetlen más nemzetiség újabb szaporodási viszonyai sem kedvezőbbek az országos átlagnál. Legnagyobb mérvű fogyást újabban a szerbek mutatnak, de negatív a bunyevác, sokác, dalmát, illir stb. népcsoport népmozgalmának mérlege is. Ennek megfelelően persze szaporodási hányadosuk alacsony; a legrosszabb újabban a trianoni területen maradt szerbeké volt.

A természetes szaporodás foglalkozás szerint való részletezésére, a különböző fog-

9. A természetes szaporodás és a szaporodási hányados anyanyelv ill. nemzetiség szerint részletezve hazánkban, 1930—1939-ig.

Accroissement naturel et indice de vitalité en Hongrie, suivant la langue maternelle, en 1930—39.

Állag-Années (moyennes) ¹⁾	Megnevezés Spécification	Habitants							Egész országban (a trianoni területen) Dans la Hongrie entière (territoire selon Trianon)	
		de langue maternelle								
		Magyar	Német	Tót	Rómán	Horvát	Szerb	Egyéb és ism.		
		hongroise	allemande	slovaque	Roumain	Croate	serbe	ayant pour langue mat. une autre langue, y compris ceux sur lesquels on n'avait pas de renseignements.		
a n y a n y e l v ü										
1930—34	Az élveszületések száma — <i>Naissances vivantes, nombres abs.</i>	190.556·2	9.598·8	1.920·2	403·6	559·2	99·2	208·2	740·2	204.085·6
	Az elhalálozások száma — <i>Décès, nombres abs.</i>	128.639·4	7.137·4	1.559·2	278·8	420·4	140·6	229·0	670·6	139.075·4
	A természetes szaporodás szám szerint <i>Accroissement nat., nombres abs.</i>	61.916·8	2.461·4	361·0	124·8	138·8	-41·4	-20·8	69·6	65.010·2
	A természetes szaporodás szám szerint ezer lélekre — <i>Accroissement nat. pour 1000 hab.</i>	7·6	5·1	3·4	7·6	5·0	-6·0	-1·0	2·1	7·4
	A szaporodási hányados — <i>Indice de vitalité</i>	148·1	134·4	123·1	144·7	133·0	70·5	90·9	110·3	146·7
1935—39	Az élveszületések szám szerint — <i>Naissances vivantes, nombres abs.</i>	177.131·8	7.313·4	1.668·4	308·0	484·6	74·6	196·4	808·8	187.986·0
	Az elhalálozások szám szerint — <i>Décès, nombres abs.</i>	123.204·2	6.357·4	1.409·2	244·8	376·4	120·6	222·4	760·0	132.695·0
	A természetes szaporodás szám szerint <i>Accroissement nat., nombres abs.</i>	53.927·6	956·0	259·2	63·2	108·2	-46·0	-26·0	48·8	55.291·0
	A természetes szaporodás szám szerint ezer lélekre — <i>Accroissement nat. pour 1000 hab.</i>	6·4	1·9	2·4	3·8	3·8	-6·8	-1·3	1·5	5·9
	A szaporodási hányados — <i>Indice de vitalité</i>	143·6	115·0	118·3	125·8	128·7	61·8	88·3	106·4	141·6
1930—39	Az élveszületések szám szerint — <i>Naissances vivantes, nombres abs.</i>	183.844·0	8.456·1	1.794·3	355·8	521·8	86·9	202·3	774·5	196.035·8
	Az elhalálozások szám szerint — <i>Décès, nombres abs.</i>	125.921·8	6.747·4	1.484·2	261·8	398·4	130·6	225·7	715·3	135.885·2
	A természetes szaporodás szám szerint <i>Accroissement nat., nombres abs.</i>	57.922·2	1.708·7	310·1	94·0	123·5	-43·7	-23·4	59·2	60.150·6
	A természetes szaporodás szám szerint ezer lélekre — <i>Accroissement nat. pour 1000 hab.</i>	7·0	3·5	2·9	5·7	4·4	-6·4	-1·2	1·8	6·8
	A szaporodási hányados — <i>Indice de vitalité</i>	145·9	125·3	120·8	135·9	130·9	66·5	89·6	108·2	144·2

¹⁾ A trianoni területen. — *Territoire selon Trianon.*

lalkozásúak népcseréje, különösen pedig az iparosodással és a városképződéssel kapcsolatos foglalkozásváltogatás egyre tartó erősödése miatt, szabatos eredményekre biztosan csak a népszámlálást környező években vezet. Ekkor vethető egybe a népmozgalom foglalkozás szerint való feldolgozása helyesen a népesség népszámlálásbeli megfelelő részletezésével. Ezért készül el ez a részletezés úgy a születésekre, mint a halálozásokra mindig csak a népszámlálást környező időszakokra. Éppen ezért jelenleg, amikor az 1941. évi népszámlálás eredményeinek a most elkészült új foglalkozási nomenklátúra szerint való feldolgozása még nem kész, de egyidejűleg még a környező évek népmozgalmának irányú részletei sem ismeretesek, e tekintetben a legújabb időkről csak az 1930. évi népszámlálás foglalkozási feldolgozására támaszkodó 1930—31. évi eredmények állnak rendelkezésünkre. Ezek tanulságait már Szabó Béla is-

mertette a Magyar Statisztikai Közleményekben¹⁾, rámutatva arra a kedvező jelenségre, hogy *őstermelő népünk nemzetfenntartó ereje az országosan csökkenő természetes szaporodás mellett is változatlan, az országosnál (akkor 8·5‰) kedvezőbb viszonyszámot (9·7‰) mutat fel. Különösen kedvező volt akkor is, mint a vonatkozó régebbi eredmények szerint is²⁾ a bányászok propagatív ereje; míg mindig fogyással zárult a számos öreget felmutató, a tőkéseket és a nyugdíjasokat is magába foglaló VII. főcsoportnak, az „egyéb és ismeretlen“ foglalkozásának nevezett népréteg természetes szaporodása. Jelenleg e legutolsó, a nép-*

¹⁾ L. „Az 1926—32. évi népmozgalom“. Magyar Statisztikai Közlemények, Új s. 97. kötete (Budapest, 1935.) 4. Természetes szaporodás.

²⁾ L. Szél (Saile) T. által fogalmazott 1913—18. és 1919—25. évi népmozgalmi kiadványok szöveges részének megfelelő fejezeteit a Magyar Statisztikai Közlemények, Új s. 70. és 74. kötetében.

szaporodás foglalkozás szerint számított részleteinek hivatalos megvilágításához, az egyes foglalkozási főcsoportok szaporodási hányadosainak kiszámításával kívánunk további új statisztikai feldolgozást fűzni, az így megkülönböztetett népcsoportok különböző vitalitásának szemléltetésére. A rendelkezésünkre álló legutolsó 1930—31. évi s az azt megelőző 1921. évi népmozgalmi foglalkozási feldolgozásból a foglalkozási főcsoportok vitalitási indexei természetes szaporodásuk ezer lélekre eső arányaival egybevetve a következő képet mutatják:

Foglalkozási főcsoport	Szaporodási hányados		Természetes szaporodás ezer lélekre	
	1921	1930—31	1921	1930—31
I. Östermelés	152	153	12·1	9·7
II. Bányászat, ipar és forgalom				
a) Bányászat és kohászat	188	231	21·7	17·5
b) Ipar	179	188	14·0	11·1
c) Kereskedelem és hitel	141	127	6·0	3·2
d) Közlekedés	171	166	12·9	9·9
II. összesen	173	178	12·8	9·9
III. Közszolgálat és szabadfoglalkozások	135	129	5·6	3·5
IV. Véderő	247	204	10·9	12·1
V. K. m. n. napszámosok	94	119	3·2	6·8
VI. Házicselédek	182	220	11·9	12·8
VII. Egyéb és ismeretlen foglalkozások	44	57	13·3	6·1
Mindössze	151	153	10·6	8·5

Az újfajta számítással való kiegészítésnek érdekes tanulsága, hogy az östermelő nép vitalitása változatlanul kedvező, sőt 1930—31-ben a vonatkozó index (153) még jobb is mint 1921-ben (152). A mezőgazda népességnek csökkenő természetes szaporodása mellett is változatlan tehát szaporodási hányadosa, e tekintetben tehát népmozgalmának újabb mérlege — a jelenleg rendelkezésünkre álló legutolsó eredmények szerint — nem vált kedvezőtlenebbé. A legmagasabb vitalitású foglalkozási főcsoport, a bányászoké (1930—31-ben 231-es indexe maximum!), megfelelően az e csoportbeli mindig kedvező természetes szaporodásnak. A legalacsonyabb vitalitást az öregeknek, mint ismételten említettük, magas arányát felmutató, a tőkéseket és a nagyhalandóságú nyugdíjasokat magába foglaló „egyéb

és ismeretlen foglalkozású“ népcsoport mutatja. Vitalitási indexe 1930—31-ben 57 (1921-ben meg éppenséggel csak 44 volt), megfelelően annak is, hogy az e foglalkozásbeliek természetes népmozgalma is mindig jelentékeny negatívummal, vagyis fogyással zárul. Az idetartozó csoport terjedelme nem a természetes népmozgalom révén, hanem más foglalkozási csoportbeliek foglalkozásváltozása (nyugdíjaztatás, tőkegyűjtés, a foglalkozás, ill. állás elvesztése v. foglalkozásnélkülivé válás stb.) útján marad fenn.

Mint hogy mind az elveszületések, mind az elhalálozások statisztikája évről-évre havonként való részletezésben is elkészül, módunkban áll úgy a természetes szaporodásnak, mint a szaporodási hányadosnak az év egyes hónapjaiban való kialakulását is megfigyelni. Az 1930—39-ig eltelt évtized vonatkozó adatainak ilyirányú részleteiből is két ötéves és egy tízéves átlagot számítottunk s az eredményeket a 10. táblázatba foglalva mutatjuk be.

Mint hogy a születési többlet havonként való alakulása azon szinuszgörbeszerű hullámzásoknak eredője, amelyeket az év egyes hónapjai szerint való részletezésben e viszonyszámok tényezői — a születések és a halálozások — mutatnak fel, azért e tekintetben is szabályszerű váltakozások jelentkeznek. Úgy a természetes szaporodásnak, mint a szaporodási hányadosnak maximuma rendszerint szeptemberben következik be, nemcsak az átlagok szerint, de évről-évre is. Az egyes évekbeli szeptemberi maximumok nagyságrendje a most vizsgált legutolsó időszakban a következő volt:

1940. évi szeptember	11·3‰	illetőleg	193·6 vitalitás
1933. „	11·2 „	„	188·9 „
1931. „	10·7 „	„	174·6 „
1939. „	10·2 „	„	185·8 „
1936. „	9·9 „	„	174·7 „
1934. „	9·1 „	„	169·1 „
1937. „	9·0 „	„	169·7 „
1935. „	8·7 „	„	160·9 „
1938. „	8·2 „	„	165·3 „

A havonként részletezett szaporodás tehát ma is még rendszerint szeptemberben, a termést beérlelő, utolsó nyári, avagy első őszi hónapban van azon a kedvező, 10‰ körüli színvonalon, amelyen alig egy évti-

10. A természetes szaporodás és szaporodási hányados hazánkban havonként 1931—1940.

Accroissement naturel et indice de vitalité, par mois, en Hongrie. 1931—40.

Átlag-Évnyes (moyennes)	Megnevezés Spécification	Január Janvier	Február Février	Március Mars	Április Avril	Május Mai	Június Juin	Július Juillet	Augusztus Août	Szept. Septembre	Október Octobre	November Novembre	December Décembre
1931—35	Élveszületés szám szerint — <i>Nais-</i> <i>sanc. viv., nombres abs.</i>	16.731·4	16.263·8	18.370·0	16.855·4	17.119·2	15.986·2	16.882·4	17.626·6	17.605·2	16.260·6	14.162·0	14.161·8
	Halálozás szám szerint — <i>Décès,</i> <i>nombres abs.</i>	12.025·2	11.979·6	13.732·4	12.532·4	11.779·4	10.464·6	11.112·4	11.467·8	10.944·8	11.745·4	10.554·2	11.253·6
	Természetes szaporodás szám sze- rint — <i>Accroiss. nat., nombr. abs.</i>	4.706·2	4.284·2	4.637·6	4.323·0	5.339·8	5.521·6	5.770·0	6.158·8	6.660·4	4.515·2	3.607·8	2.908·2
	Természetes szaporodás ‰ ¹⁾ <i>Accroiss. nat. pour 1000 hab. 1)</i>	6·1	5·8	6·3	5·9	7·3	7·5	7·9	8·4	9·1	6·1	4·9	4·0
	Hányados — <i>Indice</i>	139·1	135·7	133·7	134·4	145·3	152·7	151·9	153·7	160·8	138·4	134·1	125·8
1936—40	Élveszületés szám szerint — <i>Nais-</i> <i>sanc. viv., nombres abs.</i>	16.377·8	15.710·8	17.592·4	16.230·8	16.521·0	15.562·0	16.319·4	16.972·0	17.605·0	16.230·2	14.525·0	14.612·0
	Halálozás szám szerint — <i>Décès,</i> <i>nombres abs.</i>	13.090·8	12.212·2	13.544·2	12.738·2	11.770·8	10.478·2	10.604·0	10.826·6	9.881·6	10.614·6	9.765·8	11.093·0
	Természetes szaporodás szám sze- rint — <i>Accroiss. nat., nombr. abs.</i>	3.287·0	3.498·6	4.048·2	3.492·6	4.750·2	5.083·8	5.715·4	6.145·4	7.723·4	5.615·6	4.759·2	3.519·0
	Természetes szaporodás ‰ ¹⁾ <i>Accroiss. nat. pour 1000 hab. 1)</i>	4·4	5·2	5·4	4·6	6·3	6·7	7·6	8·1	10·2	7·4	6·3	4·7
	Hányados — <i>Indice</i>	125·1	128·6	129·8	127·4	140·3	148·5	153·8	156·7	177·9	152·9	148·7	131·7
1931—40	Élveszületés szám szerint — <i>Nais-</i> <i>sanc. viv., nombres abs.</i>	16.554·6	15.987·3	17.981·2	16.543·1	16.820·1	15.774·1	16.600·9	17.299·3	17.605·1	16.245·4	14.343·5	14.386·9
	Halálozás szám szerint — <i>Décès,</i> <i>nombres abs.</i>	12.558·0	12.095·9	13.638·3	12.635·3	11.775·1	10.471·4	10.858·2	11.147·2	10.413·2	11.180·0	10.160·0	11.173·3
	Természetes szaporodás szám sze- rint — <i>Accroiss. nat., nombr. abs.</i>	3.996·6	3.891·4	4.342·9	3.907·8	5.045·0	5.302·7	5.742·7	6.152·1	7.191·9	5.065·4	4.183·5	3.213·6
	Természetes szaporodás ‰ ¹⁾ <i>Accroiss. nat. pour 1000 hab. 1)</i>	5·2	5·5	5·8	5·3	6·8	7·1	7·7	8·3	9·6	6·8	5·6	4·3
	Hányados — <i>Indice</i>	131·8	132·1	131·8	130·9	142·8	150·6	152·8	155·1	169·0	145·3	141·1	128·7

¹⁾ A természetes szaporodás évi színvonalára átszámítva 12-vel való szorzás útján a „Statistikai Havi Közlemények”-ben közzétett id. havi adatokból. — *D'après les chiffres mensuels du Bulletin Mensuel de Statistique paru en Hongrie.*

zede még az egész évi országos eredmény állott. A halandóság ugyan a későbbi őszi hónapokban kedvezőbb, mint szeptemberben, s minimuma rendszerint novemberben következik be, a születések pedig gyakran a tavasszal, különösen márciusban alakulnak kedvezőbben, mint szeptemberben (a május fiziológiai hatására szaporodó számú fogamzások révén), de a szeptemberi születések aránya akkor is mindig igen magas, ha nem e hónapban alakul ki az illető év-

ben a legmagasabban. Így bár a szaporodás tényezőinek, a születéseknek s a halálozásoknak szeptemberi eredményei rendszerint nem szélsőségesek, de ehhez többnyire mindig annyira közel álló kedvező kialakulást mutatnak, hogy a szaporodás arányai — mind a természetes szaporodáséi, mind a szaporodási hányadoséi — mégis e hónapban, tehát rendszerint szeptemberben, vezetnek a legkedvezőbb eredményekre.

Szél Tivadar dr.

SZOCIÁLIS VISZONYOK

Munkáscsoportok és vándormozgalom a mezőgazdasági munkás-szerződések alapján.

Groupes d'ouvriers et migrations en Hongrie, d'après les contrats de travail agricoles.

Résumé. La Statistique de l'Etat, après avoir fait en 1938 une enquête d'un caractère représentatif sur des contrats de travail écrits passés avec 80.798 ouvriers agricoles, a exécuté sous ce rapport en 1940 une enquête circonstanciée portant sur environ 204.350 ouvriers, et qui a servi de base au présent article.

Pour 8.800 ouvriers, les stipulations des contrats examinés par cette enquête-là n'ont pu être dépouillées. Il y avait en outre, parmi les ouvriers visés par les contrats, 1.274 qui, n'appartenant pas à l'agriculture proprement dite, travaillaient soit dans les exploitations forestières ou aquicoles, soit comme terrassiers, ouvriers en tourbe, camionneurs de récoltes, mécaniciens agricoles, ouvriers de briqueterie, etc. — L'enquête a recueilli aussi 594 contrats passés avec des ouvriers dits permanents, contrats offrant des renseignements curieux sur les valets agricoles, sur les ouvriers viticulteurs, sur les jardiniers embauchés pour un an et sur les travailleurs des hameaux de la Grande Plaine.

Le principal but de l'enquête était de se rendre compte des contrats de travail des ouvriers saisonniers agricoles. Les 6.716 contrats y relatifs ont été divisés en 7 catégories. Les données concernant les moissonneurs, les batteurs et les ouvriers dits à somme ont été déjà indiquées dans cette *Revue* par l'auteur du présent article.

Les ouvriers saisonniers employés en vertu des contrats considérés dans les vignes (à côté des viticulteurs permanents et des journaliers d'occasion) peuvent être divisés en 2 catégories: 1. ouvriers au mois, embauchés à des conditions pareilles à celles concernant les ouvriers dits à somme, 2. ouvriers faisant des travaux forfaitaires indiqués en détail par les contrats. D'après les contrats dépouillés, 187 ouvriers appartenaient à cette dernière catégorie.

Les travaux dits partiaires ont dans l'agriculture hongroise un rôle considérable. Chez nous, les grosses exploitations ont l'habitude de stipuler, dans les contrats pour moisson, que non seulement les travaux de récolte, mais aussi les travaux de printemps et d'automne seront payés en partie en nature.

Les ouvriers jardiniers saisonniers peuvent être divisés, eux aussi, en plusieurs catégories. Ceux qui sont payés au mois, ainsi que ceux qui font des travaux partiaires ou forfaitaires, ont des condi-

tions de travail pareilles à bien des égards à celles des ouvriers déjà mentionnés. Quant aux ouvriers partiaires de la culture du melon et du tabac, ils habitent au lieu de leur travail, et ont une condition favorable. Notamment, ils sont mieux payés que les autres ouvriers (d'après les contrats, ils ont, en général, 50% de la récolte); ils ont le droit d'avoir un ménage à part et de se charger, en dehors de leur besogne proprement dite, de travaux de moisson ou de travaux partiaires. — Les ouvriers en chanvre, lin, sorgho et coton peuvent être également mis dans la catégorie du jardinage en terres labourées.

Les ouvriers permanents, employés surtout à la culture de la betterave, peuvent être classés dans la catégorie 7. Ils sont payés à la journée, ce qui est rare chez les ouvriers saisonniers, et ont, sur les ouvriers d'occasion, l'avantage d'avoir un emploi durable.

Les contrats en question nous font encore une idée des migrations d'ouvriers, qui ont de l'influence sur les salaires. Afin d'évaluer les frais causés par l'embauchage des ouvriers saisonniers migrants, nous avons calculé les frais de voyage des ouvriers migrants dits à somme à partir de la gare la plus proche de leur résidence jusqu'à l'endroit pour lequel ils étaient embauchés, et nous avons ajouté ces frais de voyage aux dépenses (environ 2 ou 3 pengős par ouvrier) qui grevaient les patrons du fait de la passation des contrats et de l'engagement des ouvriers. En tenant compte aussi du demi-tarif accordé par les Chemins de fer de l'Etat pour voyages collectifs et des frais de bateau ou d'autobus pour les lieux n'ayant pas de chemin de fer, nous avons trouvé que par ouvrier saisonnier, les frais de voyage représentaient en moyenne 6 pengős 56 fillérs. Ces frais de voyage, variant par régions, étaient les plus grands en Transdanubie et les plus bas dans le Nord.

D'après les contrats de travail en question, nous avons fait 3 tableaux des migrations d'ouvriers agricoles. On y voit que la plupart des ouvriers saisonniers viennent des comitats de Borsod, de Heves et de Zala, se rendant, pour travailler, surtout dans les comitats de Fejér et de Somogy. Les relevés faits au même sujet pour 1937 (et qui nous renseignent seuls en détail, pour le passé, sur les migrations en question) constataient la même chose.

Les tableaux ci-après montrent ces migrations d'ouvriers pour chaque catégorie d'ouvriers. Ils indiquent, pour la première fois en Hongrie, en dehors des migrations d'un comitat à l'autre, celles qui eurent lieu à l'intérieur des comitats.

*

A mezőgazdasági munkabérstatisztika fontos kezdeményezése volt az, hogy az országgyűlés, a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal az 1937—38. évi hivatalos statisztikai munkaterv alapján, az írásban kötött mezőgazdasági munkabérszerződések adatainak feldolgozásával bízta meg. Az 1938. évi első ilyen adatgyűjtés képviselői volt és csak aratószerződésekre vonatkozott. A polgármesterek, illetve községi előljáróságok, a vidékükre jellemző munkabérszerződések másolatait küldötték be. A Hivatal így módon 1.840 aratószerződés, 80.798 munkásra vonatkozó adatait dolgozta fel és tette közzé.¹⁾ A második adatgyűjtést már kiszélesítették, úgy hogy a közigazgatási hatóság az 1940. évre érvényes és az 1898 : II. t.-c. rendelkezései szerint előtte megkötött összes mezőgazdasági munkabérszerződések másolatait volt köteles a Hivatalhoz beterjeszteni. A feldolgozott anyagból eddig a cséplőmunkások és sommások munkabérére és a sommások élelmezési járandóságaira vonatkozó anyag került nyilvánosságra.²⁾

Összesen 7.509 db. 1940. évi szerződésmásolat került így a Hivatalhoz, amelyek mintegy 204.350 munkavállaló jogviszonyait rendezték. A szakirodalomban bőven tárgyalt nehézségek miatt a mezőgazdaságban idegen üzemeknél, a különböző munkafolyamatok során foglalkoztatott munkavállalók számát ezideig nem sikerült megállapítani. Ha figyelembe vesszük azt, hogy az 1930. évi népszámlálás a Csonkaország területén, a gazdasági cselédek csoportjától eltekintve, csupán 553.229 gazdasági munkás és napszamos keresőt mutatott ki, akkor a tíz évvel később, és az északi résszel megnövekedett országterületre vonatkozó, a szerződésekben foglalt fenti számadat, a gazdasági munkavállalók még mindig elég tekintélyes részét képviseli. Természetesen ez az adatgyűjtés az agrármunkások tömegeinek számszerű jellemzésére nem alkalmas, mert a törvény nem szabja meg minden munka-

viszonyban a szerződés kötelező írásbafoglalását és így kihagyja pl. az alkalmi napszamosok jelentős tömegét. Az írásban szerződő felek sem mindig tartják be a törvény rendelkezését és a szerződéseket bizonyára többször nem láttamoztatják a hatósággal. A szerződések időtartama igen különböző azok, a férfimunkásokon kívül, női és gyermekmunkásokra is vonatkoznak.

A beküldött anyag egy részének, mintegy 8.800 munkásra vonatkozó 294 szerződésnek az adatait nem lehetett feldolgozni, egyrészt mert túlságosan későn érkeztek meg, másrészt mert olyan, — a feldolgozás szempontjából fontos — hiányaik voltak, amelyeket utólag nem lehetett pótolni. Tíz másolatot nem munkaszerződésről küldtek be. Közülük 4 földhaszonbérleti szerződés volt és 6 megállapodást bércséplésről kötöttek cséplőgéptulajdonosok, csépellető gazdákkal. Ezek a szerződésfajták is gyakran tartalmazzanak a mezőgazdasági munkásokat érintő kikötéseket.

A munkabérszerződések nemcsak a járandóságok rendkívül nagy változatossága miatt nehezen megfigyelhető munkabérstatisztikai anyagot tartalmaznak, hanem hozzájárulhatnak ahhoz is, hogy behatóbban vizsgálhassuk meg a magyar mezőgazdasági munkásság foglalkozási rétegződésének az irodalomban eddig még kellőképp fel nem tárt viszonyait.

Mezőgazdasági munkának, csak az organikus agrártermeléssel közvetlen kapcsolatban, meghatározott ideig és járandóságért teljesített személyes szolgálatot nevezhetjük. A falusi agrárlakosság részére azonban olyan munkaalkalmak is nyílnak, amelyek, bár szorosabb értelemben véve mezőgazdasági munkának nem tekinthetők, mégis, a szolgálat milyensége, a járandóságok összetétele és a megállapodások természete következtében, sok vonatkozásban állanak a mezőgazdasági munkaviszonnyal. A beküldött szerződésmásolatokból érdemes megfigyelni az ilyenfajta megállapodásokat, mert azok néha, a nem agrártermészetű főfoglalkozáson kívül, meghatározott mezőgazdasági munkateljesítésre is vonatkoznak. Így pl. a tógazdasági munkások sást vágnak, füvet kaszálnak, sőt mint kocsisok lovat is ápolnak. Sokszor maga a főfoglalkozás is igen közel áll a mezőgazdasági munkához (pl. az erdősítésnél a talajművelés, közöttestermelés, stb.). Maguk a szerződő felek sincsenek többször tisztában azzal, hogy a munkálatot hova sorozzák. Ugyanazon fajta szerződések

¹⁾ A Magyar Statisztikai Szemle 1939. évi 9., 1940. évi 1. és 3. számaiban.

²⁾ A Magyar Statisztikai Szemle 1941. évi 1., 2. és 6. számaiban.

hol OTI, hol OMBI járulékok befizetésében, hol közigazgatási, hol járásbírósi hatáskörben állapotodnak meg. Némelyik szerződés pedig határozottan az 1898 : II. t.-c. oltalma alá helyezi kikötéseit.

A munkapiac helyzetét és agrárlakosságunk foglalkozási viszonyait nem ítélné meg tehát helyesen anélkül, hogy a nem kifejezetten mezőgazdasági munkaviszonyok őket illető vonatkozásait ne tanulmányozzuk. Érdemes eszerint a beküldött ilyen munkabérszerződések néhány kikötését is vizsgálat alá venni, megjegyezve, hogy azok az illető jogviszonyra kis számuk miatt nem teljesen jellemzőek.

A nem kifejezetten mezőgazdasági munkabérszerződések adatai.

A beküldött szerződések		A szerződésekben foglalt munkások száma
megjelölése	száma	
erdősítés (erdőültetés és -gondozás)	3	84
erdőkitermelés (favágás)	13	407
fafelrakás	1	2
útfenntartás	1	1
gát- és földmunka	3	53
tőgazdasági munka	3	37
tőzegmunka	3	116
tégla- és cserépgyártás	6	123
laskasütés	1	16
kenderfeldolgozás	1	21
lengyári munka	2	92
termésbefevarozás	9	124
terménybehordás gyalogmunkája	5	191
traktor- és cséplőgépező	7	7
összesen	58	1.274

A szabolcsmegyei erdősítési szerződések két egymásután következő esztendőre kötik le a munkásokat, akik az előre meghatározott területet ősszel szántani, tavasszal a gazdaság csemétéivel beültetni, azután pedig többször megkapálni és metszeni tartoznak. Munkadíj fejében a gazdaság megengedi, hogy a munkások az elültetett csemeték között saját részükre tengerit, burgonyát, babot, rozstot vagy dinnyét termelhessenek. Ezen felül aratási, erdei munkát és meghatározott részesmunkát is biztosít számukra.

Az erdőkitermelési szerződések közül 8 szakmány, 2 részes és 3 szerződés vegyes (szakmány és részes) díjazást köt ki. A szakmánybért rendszerint fafajták (kemény-, fenyő-, puhafa) és -nemek (mű-, bánya-, tüzi-, dorong-, botfa, rőzse) szerint köb-, folyóméterek, illetve rakások szerint különböző pénzüsszegekben állapítják meg. Főleg a tuskót és gallyfát fizetik részbérral. A

munkások között borsod- és zalamegyei vándormunkások is vannak. Szállítási költségüket a munkaadó fizeti s lakást is ad. A szerződéseket főképp meghatározott területre, néha időszakokra kötik. A *fafelrakásra* vonatkozó szerződésben ürméter szerint megállapított szakmány-pénzfizetés szerepel.

Az *útfenntartási* szerződéssel lekötött munkavállaló a meghatározott dűlőút évi karbantartásáért havonta esedékes búzajárandóságot kap és részére az őt alkalmazó gazdák aratási, meg tengeri-kapálási szabadságot engedélyeznek. A beküldött szerződésekkel a *gátmunkára* felfogadott kubikosok díjazása köbméterenkénti szakmány-, illetve hatóságilag megállapított legkisebb napszámber fizetés. A 6—10 óra érvényes *tőgazdasági* szerződések havi pénzbért, rendkívüli munka esetén pótdíjakat és részben élelmiszerjárandóságot kötnek ki, a munkavállalókat néha sommásoknak nevezve. A *tőzegtelepi* munkások a tőzeg kitermelése, összerakása és szárítása fejében különböző összegű pénz, vagy vegyes (pénz és gabona) bért kapnak, szegődményes tengeriföldjük is van. Felszólításra, vagy kényszerű munkaszünet alatt napszámért, illetve szakmányban más mezőgazdasági munkát, — főleg kaszálást — tartoznak végezni.

A *cserép-* és *téglagyártásra* vonatkozó szerződések munkavállalói kétségen kívül ipari munkát teljesítenek. Négy megállapodás órabért, kettő pedig akkorddíjazást tartalmaz. A munkaadók fele viszont a mezőgazdasági munkaviszonyokkal egyező élelmezési járandóságot fizet munkásainak s a szakácsnő meg tüzelés költségeit is viseli. A *laskasütésre* vonatkozó megállapodás munkásai napszámért a sütőipari munkához hasonló szolgálatot teljesítenek, anélkül, hogy segédek volnának vagy különösebb képesítésük lenne. A *kenderfeldolgozásra* fogadott férfimunkásokat a beküldött szerződés szerint napszámdíjazás mellett egész esztendőre kötik le, azt is külön hangsúlyozva, hogy aratási munkára sem mehetnek haza. A feldolgozó telepen előálló munkaszünet alatt, napszámért bármely mezőgazdasági munkára alkalmazhatók. A tilolólányok szakmánybért, az összes munkások az év végén 3 q búzát kapnak. A *lengyári* munkaszerződések a lenkóró gubózásán a kiostáláson kívül főleg szállítási és kazalozási munkákra vonatkoznak, melyeknek díjazása szakmány, vagy hetenként fizetett órabér. A munkát néha éjjel-nappal váltott csoportokban végzik a zalamegyei vándormunkások.

A traktor- és gépkezelők jogállása hasonlít a szegődményes gazdasági iparosokéhoz, akik a cselédtörvény hatálya alatt állanak. Mégsem tekinthetők gazdasági cselédeknek, mert a beküldött szerződések szerint nem egy esztendőre, illetve 30 napra, hanem a cséplés vagy más munkanapokban előre ki nem fejezhető tartamára fogadták fel őket. A cséplőgépkezelők fizetése egy esetben napszám, 6 szerződés szerint pedig a kezelésükben levő gépen elcséplelt gabona meghatározott %-a, illetve ‰-e és főtt étel. A traktoros napszámot és ételmezést kap.

Országos szokás szerint, a nagyobb gazdaságok, az elcséplelt szemestermény betakarítását saját fogataikkal és az aratásra vagy cséplésre felfogadott munkavállalók gyalogerejével végzik. A beküldött szerződések tanúsága szerint ez alól az általános szokás alól is van kivétel. Két nagy-, egy közép- és egy kiscgazda ugyanis 127 munkást kizáróan a termésbetakarítás gyalogmunkáira fogadott fel, %-os, illetve szakmájdíjazás és ételmezés mellett. Ezek a munkavállalók, bár az aratási munkamenet egy részét végzik, szoros értelemben fuvarozási segédmunkásoknak tekintendők, mert szerződésükben semmiféle más mezőgazdasági munka nem szerepel. Ezekhez hasonló szerződések szerint Bihar, Jász, Szabolcs és Pest megyékből 6 nagyobb meg egy kisebb gazdaság 77 szekeresgazdával abban állapodott meg, hogy azok saját lovukkal és kocsijukon, a szemesterménykeresztek után fizetett gabonamennyiség ellenében a learatott gabonát, illetve levágott kendert a meghatározott helyre fuvarozzák. Szegődményes földet is kapnak és munkájuk idejére lovuk részére zöldtakarmányt. A szerződést kötő kiscgazda ugyanezen megállapodásban a szekeresgazdát személyi fuvarozásra is lekötötte. Ebbe a csoportba soroztuk azt a csongrádmegyei szerződés, amelyben egy nagybérlő 64 szakmányos munkással, a mások által kiszedett cukorrépa elszállítására egyezkedett és azt a jászmegeyi megállapodást, amelyben egy uradalom 8 szekeresgazdát mázsánként fizetendő cukorrépa fuvarozásra fogadott fel. Végül ideszámítottuk annak a kendergyárnak a szerződését is, amelyben 39 fuvarost kenderkórónak a termelés helyéről rakodójába való beszállításával bízott meg.

A beküldött másolatok tanúsága szerint a szerződések másik csoportját nem az 1898 : II. t.-c. rendelkezései alapján kötötték meg, hanem azok állandó mezőgazdasági

munkásokra vonatkoznak, tehát munkajogi rendszerünk mai állása idején az 1907 : XLV. t.-c., a gazdasági cselédtörvény által szabályozott munkaviszonyhoz sorozhatók.

Az állandó mezőgazdasági munkások munkabérszerződéseit.

A beküldött szerződések		A szerződésekben foglalt munkások száma
m e g j e l ö l é s e	száma	
gazdasági cselédek bérlevele	367	517
vincellérszerződés	9	9
éves kertész szerződés	6	12
tanyás-, lakószerszerződés	10	56
összesen	392	594

Az adatgyűjtés a mezőgazdasági cselédek bérleveleinek tanulmányozását nem sorolta feladatai közé. Nagyon sok cselédnek nincs bérlevele és akinek van ilyen írásba foglalt munkabérszerződése, — a hiányokat pótló külön adatgyűjtés nélkül, — abból is igen nehéz volna kiszámítani a cselédjárandóság fizetési és használati értékét. A magyar konvenció cselédbérrendszerben, a többi bérekhez képest, a természetbeni járandóságoknak még nagyobb szerepük van, mert azokon alapul a cseléd kistermelői háztartása, aminek eredményei javadalmazásának túlnyomó részét képezik.

A vincellérek is éves cselédeknek tekinthetők. Szakképzettségükre való tekintettel a többi cselédekhez hasonló összetételű bérük azonban a cselédbérek átlagánál magasabb. A szőlőtermelés menetéhez kapcsolódó alkalmi juttatásaik értékének kiszámítása még bonyolultabbá teszi az egyes cselédosztályok prémiumrendszerének eddig kellőképen fel nem derített részleteit.

Az állandó kertészek jogviszonyait törvényhozásunk nem rendezte kielégítően. Kiképzésük akadémiai és középfokú kertész-képző fokozatai közül csak a legfelső képesítéssel rendelkezők helyzetét kezdik tisztázni (okleveles gazdáknak fenntartott állásokat a kertészeti akadémiát végzetek is elnyerhetnek, meghatározott területnél nagyobb faiskolát okleveles kertészre kell bízni, stb.). A középiskolának megfelelő kertészképesítéssel rendelkezők még az erdészeti hasonló rétege helyzetének szabályozását sem élvezhetik. Bár mindjobban keresik őket, uradalmi kertésznek bárki alkalmazható képesítés nélkül is. Jogállásuk és konvenciórendszerük legtöbbször megegyezik a gazdasági cselédekével. A piacra termelő kertészetek alkalmazottainak jövedelmét

azonban erősen növeli az eladott termény árából való, többnyire %-os részesedésük.

A Központi Statisztikai Hivatalba Csanád és Pest megyéből *tanyás-*, más néven lakó-, vagy telepesszerződéseket küldöttek be. Az 5 ilyen pestmegyei szerződés munkavállalói szintén igen közel állnak a cselédviszonyhoz. Munkaadóik kisgazdák, vagy városi polgárok, akik maguk nem laknak tanyájukon s így az ott alkalmazott tanyáscselédjük bizonyos, — a többi cselédnél szokatlan, — önállósággal gazdálkodik. A férfitanyás a szántóföldi munkákat végzi, felesége pedig, akit ugyanaz a szerződés köt, főleg a gazdának a tanyára kiadott állatait: tehenét, borjait és baromfiat gondozza. A tehenet feji és a tejet a beltérre szállítja, a baromfit felesben, vagy az állomány 10-ik részéért gondozza. Ezért a visszaélések elkerülése végett cselédjárándóságából a tehen- és baromfitartás, sőt néha a sertéstartás joga is hiányzik. Bére egyébként a konvencióc cselédbérekhez hasonlít, néha élelmiszerjárándóságot is kap. Szegődményes kert-, tengeri- és burgonyaföldje van. E szerződések számos, a cseléd-törvény rendelkezéseibe ütköző kikötése közül megemlítjük a 15 napos felmondás lehetőségét.

Az 5 csanádmegyei tanyás-, illetve lakó-szerződés már az előbbiektől lényegesen eltérő munkaviszonyokra vonatkozik. E szerződéseket az jellemzi, hogy a munkavállaló lakást kap (fűtés nélkül), sertés-, baromfitartása, néha tehéntartása is van, a többi cselédkonvenciókban szereplő egyéb járándóságok azonban hiányoznak béréből. Az elszegődött családfőn kívül, összes munkaképes családtagjaik is kötelesek bármikor napszámmunkát és más meghatározott részesmunkákat teljesíteni. Idegen helyen munkát vállalniok tilos. A felek a napszámot búzában és a legkisebb mezőgazdasági munkabérek mérvétől függetlenül állapítják meg. Részaratás idején a munkások ételmezt kapnak. Főfeladatuk tengeri-, cirok-, répa-, mák és hagymaföldek részes, kender-földek szakmáiban való megművelése. A szerződések közül megállapíthatóan az őket alkalmazó uradalmaknak rajtuk kívül cselédségük is van, ha pedig kisgazdánál szegődtek el, munkaadójuk, amikor ígát ad nekik, akkor azt maga, vagy családtagja hajtja. A tanyások költözésre, bábáért, orvosért, gabonaörlésre, keresetüknek a majorba való fuvarozásához és nyilván a talajművelési munkákhoz kapnak fuvart, illetve ígát.

A tanyások, lakók sajátos alföldi munkásosztályának viszonyait a helyi szokások, az uradalmi cselédekétől lényegesen eltérő módon alakították ki. Bizonyítja ezt a fent ismertetett különleges bérfizetési módjukon kívül az is, hogy felmondásuk ősszel van, amikor azonnal, vagy egy héten belül lakásukat elhagyni kötelesek, úgyhogy az néha télen üresen áll. Gyógykezelési ellátási ügyük tisztázatlan és munkaadójuk a szerződések bizonyossága szerint a cseléd-törvény számos üdvös szociális rendelkezésének terhéül igyekszik szabadulni. Amíg az uradalmi cselédek legnagyobb része az állatgondozás és -tenyésztés szolgálatában áll, addig a lakók foglalkoztatása inkább a növénytermesztés körében történik. Szerződésük a cseléd-, arató- és részesmunkások szerződésének vegyülete. Az alföldi tanyavilág adottságai következtében önállóságuk nagyobb, ellenőrzésük kisebb, mint a részes munkáltatás esetében. Munkaviszonyuk bizonyos fokig közel áll az egyesek által oly kívánatosnak tartott részesműveltetés fogalmához, ami az olasz mezzadria és a francia részes gazdálkodás nálunk való meghonosítását jelenthetné. Bizonyos hasonlatosságot mutat az Északnyugat-Németországban szokásos Heuerling System-mel is, amely a munkaadó tőke- és igaerejével biztosítja a munkás szabadabb gazdasági tevékenységét. A tanyások munkásosztálya bizonyára elterjedt jelenség a magyar tanyák világában, sőt az ország más vidékén is feltalálható,¹⁾ miért is viszonyait kívánatos volna mielőbb beható vizsgálat alá venni.

Az 1898 : II. t.-c. alapján megkötött, tehát a szorosabb értelemben vett mezőgazdasági szerződések sorát a munkásgazdák szerződéseivel kezdetben. Azonban ilyen, 1940. évre érvényes írásba foglalt megállapodás, csupán 4 érkezett a Hivatalba s azok mindössze 13 bandagazdára vonatkoztak. (Az egyik szerződés egész csapat munkafelügyelőt fogadott fel és részletesen felsorolta, hogy a cukorrépa-művelés gyalogmunkáinak ellenőrzése során milyen feladatok megoldása vár rájuk.) A beküldött megállapítások csekély számából korántsem következtethetünk a munkások parancsolóinak tömegére. A gazdaságok ugyanis a munkáscsapat irányítását, ellenőrzését, felügyeletét vagy saját cselédjeikkel végzik, vagy az összes munkások szerződésének szövegébe veszik fel a banda-

¹⁾ Hasonló munkásréteg a sopronmegyei aratószellér is. V. ö. *Soproni Elek: A kultúrsarok gondjai.* Bp., 1940. 75. és köv. l.

gazda kötelezettségeit és járandóságait, vagy pedig, mint megbízható, évenként visszatérő, régi alkalmazottakkal csupán szóbeli megállapodást kötnek. A sommászerződések felében 586 ilyen parancsoló, a bércséplőszerződésekben pedig 105 bandagazda szerepel.

A mezőgazdasági idénymunkások munkabérszerződései.

A beküldött szerződések		A szerződésekben foglalt munkások száma
megjelölése	száma	
Aratószerződések	4.223	119.396
Bércséplők munkásszerződései	407	8.213
Sommászerződések	1.215	51.194
Szőlőmunkásszerződések	524	6.108
Részes és szakmányosok szerződési	138	5.069
Kertészet és hasonló munkások szerződései	186	2.658
Allandó napszámások szerződései	23	1.007
Összesen	6.716	193.645

A mezőgazdasági idénymunkások a fenti táblázat adatai szerint legnagyobb három csoportjának, az aratóknak, bércséplőmunkásoknak és sommásoknak munka- és bérvizonyairól már előzően beszámoltunk.¹⁾ Az alábbiakban a munkabérszerződéseknek a többi munkásosztályokra jellemző néhány megállapítását említjük meg.

Az idény-szőlőmunkások alkalmazásuk módja és fizetésük milyensége alapján szerződéseik szerint két nagy csoportba sorozhatók. Az 553 szőlőmunkásszerződés közül 187 megállapodás ugyanis hónapospérral alkalmazza a munkásokat, a többi pedig szakmánydíjazás mellett. A hónapos-szőlőmunkások szerződése csak kissé tér el a rendszer sommászerződésektől. 1—2 oldal géppel írt szövege rendszerint alig tesz említést a szőlőmunkák különleges elvégzési módjáról. Mindegyik hangsúlyozza, hogy a munkaadó elsősorban a szőlőben teljesítendő munkákra alkalmazza a munkavállalókat, de azok a szőlőben, pincében, gyümölcsösben, kertben végzetten kívül bármiféle munkát, tehát néha mezőgazdaságit, elvétele még aratásit, cséplésit, sőt házimunkát is kötelesek végezni. Az utóbbiakat vagy a gazdaság rendelkezése szerint bármikor, vagy csak akkor, amikor a szőlőben dolgozni nem lehet. A szerződés hatálya 2—8 hónapig, leggyakrabban 4 hónapig terjed; főleg a tavaszi és nyári munkák (nyitás, metszés,

többszöri kapálás, permetezés, porozás) tartamára. Ha hosszabb időre köti le a feleket, akkor a munkások vagy egyhuzamban ottmaradnak, az összes munkák (kötözés, szedés, hordás, préseles, fedés) bevégezéséig, vagy közben hosszabb-rövidebb — főleg nyári — szabadságra távoznak el. Munkavezetőjük rendszerint a gazdaság vincellére; a nagyobb csapatoknak elvétele saját bandagazdájuk van. A permetezőgépeket kivéve, tulajdonukat képező szerszámokkal dolgoznak (néha metszőollót, oltókést és baltát is hoznak magukkal). A bandák egy része csak férfiakból áll, némelyekben a nőmunkások is férfibéret kapnak, másutt viszont a sommásoknál szokásos hármastagozódásukat tartják meg. Járandóságuk legtöbbször a sommásokéhoz hasonlóan pénz, gabona, vagy vegyes (pénz és gabona) havibér és szegődményes, vagy harmados művelésre adott tengeri-, burgonyaföld. A szerződések nagyobbik részében borjárandóság is szerepel. Élelmezésük, mint a sommásoké, teljes vagy részleges, annak elkészítéséhez a birtokos elvétele főzöszemélyzetet is alkalmaz. A szerződésekben még a külön napszám munkákra, túlórák díjazására, az elemi csapások esetére, mulasztásokra, egyetemes felelősségükre vonatkozó megállapodásokat találhatunk.

A szakmányos-szőlőmunkások szerződései sokkal terjedelmesebbek. Természetük szerint ugyanis részletesen és bőven sorolják fel mindazokat a munkákat, melyeket a munkásnak a művelt területességhez igazodó pénzben vagy gabonában adott szakmánydíjazás ellenében kell teljesíteniük. A munkavégzés gondosságának biztosítása végett, a munkaadó, egyes munkamenetek végzésének idejét is leszögezi, (pl. a permetezést magyar holdanként x ember, x napig végezze, stb.). A rosszul teljesített munka büntetéseként bírságban állapodnak meg, vagy feljogosítják a munkaadót, hogy azt a munkás költségére mással újból készíttethesse el. A szakmány munka keretébe fel nem vett szolgálatot külön napszámmal díjazják. bizonyos fontosabb teendők jól való elvégzésére prémiummal serkentenek (pl. minden megeredt oltás után jutalmat adnak). Az átlagon felüli terméseredményben is részesíthetik a munkást (pl.: egy magyar hold 10 hl-en felüli musttermésének 10%-át ígérik). A szerződések e fajtája az előbbiekkal szemben, a szerződés szerű keretek között a munkások bizonyos önállóságát biztosítja, de azok a munkavezető irányítása alól mégsem

¹⁾ Lásd: Heller András dr. cikkeit a Magyar Statisztikai Szemle hivatkozott számaiban.

mentesek, mert pl.: a munkák megkezdését is a parancsoló rendeli el.

A szőlőmunkákhoz bizonyos szakértelem kell, ezért a gazdaságok a munkásokat rendszerint szőlővidékekről szerződtetik. A szőlőművelésben a vincellérekben, azaz állandó és a most említett hónapos-, vagy szakmány-idénymunkásokon kívül még jelentős számú alkalmi napszámos is talál foglalkozást.

A magyar mezőgazdasági termelésben igen fontos szerepet tölt be a *részesmunka*. Az aratást is leginkább részjárandósággal díjazák, de főleg a nagyobb gazdaságok, minden aratószerződésükben, a szemtermények levágásán kívül, rész-, vagy szakmánybérért, munkavállalóikra nagy számmal bízhatnak más mezőgazdasági munkafeladatokat is. Ugyanezt mondhatjuk igen sok sommás- és egyéb szerződésre is, úgyhogy az itt kimutatott részes- és szakmányos szerződések kis száma azzal magyarázható, hogy csupán ezek a megállapodások tartalmaztak tisztán és a már felsorolt munkáltatási formákkal össze nem kevert részes- vagy szakmány-munkákat.

Az üzemtanszabályai szerint észszerűen nem minden munkafeladat végezhető el részes, vagy szakmánydíjazásért. Sok szempontból előnyös a munkásra, ha ilyen módon közvetlenül részesülhet a termelés eredményeiben, különösen ha ugyanakkor a termelés kockázatának súlyosabb veszélyei alól mentesülhet, amire üdvös példaként szolgálhat az 1898 : II. t.-c. 10. §-ának rendelkezése. A részes gazdálkodás, abban az alakjában, ahogy nálunk elterjedt, (amikor a földtulajdonos részesgazdálkodója tevékenységébe alig folyhat bele), termelési szempontból igen kezdetleges rendszer. A részes műveltetés során azonban a munkást, aki gazdája irányítása és felügyelete alatt áll; nagyobb önállóságra neveli és a termelés érdekeivel közelebbi kapcsolatba hozza. Szorgalomra serkent a szakmánydíjazás is.

A szóban lévő szerződéseket, a végzett munka alapján az alábbiak szerint osztályozhatjuk.

A munka neve	Részes-	Szakmány-
	díjazást megállapító szerződések száma	díjazást megállapító szerződések száma
Répa munka	36	33
Tengerimunka	15	1
Kaszálás	9	8
Vegyés munka	21	9

A fentiekön kívül 6 szerződésben a részes és szakmánydíjazás együttesen szerepel.

A *kertészeti* és hozzá hasonló belterjesebb művelési mód vagy zártabb, kertben, gyümölcsösben való, — vagy nagyobb méretű: szántóföldi termelést jelent. Különleges munkaviszonyait kellőképp tudományosan még nem elemezték és — mint említettük, — jogilag sem rendezték. Az állandó kertmunkásokon és napszámosokon kívül a szerződések közül az alább felsorolt rétegei voltak megállapíthatók:

A munkások megjelölése	Szerződések	Munkások
	s z á m a	
Hónaposok	38	353
Részes kertészek	12	389
Szakmányos kertészek	1	10
Részes dinnyekertészek	42	64
Dohánykertészek	64	1.107
Kendervágók, -áztatók	26	668
Lenáztatók	1	60
Cirokmunkások	1	5
Gyapotmunkások	1	2
összesen	186	2.658

A *hónaposok* munkaviszonya hasonlít a sommásokéhoz. Fizetésük rendszerint nagyobb és azért a megállapodásban felsorolt bizonyos képzettséget igénylő munkákat végzik el. A *szakmányos és részes kertészek* szerződése a munkafeladatokat pontosan megjelölik. Az utóbbiak jellegzetes példányai a csanádmegyei részes hagymakertész-szerződések.

A *dinnyekertészek* nagy része Heves megyéből származó vándormunkás. Társaiktól abban különböznek, hogy náluk a munkavállaló egész családjával költözik a munkahelyre, ahol földbevált kunyhót építenek maguknak, hogy állandóan a dinnyeföldön tartózkodhassanak. Többször a melegágyakhoz szükséges üveglapokat is magukkal viszik. A termény értékesítésében is részt vesznek. A termés rendszerint feles, és jövedelmüket emelheti az, hogy arathatnak és más részesmunkákat vállalhatnak.

A *dohánykertészek* jogviszonyait külön törvény: az 1900 : XXIX. t.-c. rendezi. Mivel a M. kir. Dohányjövedék a dohánytermelés menetét és szabályait pontosan előírja és szigorúan ellenőrzi, egy idő óta a kincstári dohánytermelő gazdaságok kertészeikkel kötött szerződéseik részére a hivatalos nyomtatványürlapot kötelesek igénybevenni. Ez az intézkedés a munkaviszonyokat meglehető-

2. Elvándorló munkások adatai. —

Sorszám	Országrés, vármegye	Ouvriers embauchés pour															
		Lakhelyük szertéketés dans le comitat où ils résident				Idegen en dehors dudit comitat				Lakhelyük szertéketés dans le comitat où ils résident				Idegen en dehors dudit comitat			
		v á r m e g y e t e r ü l e t é r e				v á r m e g y e t e r ü l e t é r e				v á r m e g y e t e r ü l e t é r e				v á r m e g y e t e r ü l e t é r e			
		aratók moissonner				bércsépőmunkások travailler comme batteurs				sommások faire des travaux dits à somme				szőlőmunkások faire des travaux viticoles			
szerződések — nombre des contrats y relatifs		munkások — nombre de ces ouvriers		szerződések — nombre des contrats y relatifs		munkások — nombre de ces ouvriers		szerződések — nombre des contrats y relatifs		munkások — nombre de ces ouvriers		szerződések — nombre des contrats y relatifs		munkások — nombre de ces ouvriers			
1	Bars és Hont k. e. e.	27	900	1	36	—	—	—	—	2	104	7	359	—	—	—	—
2	Esztergom	2	72	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Győr, Moson és Pozsony	48	2.031	3	150	8	151	2	40	15	719	5	170	4	26	—	—
4	Komárom	42	1.496	6	253	—	—	—	—	10	470	6	229	—	—	—	—
5	Nyitra és Pozsony k. e. e. vm.	19	1.130	8	370	—	—	—	—	1	73	7	565	—	—	—	—
6	Sopron	21	761	5	160	—	—	—	—	2	29	1	16	—	—	—	—
	<i>Kisalföld összesen</i>	159	6.390	23	969	8	151	2	40	30	1.395	26	1.339	4	26	—	—
7	Baranya	32	818	5	196	2	55	—	—	6	238	—	—	4	69	—	—
8	Fejér	42	2.191	5	171	1	12	—	—	10	361	3	84	1	4	—	—
9	Somogy	100	3.929	14	511	7	153	—	—	50	1.910	19	427	2	17	—	—
10	Tolna	65	2.641	20	1.019	—	—	—	—	4	97	3	70	2	10	—	—
11	Vas	71	2.757	7	412	—	—	1	24	9	278	34	2.200	—	—	1	91
12	Veszprém	42	1.279	2	43	5	83	1	14	6	199	1	35	7	30	1	6
13	Zala	65	1.673	20	875	5	81	3	81	28	713	140	8.179	29	186	2	28
	<i>Dunántúl összesen</i>	417	15.288	73	3.227	20	384	5	119	113	3.796	200	10.995	45	316	4	125
14	Bács-Bodrog	14	506	15	635	—	—	—	—	4	47	2	106	4	171	1	10
15	Pest-Pilis Solt-Kikun	103	2.858	28	1.351	9	172	—	—	32	1.070	10	321	33	640	3	27
	<i>Duna-Tisza köze össz.</i>	117	3.364	43	1.986	9	172	—	—	36	1.117	12	427	37	811	4	37
16	Békés	25	1.090	10	424	—	—	2	55	4	144	14	575	—	—	—	—
17	Bereg	5	167	1	52	1	17	—	—	—	—	2	93	—	—	—	—
18	Bihar	21	955	3	168	—	—	—	—	9	269	1	211	—	—	—	—
19	Csanád, Arad és Torontál k. e. e. vm.	16	510	1	56	—	—	—	—	2	203	4	171	—	—	—	—
20	Csongrád	22	1.268	3	74	24	714	—	—	2	52	3	247	3	10	—	—
21	Hajdu	10	670	12	466	1	26	—	—	2	95	8	407	—	—	—	—
22	Jász-Nagykun-Szolnok	58	2.820	6	232	3	63	—	—	23	637	11	497	2	13	2	44
23	Szabolcs	24	1.102	8	311	5	122	7	147	10	350	11	357	1	5	—	—
24	Szatmár	13	548	—	—	10	210	1	17	3	95	2	64	—	—	—	—
	<i>Tiszántúl összesen</i>	194	9.130	44	1.783	44	1.152	10	219	55	1.845	56	2.622	6	28	2	44
25	Abaúj-Torna	16	515	1	32	—	—	—	—	1	21	—	—	—	—	—	—
26	Borsód	21	658	18	792	—	—	1	52	13	283	166	8.858	3	83	12	176
27	Gömör és Kishont	15	331	1	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
28	Heves	30	1.265	66	2.950	—	—	2	67	35	913	88	5.195	45	642	19	214
29	Nógrád	43	1.265	10	602	—	—	—	—	11	438	10	685	1	6	1	3
30	Ung	1	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
31	Zemplén	34	1.257	1	18	4	104	—	—	4	157	—	—	—	—	—	—
	<i>Északi dombos-vidék összesen</i>	160	5.305	97	4.414	4	104	3	119	64	1.812	264	14.738	49	731	32	393
32	Kárpátalja	1	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Mindössze	1.048	39.497	280	12.379	85	1.963	20	497	298	9.965	558	30.121	141	1.912	42	599

Renseignements sur les ouvriers temporairement émigrés.

un endroit se trouvant

Lakhelyük szelint illetékes dans le comitat où ils résident	Idegen en dehors dudit comitat	Lakhelyük szelint illetékes dans le comitat où ils résident.	Idegen en dehors dudit comitat	Lakhelyük szelint illetékes dans le comitat où ils résident.	Idegen en dehors dudit comitat	Lakhelyük szelint illetékes dans le comitat où ils résident.	Idegen en dehors dudit comitat
---	--------------------------------	--	--------------------------------	--	--------------------------------	--	--------------------------------

vándorló — afin de

részes- és szakmányos- — faire des travaux dits parti-aires ou forfaitaires				kertész és hasonló — faire du jardinage ou des travaux similaires				állandó nap-számos — tra-vailler comme journaliers permanents				összes faire les travaux indiqués, au total				Régions et comitats	Numéros d'ordre
szerződésék — nombre des contrats y relatifs		munkások — nombre de ces ouvriers		szerződésék — nombre des contrats y relatifs		munkások — nombre de ces ouvriers		szerződésék — nombre des contrats y relatifs		munkások — nombre de ces ouvriers		szerződésék — nombre des contrats y relatifs		munkások — nombre de ces ouvriers			

n o m b r e

—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	29	1.004	8	395	Bars et Hont ¹⁾	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	72	—	—	Esztergom	2
1	19	1	40	1	23	—	—	1	10	—	—	78	2.979	11	400	Győr, Moson et Pozsony	3
3	97	—	—	—	—	2	25	—	—	—	—	55	2.063	14	507	Komárom	4
—	—	2	25	2	16	—	—	—	—	—	—	22	1.219	17	960	Nyitra et Pozsony ¹⁾	5
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23	790	6	176	Sopron	6
4	116	3	65	3	39	2	25	1	10	—	—	209	8.127	56	2.438	Total pour la Petite Plaine	
1	11	—	—	3	15	—	—	—	—	—	—	48	1.206	5	196	Baranya	7
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	54	2.568	8	255	Fejér	8
2	83	—	—	1	5	—	—	—	—	—	—	163	6.097	33	938	Somogy	9
—	—	—	—	2	31	1	30	—	—	—	—	73	2.779	24	1.119	Tolna	10
—	—	1	30	—	—	—	—	—	—	—	—	80	3.035	44	2.757	Vas	11
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	60	1.591	5	98	Veszprém	12
2	33	—	—	3	50	1	5	—	—	—	—	132	2.736	166	9.168	Zala	13
6	127	1	30	9	101	2	35	—	—	—	—	610	20.012	285	14.531	Total pour la Transdanubie	
—	—	—	—	—	—	1	20	—	—	—	—	22	724	19	771	Bács-Bodrog	14
5	211	3	131	4	22	—	—	—	—	—	—	186	4.973	44	1.838	Pest-Pilis-Solt-Kiskun	15
5	211	3	131	4	22	1	20	—	—	—	—	208	5.697	63	2.601	Total pour la région d'entre le Danube et la Tisza	
8	344	7	693	2	20	1	60	5	297	5	211	44	1.895	39	2.018	Békés	16
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	184	3	145	Bereg	17
—	—	2	92	1	28	—	—	—	—	—	—	31	1.252	6	471	Bihar	18
—	—	1	107	5	175	9	204	—	—	2	61	23	888	17	599	Csanád, Arad et Torontál ¹⁾	19
7	239	—	—	4	117	1	30	3	176	—	—	65	2.576	7	351	Csongrád	20
5	183	4	43	1	7	1	5	—	—	4	159	19	981	29	1.080	Hajdu	21
7	213	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	93	3.746	19	773	Jász-Nagykun-Szolnok	22
2	41	2	113	2	11	—	—	—	—	—	—	44	1.631	28	928	Szabolcs	23
—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	27	854	3	81	Szatmár	24
29	1.020	16	1.048	16	359	12	299	8	473	11	431	352	14.007	151	6.446	Total pour la région d'au delà de la Tisza	
1	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	562	1	32	Abaúj-Torna	25
—	—	1	20	—	—	6	85	—	—	—	—	37	1.024	204	9.983	Borsod	26
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15	331	1	20	Gömör et Kishont	27
1	18	1	27	—	—	34	71	—	—	—	—	111	2.838	210	8.524	Heves	28
3	58	4	334	—	—	—	—	—	—	—	—	58	1.767	25	1.624	Nógrád	29
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	14	—	—	Ung	30
1	28	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	43	1.546	1	18	Zemplén	31
6	130	6	381	—	—	40	156	—	—	—	—	283	8.082	442	20.201	Total pour le Nord	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	20	—	—	Subcarpathie	32
50	1.604	29	1.655	32	521	57	535	9	483	11	431	1.663	55.945	997	46.217	Total général	

1) Comitats provisoirement réunis.

sen egységesítette. A dohánykertészek egy termelési idényre kötött szerződése (ha nem volt megújítva), kora tavasszal lép életbe. A munkavállalók nagyrészt a közeli községekben származnak, de lakást és szegődményes földet a gazdaságban kapnak. Tehén-, sertés-, baromfi-, sőt néha lótartásuk is van. A dohánybeváltási árnak többnyire 50 %-át kapják, aratási és más részes munkákat vállalhatnak, miért is a dinnyekertészekkel együtt a legjobb jövedelmű munkások közé tartoznak.

Végül az *állandó napszámosok* 1.006 főnyi rétegét említjük meg, mert fizetésük alapja a magyar időszi díjazásban elég ritka napszámbér. A munkások alkalmaztatása azonban nem alkalomszerű, hanem a szerződésben jelzett hónapok minden munkanapjára kötelező. A 23 állandó napszámos szerződés közül kettő különböző, közelebről meg nem jelölt mezőgazdasági munkálatokra vonatkozik, kettő a napszámon kívül részes díjazást is tartalmaz, 19 pedig 2 hónapi időre kizáróan cukorrépa munkákkal foglalkoztatja a napszámosokat. Az utóbbi szerződések a néhai cseh uralom alatt átalakult munkaviszonyok hatását viselik magukon.

A munkabérszerződések csoportjainak e rövid felsorolása olyan mezőgazdasági munkásosztályok körülményeire mutatott rá, amelyek mezőgazdasági munkabérszatisztikánk kutató munkájának további irányát jelölhetik meg.

A mezőgazdasági munkásvándorlás vizsgálatának a munkabéreköltség kialakulása szempontjából is jelentősége van, ugyanis a vándormunkások felfogására és szállítására kifizetett összegek a gazdaságoknak lényeges kiadást okoznak. A munkaadó elsősorban a munkásközvetítés költségeit viseli. A törvény értelmében a megkötött szerződést aláírás és hitelesítés előtt a feleknek a községi előljáróság felolvassa és megmagyarázza. Ezért a munkaadó fél 25-nél kevesebb munkás esetén 1·20 pengő, 25—50 munkásnál pedig 2·40 pengő jegyzői munkadíjat fizet, aki ha a szerződés szövegét is a községi jegyzővel készítteti el, akkor a munkabér nagysága szerint növekvő, (1.200 P-ig 4·80, 4.800 P-ig 7·20 pengő, stb. és másolatoként 30 fillér) magánmunkálati díjat fizet. Ezek a kiadások minden munkabérszerződésnél felmerülnek, a vándormunkásoknál már a munkaközvetítés költségeit is figyelembe kell venni. A 75.000/1926. F. M. sz. r. a mezőgazdasági munkástoborzást a munkahely szerint illetékes főszolgabírói en-

gedélyhez köti. A főszolgabíró figyelembe veszi az uradalom környékének munkapiaci helyzetét. A toborzógazda személyére és a munkásvizonyokra vonatkozóan meghallgatja a munkáskibocsájtó vidék hatóságait is. Az engedélyt megszerző munkaadó engedélyenként 2— pengő kérvényi, 5— pengő engedély és mellékletenként 30 fillér bélyegilletéket fizet. A helyi hatóságok saját területük munkásfőlségének kenyérhezjuttatása érdekében a toborzói engedélyek segítségével kívánják szabályozni a munkásvándorlást. A munkaadók azonban a vonatkozó eljárást megkerülhetik úgy, ha saját maguk vagy alkalmazottjukkal végeztetik el a munkáscsoport összegyűjtését. Ekkor viszont a munkások lakhelyére való utazás költségeinek terhe hárul rájuk, ami a toborzógazda alkalmazásánál rendszerint nagyobb összegű kiadást jelent.

A toborzógazda többnyire mint munkásgazda maga is szolgálatba áll a vándormunkásokkal együtt. A toborzással felmerült költségeit megtérítik és fáradozásaiért majdnem minden szerződés szerint úgynevezett „talpalópénzt” kap, munkásonként 1— pengőt vagy más járandóságot. Mindezeket egybevetve, a munkaadóknak a vándormunkások fogadására fordított kiadásait munkavállalónként 2—3 pengőre becsülhetjük.

A vándormunkások szállítási költségeit az összes vonatkozó szerződések szerint a gazdaságok viselik. A megállapítások mintegy 10%-a szerint kap csak ezért ellenszolgáltatást a munkaadó: munkásonként 1—3 napszámmunka ingyenes teljesítését (e napokon a munkásokat néha gazdájuk élelmezi). A többi munkáltató csak azt köti ki, hogy a vasúti kedvezmény megszerzését intézzék el, vagy arról munkásgazdájuk gondoskodják. Legalább 5 munkás csoportos utazása esetén ugyanis a Máv. a lakhelyük szerint illetékes községi előljáróság igazolása alapján 50%-os menetjegy-kedvezményt biztosít. A félárú harmadosztályú jeggyel utazó munkások elszállításukra tehervagónokat kapnak. (Szociális szempontból kívánatos volna lehetővé tenni a mezőgazdasági munkások személykocsin való szállítását, — mint az az egyéb néposztályok kedvezményes utazása esetén szokásos.) A legtöbb szerződés szerint a gazdaság a vándormunkások visszautazásának költségét csak akkor fizeti ki, ha a munkások szerződészerű kötelezettségeiknek eleget téve, munkájuk végeztével csoportosan térnek haza. Ez a kikötés bizonyára előmozdítja a munkafegy-

lem betartását és megkíméli a gazdát a munkás külön utazása esetén felmerülő nagyobb kiadásoktól. Néhány szociális érzésű munkaadó azonban az így előálló magasabb költséget is vállalta akkor, ha a munkás orvosilag igazolt betegsége, gyászeset, vagy katonai behívás miatt távozott munkaideje letelte előtt.

A Máv. utazási kedvezményét ilyen címen az 1940. évben 491.461-en, 1941 első felében 187.135-en vették igénybe. Ebben a számban a falusi lakosság minden munkahelyre való csoportos utazása esetén kért kedvezménye, tehát a kubikosmunkásoké is bele van foglalva, úgyhogy a tulajdonképeni mezőgazdasági vándormunkások utiköltségének nagyságát a Máv. utasforgalmi adataiból aligha lehetne kiszámítani. Mivel pedig a mezőgazdasági munkabér, mint üzemköltség pénzértékének megállapításához, a felmerült utazási költségek átlagára szükség van, kísérletet tettünk a sommások vándormozgalmának ilyen vonatkozású megvizsgálására is. Az idegenbe távozó sommások lakás- és munkahelyéhez legközelebb fekvő vasúti állomásokat kikerestük és ha az azok között lévő távolság a 10 kilométert meghaladta, akkor kiszámítottuk a kilométertávolság alapján váltandó kedvezményes vasúti jegy árát. Ott, ahol a két állomás között csak hajó- vagy társasgépkocsiösszeköttetést találtunk, annak szállítási költségeit vettük figyelembe. Feltettük, hogy a 10 km-nél közelebb fekvő községekből a munkaadó kocsin szállítja haza munkásait.

Számításunk szerint a sommásbandák közül, 795 szerződésben foglalt 38.499 munkásnál merült fel utiköltség, amelynek fejében a munkaadók összesen 252.582 pengőt fizettek ki, úgyhogy abból egy vándormunkásra átlag 6.56 P jutott. Ha nemcsak a vándor, hanem az összes sommásmunkások számát figyelembe vesszük, akkor az átlagos utiköltség 4.91 P lesz.

A személyszállítási költség átlag vándormunkásonként számítva, országrészenként különbözőként alakul:

	Pengő
Kisalföldön	7.12
Dunántúlon	7.17
Duna-Tisza közén	5.94
Tiszántúlon	5.71
Északi domdosvidéken	2.99

Érdemes azokat a megyéket is megfigyelni, amelyekben ez az átlagösszeg a legnagyobb, illetve legkisebb:

	Pengő		Pengő
Bács-Bodrog vm.	9.05	Borsod vm.	1.63
Csanád, Arad és Torontál vm.	8.97	Heves vm.	2.20
Baranya vm.	8.82	Jász Nagykun Szolnok vm.	3.22
Tolna vm.	8.58	Szatmár vm.	3.43
Fejér vm.	8.46	Vas vm.	3.45
Sopron vm.	8.05	Zala vm.	3.51

Az átlagok tanulsága szerint a munkaadók nemcsak a munkapiacon a megye népességének ritkasága miatt vállalják a nagyobb utiköltség terhét, hanem nyilván azért is, mert szakmunkásra van szükségük. A legkisebb átlagok természetesen a sommás-kibocsátó és az azokkal szomszédos megyékben vannak. Érdekes, hogy a legmagasabb összeget 505 km távolságból Szatmár megye mátészalkai járásából szállított 21 munkás után mégis egy Zala megye nagykanizsai járásában gazdálkodó munkaadó fizette, pedig birtoka közelében bőven kaphatott volna szakmunkást. A megyék közül Fejér megyében fizették ki a legnagyobb összegű utiköltséget, 51.800 pengőt (az összköltség hatodrészét) a megyebeli sommások részére, akiknek tömege a vándormunkások hetedrészét éri el.

A munkaadókat nemcsak a munkások személyszállításának, hanem szerszámaik, poggyászuk és terménykeresetük oda-, illetve visszaszállításának kiadásai is terhelhetik. A régebben igen jelentős gabonaszállítási költség az utóbbi években lényegesen csökkent, az egységes árrendszer és a Futura szerepének nehézség nélkül való közbeiktatása következtében. Ezeknek a költségeknek számszerű megállapítására nem nyílt alkalomunk, bár a szerződések szövegében szórva nyosan utaltak azokra. Így az egyik helyen a munkásoknak csomagszállítás címén egyenként 50, illetve 80 fillért fizettek, vagy a bandának 500 kg búzát juttattak, stb. Végül a vándormunkásoknak, különösen a távoli tanyákra, vagy a szomszéd falvakból fogadott sommások kocsin való szállítása közben felmerült és bizonyára igen jelentős fuvar költség összegének számszerű megállapítása is csupán külön adatgyűjtés segítségével volna lehetséges.

Kísérletet tettünk arra, hogy az arató-szerződések alapján a mezőgazdasági munkások vándormozgalmát némiképp megvizsgálhassuk. A számítások eredményét közlő három táblázat adatai az előző közlemények számoszlopainál kissé nagyobb összegeket tüntetnek fel, mert néha a vándormozgalmakra jellemző, de más hiányok miatt ki-selejtezt szerződések adatait is figyelembe

3. Bevándorló munkások adatai. — Renseignements sur les ouvriers temporairement immigrés.

Sorszám — Numéros d'ordre		Országrés, vármegye		Régions et comitats		Más varmegyék területétől alkalmazott munkavállalókra vonatkozó Chiffres concernant les ouvriers pris en dehors du comitat															
						N o m b e r e															
						arató-		bércséplő-		sommás-		szőlő-		részes- és szakmányos		kertész és hasonló		állandó napszámos		összes	
						szereződések — des contrats pour moisson	szereződésekre foglalt munkások — des ouvriers indiqués par ces contrats	szereződések — des contrats avec ouv. engagés comme batten. s	szereződésekre foglalt munkások — des ouvriers indiqués par ces contrats	szereződések — des contrats dits à somme	szereződésekre foglalt munkások — des ouvriers indiqués par ces contrats	szereződések — des contrats pour travaux viticoles	szereződésekre foglalt munkások — des ouvriers indiqués par ces contrats	szereződések — des contrats pour travaux partiaires ou forçataires	szereződésekre foglalt munkások — des ouvriers indiqués par ces contrats	szereződések — des contrats pour travaux de jardinage ou similaires	szereződésekre foglalt munkások — des ouvriers indiqués par ces contrats	szereződések — des contrats avec journaliers permanents	szereződésekre foglalt munkások — des ouvriers indiqués par ces contrats	szereződések — de tous les contrats	szereződésekre foglalt munkások — des ouvriers indiqués par l'ensemble des contrats
1	Bars és Hont k. e. e. ¹⁾	2	52	—	—	6	471	—	—	2	25	—	—	10	548						
2	Esztergom	2	82	—	—	5	149	—	—	—	—	1	4	8	235						
3	Győr és Moson	8	220	1	14	27	1.350	—	—	—	—	4	40	40	1.624						
4	Komárom	6	336	—	—	31	2.671	—	—	—	—	1	3	38	3.010						
5	Nyitra és Pozsony k. e. e	3	214	—	—	1	44	—	—	—	—	1	21	5	279						
6	Sopron	1	61	1	24	14	938	—	—	—	—	1	1	17	1.024						
I.	Kisalföld összesen Tot. pour la Pet. Plaine	22	965	2	38	84	5.623	—	—	2	25	8	69	118	6.720						
7	Baranya	25	1.020	—	—	30	1.437	2	42	—	—	3	61	60	2.560						
8	Fejér	12	477	—	—	99	5.742	1	9	—	—	2	17	114	6.245						
9	Somogy	15	810	1	50	65	3.541	—	—	—	—	—	—	81	4.401						
10	Tolna	9	363	—	—	37	2.265	—	—	—	—	3	68	49	2.696						
11	Vas	—	—	1	20	5	428	1	19	—	—	—	—	7	467						
12	Veszprém	19	764	4	71	60	2.876	—	—	2	70	5	34	90	3.815						
13	Zala	6	131	—	—	6	173	1	6	—	—	—	—	13	310						
II.	Dunántúl összesen Total pour la Transdan.	86	3.565	6	141	302	16.462	5	76	2	70	13	180	414	20.494						
14	Bács-Bodrog	—	—	—	—	4	260	—	—	—	—	—	—	4	260						
15	Pest-Pilis-Solt-Kiskun	22	1.168	—	—	50	1.688	20	284	2	216	12	99	107	3.483						
III.	Duna-Tisza köze össz. — Total pour la région d'entre le Danube et la Tisza	22	1.168	—	—	54	1.948	20	284	2	216	12	99	111	3.743						
16	Békés	7	376	—	—	14	809	—	—	1	42	2	12	24	1.239						
17	Bereg	1	29	1	17	—	—	—	—	—	—	—	—	2	46						
18	Bihar	7	456	1	37	10	593	—	—	—	—	—	1	19	1.096						
19	Csanád, Arad és To- rontál k. e. e.	5	243	—	—	17	1.568	—	—	—	—	2	90	24	1.901						
20	Csongrád	8	408	1	18	5	312	3	27	9	606	6	37	39	1.714						
21	Hajdu	3	119	6	127	5	202	—	—	1	50	4	4	19	502						
22	Jász-N.-kun-Szolnok	43	1.712	1	17	14	543	2	7	2	255	1	1	64	2.575						
23	Szabolcs	19	1.224	—	—	11	591	—	—	2	39	6	31	39	1.932						
24	Szatmár	1	28	—	—	3	67	—	—	2	4	1	10	7	109						
IV.	Tiszántúl össz. — To- tal pour la région d'au delà de la Tisza	94	4.595	10	216	79	4.685	5	34	17	996	22	185	237	11.114						
25	Abaúj-Torna	11	267	—	—	2	63	—	—	1	20	—	—	14	350						
26	Borsod	8	247	—	—	4	184	3	26	—	—	—	—	15	457						
27	Gömör és Kishont	2	34	—	—	4	110	—	—	—	—	—	—	6	144						
28	Heves	7	339	1	50	8	337	5	117	3	215	—	—	24	1.058						
29	Nógrád	19	692	—	—	11	286	2	49	—	—	—	—	32	1.027						
30	Ung	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—						
31	Zemplén	9	507	1	52	10	423	2	13	2	113	2	2	26	1.110						
V.	Északi Dombosvi- dék összesen - To- tal pour le Nord.	56	2.086	2	102	39	1.403	12	205	6	348	2	2	117	4.146						
32	Kárpátalja — Sub- carpathie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—						
Mindössze — Total général		280	12.379	20	497	558	30.121	42	599	29	1.655	57	535	11	431	997	46.217				

¹⁾ K. e. e. = Comitats provisoirement réunis.

vettük. Az összes, szorosabb értelemben vett mezőgazdasági szerződések közül 4.056 megállapodásba foglalt 91.483 munkást a munkaadó, a birtoka fekvése szerinti községekből fogadott fel.

A helybeli munkásokat foglalkoztató törvényhatóságok élén Jász, Pest, Fejér, Szabolcs és Békés megyék állanak, elsősorban falubeli aratók alkalmazása miatt, kivéve Pest megyét, ahol a szőlőmunkások is emelik az arányt. Legtöbb helybeli sommást fogadnak fel Jász, Heves, Fejér és Pest megyékben. A munkásvándorlás alakulását közegeinek jelentése alapján a földművelésügyi minisztérium is figyelemmel kíséri. Adatait azonban csupán a törvényhatóságok határait átlépő vándormozgalomról állíthatja össze, ami különösen határszéli községekre és a nagyobb megyék területén belül lefolyó vándorlásra való tekintettel nagyobb hibaforrásokat rejt magában. A szerződések alapján a 2. tábla első részében külön mutatják ki a munkásoknak a vármegyék területén belül a községek között lefolyó helyválttatását. Ez a mozgalom a munkavállalók elég nagy tömegére jellemző 55.945-ös munkásszámot mutat. A vármegye területén belül lefolyó munkásvándorlás egészen más vidékekre jellemző, mint a megyei határokon túlcsapó mozgalom. Somogy, Pest, Jász, Vas és Heves megyék állnak az élen, az első megyében nyilván az aratók vándorlása miatt. A legtöbb megyebeli, de más községből származó sommást Somogy, Pest, Heves, Győr és Zala megyékből fogadják.

A mezőgazdasági munkások vándorlásáról az utóbbi időben egy részletesebb tanulmány jelent meg,¹⁾ amelyben a szerző a gazdasági felügyelők említett jelentéséből a földművelésügyi minisztériumban összeállított nyilvántartás alapján az 1937. évi vándormozgalom adatait közölte. Azok szerint összesen 40.283 munkás vállalt idegen törvényhatóságok területén fekvő birtokon mezőgazdasági munkát. Ez a tömeg az 1940. évi vándormunkás-létszámánál lényegesen

kisebb, ami nyilván nem a viszonyok változását, hanem a jelentések egy részének hiányosságát jelzi. Ezt a hiányt van hivatva teljesen megszüntetni a M. kir. Központi Statisztikai Hivatalnak az 1941. évi vándormozgalomra vonatkozó adatgyűjtése, amely a községi kérdőlapok beérkezése és feldolgozása után nyilván a jelen adatsornál is nagyobb tömegű munkás helyválttatásáról fog beszámolni.

Az 1937-es és a mi 1940. évi adataink egyaránt megegyeznek abban, hogy a legtöbb vándormunkás Borsod, Heves és Zala megyéket hagyja el. A három megye sorrendje megváltozott ugyan, mert 1940-ben Borsod megye került az élre és Heves megye a harmadik helyre jutott. Az ország ezen megyéket magában foglaló két külön tája nyilván azért képezi a munkáskibocsátás gócpontjait, mert lakosaiban erősen él a vándorlásra való hajlam, szakképzett, jó és így keresett munkaerők, a vidék népessége sűrű és mert megfelelő munkaalkalmat nem igen találnak a közelben. Azonban hangsúlyoznunk kell, hogy az ú. n. túlnépesedés nem egyedül oka elvándorlásuknak, mert pl. Békés megyét csak 2.010 munkás hagyja el és azok közül is csak 575 a sommás.

Az idegenből a legtöbb munkást befogadó megyék Fejér, Somogy, Veszprém, Pest és Komárom. Itt elsősorban sommásokat keresnek. Az idegen aratók már inkább Jász, Szabolcs, Pest, Baranya és Somogy megyékben találnak elhelyezkedést. E különbség okai között az is szerepelhet, hogy az uradalmak inkább az idegen sommásokat, a nagyobb parasztgazdaságok pedig inkább a távolabbi aratókat keresik. Végül megemlíthetjük, hogy a munkásvándorlás fontos tényezőjévé vált az utóbbi időben ismét a mezőgazdasági munkások külföldre való elszegődtetése is, akiknek száma évente 5—6.000-re tehető (tehát alig éri el a Fejér megyébe idegenből fogadott munkások számát).

A munkások életviszonyait és a munkapiac körülményeit a munkásvándorlás ismerete nélkül alig ítélné meg, tehát e kérdés bővebb taglalása jó szolgálatot tehet.

Heller András dr.

¹⁾ Szeiberth János dr.: Mezőgazdasági munkánélküliség. Magyar Statisztikai Szemle 1939. évf. 4. sz.

IRODALMI SZEMLE

Könyvismertetések. — *Chronique de livres.*

(*C'est le Journal de la Société Hongroise de Statistique qui rend compte en français, dans sa „revue des publications hongroises“, des ouvrages statistiques publiés en Hongrie.*)

Solty Ernő dr.: Budapest tejellátása.

Dr Ernest Solty: L'approvisionnement de Budapest en lait.

Statistikai Közlemények. (Szerkeszti: *Illyefalvi I. Lajos* dr)
86. kötet 1. szám. Kiadja: Budapest Székesfőváros
Statistikai Hivatala.

*Publications Statistiques (rédigées sous la direction du
Dr Louis I. Illyefalvi) du Bureau de Statis-
tique de la Ville de Budapest. 86e volume, numéro 1.*
Budapest, 1936. 160 l. — pages.

Szerző tanulmányában Budapest tejellátásának történetét, a fővárosi tejellátás helyzetét s összehasonlításképpen néhány külföldi nagyváros tejellátási rendszerét ismerteti. Adatai — melyek főként a mult évtized első feléből valók — élesen megvilágítják a tárgyalt anyagot, ügyesen összeállított táblázatai és sűrűn alkalmazott százalékszámái pedig az összefüggések könnyebb megértését teszik lehetővé.

Művét Budapest tejellátásának történetével kezdi s annak ismertetésénél a mult század végéig megy vissza. Ebben az időben a főváros lakosságának gyorsütemű szaporodása már komoly problémává érlelte a tejellátás kérdését. Szükségessé vált tehát a tej- és tejtermékek forgalmának szabályozása, valamint a tejtermelés és a tejfelhasználás megszervezése. A megindult komoly szervező munka a főváros tejellátását rövid idő alatt magas színvonalra emelte, úgyhogy a háború előtti utolsó évben, 1913-ban, a napi átlagos felhozatal a 300 ezer litert is meghaladta. Az 1914. évben kitört világháború azonban súlyos visszaesést okozott, annyira, hogy 1919-ben a napi átlagos felhozatal 50 ezer liter alá csökkent. A háború után ismét gyors és erőteljes fellendülés következett, melynek hatásaként a Budapestre felhozott napi átlagos tejmenyiség 1929-ben már 400 ezer liternél is több volt. A nagyarányú felhozatal azonban túlkínálat-hoz, ennek folytán a tejárak eséséhez, majd értékesítési válsághoz vezetett. Minthogy pedig az autarkiaira való törekvések miatt a külföldi elhelyezés lehetősége is megszűnt, a tejpiacon válsága egyre fokozódott. A válságot végül is a kormány szüntette meg 1932-ben kibocsátott tejtörvényével, mely a tejpiacon szinte tökéletes egyensúlyi helyzetet teremtett.

Szerző a továbbiakban beszámol a fővárosi tejellátás helyzetéről, ismertette a termelés, szállítás, értékesítés és fogyasztás körülményeit és adatait s a tejjgazdálkodásra vonatkozó fontosabb törvényeket és rendeleteket. Becslése szerint Budapest tejellátásában az elmúlt évtized derekán az ország

mezőgazdaságilag művelt területének közel 11%-a és tehénállományának majdnem 75%-a volt érdekelve. Ezek a számok a főváros szerepét az ország tejfogyasztásában élenként kidomborítják.

Országos átlagban, a szerző megállapítása szerint, a tejtermelők a termelt tej összmenyiségének 51%-át teljestejként eladták, 49%-át pedig teljestejként elfogyasztották, illetőleg tejtermékek előállítására fordították. Az országos tejfeleslegnek közel $\frac{1}{4}$ része a budapesti tejpiacon irányított. A Budapestre felszállítható tejmenyiség kerekén napi 520 ezer liter volt, a valóságban azonban a keresletnek megfelelően csupán 330 ezer litert szállítottak fel. Levonva ez utóbbiból az elkallódott, a Budapestről elszállított és a tejtermékek előállítása céljából felhasznált mennyiségeket, a szerző arra a megállapításra jut, hogy Budapest székesfőváros napi teljestej-fogyasztása az 1934. január 1-től szeptember 30-ig terjedő idő napi átlagában kerekén 270 ezer liter, a fejenkinti teljestej-fogyasztás pedig közel 0,27 liter volt.

Részletesen ismerteti a szerző művében a tejszállítás egész szervezetét és működését is. A különböző tejszállító-csoportok működését tárgyalva megemlíti, hogy azok közül a főváros tejellátásában a legnagyobb arányban a „milimári“ tejszövetkezetek és tejszarnokok (35,1%), valamint a törzskeretes szállítók (32,7%) vesznek részt. Megállapítja, hogy a felszállított tej közel $\frac{3}{4}$ része vasúton, $\frac{1}{4}$ része pedig tengelyen érkezik a fővárosba. A tanulmány beszámol a tejkereskedelemtől is, melyet a fogyasztóknak közvetlenül szállító tejtermelőknél kívül 14 városi tejellátó üzem bonyolít le, 4.099 tejkiskereskedés és ismeretlen számú viszonteladó révén. A tej minőségét tárgyaló rész a teljestej törvényes kellekeit, továbbá a szükséges fizikai és kémiai tulajdonságait, valamint a tejellenőrzés szervezetét és működését ismerteti. A továbbiakban a szerző kifejti, hogy a tej áralakulása főképpen a vaj alakjában exportált tejfelesleg, illetőleg ipari tej értékesülésétől függ. Ha ugyanis a hazai vajért külföldön magas árat fizetnek, ennek belföldi hatása az, hogy az itteni tej ára emelkedik, az árromboló tejfelesleg eltűnik a budapesti piacról s termelő és fogyasztó részére egyaránt kedvező ár alakul ki. Nem feledkezik meg a tanulmány a tejfogyasztás népszerűsítését célzó tejpropaganda ismertetéséről sem.

A könyv utolsó részében a szerző néhány szóval vázolja az Amerikai Egyesült Államok, Német-

ország, Ausztria, Olaszország és Franciaország nagyvárosainak teiellátási rendszerét.

A tejnek, mint egyik legfontosabb közéletmezei és tömegfogyasztási anyagunknak jelentősége mindinkább növekszik. Hasznos munkát végzett a szerző, mikor ennek a szinte nélkülözhetetlen fogyasztási cikknek a szerepét a fővárosnak, az ország legnagyobb fogyasztási góciának, szemszögéből figyelte meg.

D. G. dr.

Szőnyi Gyula dr.: A fővárosi élelmiszerárak az 1897—1936. években.

Dr Jules Szőnyi: Le prix des vivres à Budapest en 1897—1936.

Statisztikai Közlemények. (Szerkeszti: Illyefalvi I. Lajos dr.) 93. kötet, 1. szám. Kiadja: Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala.

Publications Statistiques (rédigées sous la direction du Dr Louis I. Illyefalvi), 93e volume, n° 1. Publiées par le Bureau de Statistique de la Ville de Budapest. Budapest, 201 l. — p.

A közgazdasági irodalomban az árkérdés tárgyalása — különösen ma — érdekes és aktuális probléma. A háborús gazdálkodás egyik legfontosabb, de egyik legkényesebb feladata az áralakulást állandóan szemmel kísérni abból a célból, hogy kellő időben tudjon az árfejlődésnek határt szabni, de egyben biztosítani tudja az árucikkeknek szükséges mennyiségben való piacra kerülését. Már csak ezért is figyelmet érdemel szerzőnek a Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala kiadásában megjelenő könyve. Szerző nem a legutolsó idők áralakulását tárgyalja, hanem mintegy „történelmi távlatból” az 1897—1936. évek fővárosi élelmiszerárainak fejlődését tette vizsgálat tárgyává — mondhatni — tanulságképen a mai áralakulás kutatóinak. Ezt a feladatot oly szakszerűen oldotta meg, hogy az általa vizsgált 40 legfontosabb élelmiszer kicsinybeni forgalomban való árfejlődését 40 éven keresztül pontosan követni tudjuk. Megtaláljuk az áralakulást befolyásoló tényezők egymással való összefüggését és az ezekből levont következtetések, törvényszerűségek könnyen hasznosíthatók a mai viszonyok között is. A szerző által tárgyalt s három részre osztott időszak második főkorszaka szintén világháborús volt, tehát az akkori és a mai áralakulás között sok hasonlóságot állapíthatunk meg, egyben sok tapasztalatot is szerezhethetünk. Könyve két nagy részre oszlik: a *szöveges részben* az árak kialakulását befolyásoló tényeket foglalja össze, a *táblázatos részben* pedig a feldolgozás során nyert összes áradatokat és indexszámokat közli. Az indexszámok közlése annál is inkább szükséges, mert mindeztideig teljesen hiányoztak olyan indexszámok, melyek a háború előtti időnek az áralakulására vetettek volna világot. Ebből a szempontból tehát ez a könyv hiánypótló. Az 1897-hez, az 1913-hoz és az 1929-hez mért indexszámításainál 40 helyett csak 37 árucikket vont be, mert a számítá-

son kívül maradt hagyma, köménymag és citrom árának szeszélyes és szabálytalan alakulása az átlagos indexet túlságosan befolyásolta volna.

A tárgyalt 40 éves időszakot az áralakulás szempontjából könyvében 3 főkorszakra osztja: 1897—1913-ig: a háború előtti évek időszakára, 1914—1923-ig: a háború, majd az összeomlás és az infláció időszakára, végül 1924—1936-ig: a stabilizált értékmérő idősakra. A vizsgált 40 árucikk alapján 10 csoportot különböztet meg. Először az őrlemények és a kenyér után a legfontosabb élelmiszeri cikknek, a *húsnak* áralakulását vizsgálja, kimutatja, hogy a húsfogyasztás az idők folyamán a fővárosban nem mutatott emelkedő irányzatot, sőt visszafejlődésben van, ami a baromfi és tejtermékek fokozottabb fogyasztásának a következménye. A *zsír és a szalonna* árvizsgálatánál hivatkozik arra, hogy ennek a két cikknek a fogyasztása általános magyar szempontból a hús fogyasztását közelíti meg. Mind ennek a csoportnak áralakulásánál, mind pedig a növekvő fogyasztást mutató *baromfinál* az árak állandóan felfelé tendálnak, különösen a fokozódó export következtében. A belfogyasztás és a kivitel tekintetében jelentős szerepet játszó *tojás* áralakulás szeszélyesnek mutatkozott a tárgyalt időszakok alatt, de bizonyos olcsóbbodási folyamat a vizsgált utolsó esztendőknél már megállapítható volt. A *hal*-, különösen a pontyfogyasztás akkor kezdett előtérbe kerülni, amikor már mesterséges tógazdaságok látták el áruval a fővárosi piacot. A tárgyalt 40 év alatt ennek a cikknek áralakulásánál csökkenés észlelhető. A *tej- és a tejtermékek* fogyasztása — párhuzamosan a kultúra előrehaladásával — állandóan növekszik. Áralakulásában eleinte emelkedő, majd később csökkenő periódusok következtek. A *liszt és a kenyér* jelentőség szempontjából az élelmiszer terén az első helyen állanak, így a liszt- és a kenyérárak alakulása is döntő fontosságú a fővárosi lakosság szempontjából. A kenyérmagvakból mindig jelentékeny felesleggel rendelkezünk és a feleslegeknek külföldre való jó, vagy rossz elhelyezhetősége áringadozással járt különösen attól az időtől kezdve, amióta a tengerentúli gabonatermő területek kenyérmagvakkal úgyszólván a földkerekségét elárasztották. Így lettek lassan a fővárosi liszt- és kenyérárak jórészt a világpiaci gabonaárak függvényei. A *hüvelyesek* közül a világháború előtti időben borsóból és lencséből behozatalra szorítkoztunk. Így tehát az áralakulást ennél a két hüvelyesnél a behozatal mi-kéntje szabta meg. Általában azonban a világháború előtti időszakban a hüvelyesek áralakulása is beilleszkedett az általános irányzatba, de később indokolatlanul erős kilengések fordultak elő. A legáltalánosabb tömegélelmiszeri cikknek, a *burgonyánál* a négy évtized során beállott árfejlődés határozottan megállapítható. Szerző a *különféle élelme-*

ország, Ausztria, Olaszország és Franciaország nagyvárosainak teiellátási rendszerét.

A tejnek, mint egyik legfontosabb közéletmezei és tömegfogyasztási anyagunknak jelentősége mindinkább növekszik. Hasznos munkát végzett a szerző, mikor ennek a szinte nélkülözhetetlen fogyasztási cikknek a szerepét a fővárosnak, az ország legnagyobb fogyasztási góciának, szemszögéből figyelte meg.

D. G. dr.

Szönyi Gyula dr.: A fővárosi élelmiszerárak az 1897—1936. években.

Dr Jules Szönyi: Le prix des vivres à Budapest en 1897—1936.

Statisztikai Közlemények. (Szerkeszti: Illyefalvi I. Lajos dr) 93. kötet, 1. szám. Kiadja: Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala.

Publications Statistiques (rédigées sous la direction du Dr Louis I. Illyefalvi), 93e volume, n° 1. Publiées par le Bureau de Statistique de la Ville de Budapest.

Budapest, 201 l. — p.

A közgazdasági irodalomban az árkérdés tárgyalása — különösen ma — érdekes és aktuális probléma. A háborús gazdálkodás egyik legfontosabb, de egyik legkényesebb feladata az áralakulást állandóan szemmel kísérni abból a célból, hogy kellő időben tudjon az árfejlődésnek határt szabni, de egyben biztosítani tudja az árucikkeknek szükséges mennyiségben való piacra kerülését. Már csak ezért is figyelmet érdemel szerzőnek a Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala kiadásában megjelenő könyve. Szerző nem a legutolsó idők áralakulását tárgyalja, hanem mintegy „történelmi távlatból“ az 1897—1936. évek fővárosi élelmiszerárainak fejlődését tette vizsgálat tárgyává — mondhatni — tanulságképen a mai áralakulás kutatóinak. Ezt a feladatot oly szakszerűen oldotta meg, hogy az általa vizsgált 40 legfontosabb élelmiszer kicsinybeni forgalomban való árfejlődését 40 éven keresztül pontosan követni tudjuk. Megtaláljuk az áralakulást befolyásoló tényezők egymással való összefüggését és az ezekből levont következtetések, törvényszerűségek könnyen hasznosíthatók a mai viszonyok között is. A szerző által tárgyalt s három részre osztott időszak második főkorszaka szintén világháborús volt, tehát az akkori és a mai áralakulás között sok hasonlóságot állapíthatunk meg, egyben sok tapasztalatot is szerezhethetünk. Könyve két nagy részre oszlik: a *szöveges részben* az árak kialakulását befolyásoló tényeket foglalja össze, a *táblázatos részben* pedig a feldolgozás során nyert összes áradatokat és indexszámokat közli. Az indexszámok közlése annál is inkább szükséges, mert mindeztideig teljesen hiányoztak olyan indexszámok, melyek a háború előtti időnek az áralakulására vetettek volna világot. Ebből a szempontból tehát ez a könyv hiánypótló. Az 1897-hez, az 1913-hoz és az 1929-hez mért indexszámításainál 40 helyett csak 37 árucikket vont be, mert a számítá-

son kívül maradt hagyma, köménymag és citrom árának szeszélyes és szabálytalan alakulása az átlagos indexet túlságosan befolyásolta volna.

A tárgyalt 40 éves időszakot az áralakulás szempontjából könyvében 3 főkorszakra osztja: 1897—1913-ig: a háború előtti évek időszakára, 1914—1923-ig: a háború, majd az összeomlás és az infláció időszakára, végül 1924—1936-ig: a stabilizált értékmérő idősakra. A vizsgált 40 árucikk alapján 10 csoportot különböztet meg. Először az őrlemények és a kenyér után a legfontosabb élelmiszeri cikkek, a *húsnak* áralakulását vizsgálja, kimutatja, hogy a húsfogyasztás az idők folyamán a fővárosban nem mutatott emelkedő irányzatot, sőt visszafejlődésben van, ami a baromfi és tejtermékek fokozottabb fogyasztásának a következménye. A *zsír és a szalonna* árvizsgálatánál hivatkozik arra, hogy ennek a két cikknek a fogyasztása általános magyar szempontból a hús fogyasztását közelíti meg. Mind ennek a csoportnak áralakulásánál, mind pedig a növekvő fogyasztást mutató *baromfinál* az árak állandóan felfelé tendálnak, különösen a fokozódó export következtében. A belfogyasztás és a kivitel tekintetében jelentős szerepet játszó *tojás* áralakulás szeszélyesnek mutatkozott a tárgyalt időszakok alatt, de bizonyos olcsóbbodási folyamat a vizsgált utolsó esztendőknél már megállapítható volt. A *hal-*, különösen a pontyfogyasztás akkor kezdett előtérbe kerülni, amikor már mesterséges tógazdaságok látták el áruval a fővárosi piacot. A tárgyalt 40 év alatt ennek a cikknek áralakulásánál csökkenés észlelhető. A *tej- és a tejtermékek* fogyasztása — párhuzamosan a kultúra előrehaladásával — állandóan növekszik. Áralakulásában eleinte emelkedő, majd később csökkenő periódusok következtek. A *liszt és a kenyér* jelentőség szempontjából az élelmiszer terén az első helyen állanak, így a liszt- és a kenyérárak alakulása is döntő fontosságú a fővárosi lakosság szempontjából. A kenyérmagvakból mindig jelentékeny felesleggel rendelkezünk és a feleslegeknek külföldre való jó, vagy rossz elhelyezhetősége áringadozással járt különösen attól az időtől kezdve, amióta a tengerentúli gabonatermő területek kenyérmagvakkal úgyszólván a földkerekségét elárasztották. Így lettek lassan a fővárosi liszt- és kenyérárak jórészt a világpiaci gabonaárak függvényei. A *hüvelyesek* közül a világháború előtti időben borsóból és lencséből behozatalra szorítkoztunk. Így tehát az áralakulást ennél a két hüvelyesnél a behozatal mi-kéntje szabta meg. Általában azonban a világháború előtti időszakban a hüvelyesek áralakulása is beilleszkedett az általános irányzatba, de később indokolatlanul erős kilengések fordultak elő. A legáltalánosabb tömegélelmiszeri cikknél, a *burgonyánál* a négy évtized során beállott árfejlődés határozottan megállapítható. Szerző a *különféle élelme-*

zési cikkek között a vöröshagyma, az örölt paprika, a mák, a méz, a köménymag és a citrom áralakulását sorolja fel, közli azoknak áringadozásait. Könyvének második részében, a függelékben pedig a vizsgált 40 élelmezési cikk évi és havi átlagárait közli pengőértékben.

Áttekinthető, világos és könnyen kezelhető formában megírt és adatokkal kibővített könyvéből az a tapasztalat szűrhető le, hogy nagy általánosságban a drágulás terén mindig ugyanazok az áruk vezetnek a különböző drágulási periódusokban.

G. L. dr.

A m. kir. Állami Munkaközvetítő Hivatal 1940. évi jelentése.

Rapport pour 1940 de l'Office royal hongrois de placement.

Szerkesztette: Gortvay György dr.
Rédigé par le Dr Georges Gortvay.
Budapest, 243 l. — p.

1931 óta nem adott ki a Munkaközvetítő Hivatal évi jelentést, az 1941. évi jelentés ezért nem csupán egy esztendő munkapiac statisztikai anyagáról számol be, de több évre visszamenően feldolgozott adatokat tár elé. A statisztikai anyagban is bővelkedő jelentés, továbbá a munkaközvetítés korszerű átszervezésével kapcsolatos kérdések tárgyilagos megvitatásához bőséges tudományos anyagot is szolgáltat. Ez utóbbi anyag főleg a X., „A munkaközvetítés újjászervezésére vonatkozó gondolatok” című fejezetben van felhalmozva, de az I. fejezetben, mely a munkaközvetítés ügyének fejlődésével és hazai történetével, továbbá a II. fejezetben, mely a munkaközvetítés jelenlegi szervezetével és kritikájával foglalkozik kimerítő részletességgel, igen kiterjedt tudományos forrásanyagra akadunk. Csupán a III., IX. és XII. fejezet szorítkozik tisztán az 1940. év tevékenységének és munkaügyi eredményeinek leírására, a többi fejezetek, mint pl. a munkapiac általános helyzetével, a szakmai munkapiac alakulásával általában és a férfi- és női munkapiac alakulásával és a tanoncmunkapiaccal foglalkozó fejezetek több évre visszamenő részletes adatokat foglalnak magukban. Nemzetközi összehasonlítást találunk a XI. fejezetben, mely a munkaközvetítés és közületi pályaválasztási tanácsadás helyzetét tárja fel 12 államban.

Gortvay György dr.-nak, a Hivatal igazgatójának szerkesztésében és kiadásában megjelent eme évi jelentés tudományos anyagban bő tartalmánál fogva nem sorolható a szokásos, csupán az évi adatokat és eredményeket regisztráló jelentések közé, hanem azokat magasan túlszárnyalva, nélkülözhetetlen forrásmunkának tekintendő. M. S. dr.

Székely Artúr: Gyümölcsértékesítés.

Arthur Székely: La vente des fruits.

Budapest, 1940. 36 l. — p.

Székely Artúr dolgozatában a gyümölcsértékesítés kérdésének közgazdasági jelentőségét és a magyar gyümölcsértékesítés helyzetét vizsgálja.

Előljáróban a szerző tájékoztatásul megemlíti, hogy Magyarországon becslés szerint évente átlagosan 2'1 millió q gyümölcs terem s ennek a mennyiségnek évenként átlag 18'65%-a értékesül a külföldön. Rámutat arra, hogy bár a kivitel fontos tényezője a termésértékesítésnek, az értékesítés mégis elsősorban a belső fogyasztásra van utalva, melynek fejlődési lehetőségei még igen nagyok, mint hogy a gyümölcsfogyasztás hazai fejadagja a nyugati országok 40—80 kg-os fejadagjával szemben csupán 15—20 kg között mozog. A belföldi fogyasztás ki nem elégítő volta egyrészt a társadalom széles rétegeinél tapasztalható alacsony vásárlóképességnek, másrészt a gyümölcskereskedelem szervezetlenségének tulajdonítható, valamint annak a körülménynek, hogy népünk tekintélyes része a gyümölcsöt, mint élelmezési anyagot kellőképp nem értékeli. Szükségesnek tartja tehát a szerző gyümölcskereskedelmünk mielőbbi megfelelő kiépítését, hogy a gyümölcs a termelési központokból könnyen és gyorsan eljuthasson az ország gyümölcsben szegény vidékeire, továbbá kellő propagandát kíván a gyümölcsfogyasztás emelésére. Ugyancsak kívánatos lenne a gyümölcsértékesítés megszervezése érdekében a már eddig is megnyilvánult állami támogatás fokozása, valamint gyümölcsfeldolgozó iparunk továbbfejlesztése és a feldolgozott gyümölcs különböző formáinak, nevezetesen a konzerveknek, ízeknek, dzsemeknek és gyümölcslevekeknek népelelmezési célokra történő fokozottabb felhasználása. Gyümölcskonzerviparunk, mely évenként átlag 28.500 q gyümölcsöt dolgoz fel, még nagymértékben fejleszhető lenne. Megemlékezik a szerző gyümölcskivitelünk alakulásáról is; Magyarország friss-gyümölcskivitelének mennyisége 1929-ben 492.000, 1930-ban 479.000, 1937-ben 391.000, 1938-ban 309.000 és 1939-ben 584.000 q volt. A kivitelre került mennyiség a jobb, vagy rosszabb termésnek, illetőleg az áralakulásnak megfelelő ingadozást mutat.

A könyvecskét a gyümölcsértékesítés kérdésével foglalkozók bizonyosan érdeklődéssel forgatják.

D. G. dr.

Ungarn. Das Antlitz einer Nation.

Szerkesztette: Baranyai Zoltán.
Rédigé sous la direction de Zoltán Baranyai.
Budapest, 1940. 869 l. — p.+ 1 térkép melléklet — 1 carte

Németnyelvű útmutató a magyarság megismeréséhez. Gróf Teleki Pál messze távlatokat felölelő nemzetpolitikai tanulmánya után 72 hosszabb, rövidebb dolgozat sorakozik egymás után a vaskos és rendkívül változatos kötetben. A föld, a nép s a történelmi nemzet életének minden mozzanatát és sajátosságát bemutatják az ismertnevű szerzők, akik közül itt csak a statisztikai vonatkozású tanulmányok fróit említjük meg. Surányi-Unger Tivadar a két világháború közötti időszak s a jelenlegi kivéte-

zési cikkek között a vöröshagyma, az örölt paprika, a mák, a méz, a köménymag és a citrom áralakulását sorolja fel, közli azoknak áringadozásait. Könyvének második részében, a függelékben pedig a vizsgált 40 élelmezési cikk évi és havi átlagárait közli pengőértékben.

Áttekinthető, világos és könnyen kezelhető formában megírt és adatokkal kibővített könyvből az a tapasztalat szűrhető le, hogy nagy általánosságban a drágulás terén mindig ugyanazok az áruk vezetnek a különböző drágulási periódusokban.

G. L. dr.

A m. kir. Állami Munkaközvetítő Hivatal 1940. évi jelentése.

Rapport pour 1940 de l'Office royal hongrois de placement.

Szerkesztette: Gortvay György dr.
Rédigé par le Dr Georges Gortvay.
Budapest, 243 l. — p.

1931 óta nem adott ki a Munkaközvetítő Hivatal évi jelentést, az 1941. évi jelentés ezért nem csupán egy esztendő munkapiac statisztikai anyagáról számol be, de több évre visszamenően feldolgozott adatokat tár elé. A statisztikai anyagban is bővelkedő jelentés, továbbá a munkaközvetítés korszerű átszervezésével kapcsolatos kérdések tárgyilagos megvitatásához bőséges tudományos anyagot is szolgáltat. Ez utóbbi anyag főleg a X., „A munkaközvetítés újjászervezésére vonatkozó gondolatok” című fejezetben van felhalmozva, de az I. fejezetben, mely a munkaközvetítés ügyének fejlődésével és hazai történetével, továbbá a II. fejezetben, mely a munkaközvetítés jelenlegi szervezetével és kritikájával foglalkozik kimerítő részletességgel, igen kiterjedt tudományos forrásanyagra akadunk. Csupán a III., IX. és XII. fejezet szorítkozik tisztán az 1940. év tevékenységének és munkaügyi eredményeinek leírására, a többi fejezetek, mint pl. a munkapiac általános helyzetével, a szakmai munkapiac alakulásával általában és a férfi- és női munkapiac alakulásával és a tanoncmunkapiaccal foglalkozó fejezetek több évre visszamenő részletes adatokat foglalnak magukban. Nemzetközi összehasonlítást találunk a XI. fejezetben, mely a munkaközvetítés és közületi pályaválasztási tanácsadás helyzetét tárja fel 12 államban.

Gortvay György dr.-nak, a Hivatal igazgatójának szerkesztésében és kiadásában megjelent eme évi jelentés tudományos anyagban bő tartalmánál fogva nem sorolható a szokásos, csupán az évi adatokat és eredményeket regisztráló jelentések közé, hanem azokat magasan túlszárnyalva, nélkülözhetetlen forrásmunkának tekintendő. M. S. dr.

Székely Artúr: Gyümölcsértékesítés.

Arthur Székely: La vente des fruits.

Budapest, 1940. 36 l. — p.

Székely Artúr dolgozatában a gyümölcsértékesítés kérdésének közgazdasági jelentőségét és a magyar gyümölcsértékesítés helyzetét vizsgálja.

Előljáróban a szerző tájékoztatásul megemlíti, hogy Magyarországon becslés szerint évente átlagosan 2'1 millió q gyümölcs terem s ennek a mennyiségnek évenként átlag 18'65%-a értékesül a külföldön. Rámutat arra, hogy bár a kivitel fontos tényezője a termésértékesítésnek, az értékesítés mégis elsősorban a belső fogyasztásra van utalva, melynek fejlődési lehetőségei még igen nagyok, mint hogy a gyümölcsfogyasztás hazai fejadagja a nyugati országok 40—80 kg-os fejadagjával szemben csupán 15—20 kg között mozog. A belföldi fogyasztás ki nem elégítő volta egyrészt a társadalom széles rétegeinél tapasztalható alacsony vásárlóképességnek, másrészt a gyümölcskereskedelem szervezetlenségének tulajdonítható, valamint annak a körülménynek, hogy népünk tekintélyes része a gyümölcsöt, mint élelmezési anyagot kellőképp nem értékeli. Szükségesnek tartja tehát a szerző gyümölcskereskedelmünk mielőbbi megfelelő kiépítését, hogy a gyümölcs a termelési központokból könnyen és gyorsan eljuthasson az ország gyümölcsben szegény vidékeire, továbbá kellő propagandát kíván a gyümölcsfogyasztás emelésére. Ugyancsak kívánatos lenne a gyümölcsértékesítés megszervezése érdekében a már eddig is megnyilvánult állami támogatás fokozása, valamint gyümölcsfeldolgozó iparunk továbbfejlesztése és a feldolgozott gyümölcs különböző formáinak, nevezetesen a konzerveknek, ízeknek, dzsemeknek és gyümölcslevekeknek népelelmezési célokra történő fokozottabb felhasználása. Gyümölcskonzerviparunk, mely évenként átlag 28.500 q gyümölcsöt dolgoz fel, még nagymértékben fejleszhető lenne. Megemlékezik a szerző gyümölcskivitelünk alakulásáról is; Magyarország friss-gyümölcskivitelének mennyisége 1929-ben 492.000, 1930-ban 479.000, 1937-ben 391.000, 1938-ban 309.000 és 1939-ben 584.000 q volt. A kivitelre került mennyiség a jobb, vagy rosszabb termésnek, illetőleg az áralakulásnak megfelelő ingadozást mutat.

A könyvecskét a gyümölcsértékesítés kérdésével foglalkozók bizonyosan érdeklődéssel forgatják.

D. G. dr.

Ungarn. Das Antlitz einer Nation.

Szerkesztette: Baranyai Zoltán.
Rédigé sous la direction de Zoltán Baranyai.
Budapest, 1940. 869 l. — p.+ 1 térkép melléklet — 1 carte

Németnyelvű útmutató a magyarság megismeréséhez. Gróf Teleki Pál messze távlatokat felölelő nemzetpolitikai tanulmánya után 72 hosszabb, rövidebb dolgozat sorakozik egymás után a vaskos és rendkívül változatos kötetben. A föld, a nép s a történelmi nemzet életének minden mozzanatát és sajátosságát bemutatják az ismertnevű szerzők, akik közül itt csak a statisztikai vonatkozású tanulmányok fróit említjük meg. Surányi-Unger Tivadar a két világháború közötti időszak s a jelenlegi kivéte-

les körülmények közgazdaságát tekinti át grafikonokkal illusztrált tanulmányában. *Ihrig* Károly a mezőgazdaság, *Guothfalvy Dorner* Zoltán a fejlődő ipar, *Varga* József a külkereskedelem, *Maléter* Jenő a forgalom és közlekedés fejlődését, mai helyzetét mutatja be. *Bartucz* Lajos a magyar nép s a „magyar típus” antropológiai képét állítja elénk, *Kovács* Alajos népességünk fejlődését vázolja, s a különböző demografiai szempontok szerinti megoszlását elemzi szemléltető ábrákkal kiegészített tanulmányában. *Váczy* Péter az államhatárokon kívül élő magyarságról s a kivándorlásokról ad összefoglaló tájékoztatást, *Knieszsa* István az ország etnografiai arculatának kialakulását mutatja be a honfoglalás idejétől a jelenlegi állapotig, *Flachbart* Ernő a nemzetiségek kulturális és politikai helyzetének multját és jelenét, *Oláh* György pedig a zsidókérdés áttekintése után a legújabb helyzetet és a törvényes rendezés eddigi állomásait ismerteti. *Kovrig* Béla összefoglalja az első világháború utáni időtől napjainkig terjedő időszak társadalompolitikájának történetét, kiemelve a modern szociálpolitika fontosabb teljesítményeit. *Kerék* Mihály az agrárnépesség helyzetét s a földreform kérdését taglalja, *Tomcsik* József a közegészségügy, az egészségvédelem s a népbetegségek elleni küzdelem újabb teljesítményeit és terveit mutatja be. A függelékben *Ziegler* Vilmos ad tömör összefoglaló képet a kötet elkészítésének ideje alatt visszatért erdélyi és keletmagyarországi részokról. A visszafoglalt délvidéki területekre a mű még nem terjeszkedik ki.

A könyv, mint azt gróf *Csáky* István előszavában hangsúlyozza, őszinteségével akar hatni. A mai magyar élet keresztmetszetét adja, eredményeket mutat és problémát jelez, félreismerésekre világít rá és törekvéseket ismertet. Érdeme a műnek, hogy az új német gazdasági és politikai irodalom szóhasználatának figyelembevételével készült; a népszerűsége hivatott munka útját ez is egyengeti. A művészi fényképekkel és szemléltető térképekkel, grafikonokkal gazdagon díszített kötetet terjedelmes bibliográfiai anyag zárja be. A könyvért elismerés jár a kigondolónak és a megíróknak. Szükséges, hogy a jövőben a külföld érdeklődését mind gyakrabban elégíthessék majd ki hasonló értékes, idegen nyelven írott, friss szellemű magyar könyvek.

Sz. B. dr.

La situazione economica internazionale.

Università commerciale Luigi Bocconi — Milano. Istituto di economia e di politica economica e finanziaria. 1940. VIII+931 l. — p.

Ez a milánói Bocconi-egyetem közgazdaságtani és gazdaság-pénzügypolitikai intézetéből kikerült hatalmas munka nagyrészt olasz egyetemi tanárok által a jelentősebb államoknak, ennél fogva nyugodtan mondhatjuk: a világnak legfontosabb közgazdasági életnyilvánulásairól írt tanulmányokat gyűjti

egybe. Az egységes szerkesztői elv alapján megírt tanulmányok a világgazdaság legfontosabb jelenségeinek alakulását az 1939. évvel záródó évtizedben, tehát abban az évtizedben mutatják be, melyet utólag bátran nevezhetünk az újabb világháborús gazdaságműködésre való előkészület évtizedének.

Az első, legterjedelmesebb tanulmányban *Giovanni de Francisci-Gerbino* a búza, a rozs, az árpa, a rizs, a kukorica, a hús, a bor, az olaj, a cukor, a narancs-citrom és a faneműek, egyszóval a legfontosabb mezőgazdasági termékek termelési, forgalmi és fogyasztási adatairól, továbbá áralakulásáról ad kimerítő nemzetközi tájékoztatást, súlyt helyezve azonban minden vonatkozásban az olaszországi viszonyok bemutatására is, utána pedig az egyes államok mezőgazdasági politikájának fontosabb irányelveit ismerteti.

Nagyjában ugyanilyen felépítésű tanulmányokban tárja fel *Liberio Lenti* a selyem, gyapot, gyapjú és mesterséges textilrostok, *Waldemar Mungoli* a szén, *Virgilio Dagnino* az ásványolaj, *Giuseppe Di Nardi* a vas, réz, ólom, cink, ón, *Ferdinando di Fenizio* a vegyipari termékek nemzetközi közgazdasági helyzetét, lehetőleg Olaszországgal való kapcsolatában, majd *Epicarmo Corbino* a tengeri közlekedés, *Luigi Federici* a szárazföldi (vasúti, közúti) és légi közlekedés, *Eraldo Fossati* a külkereskedelem, *Ernesto d'Albergo* a vámok és kedvezmények, *Giovanni Demaria* a valuta, deviza és hitel, *Mario Vergottini* az árak (nagy- és kiskereskedelmi), *Pierpaolo Luzzato-Fegiz* a munkaviszonyok, munkabérek, megélhetési költségek, *Gino Borgatta* pedig az állami pénzügyek nemzetközi alakulását és vonatkozásait a mondott időszak alatt.

A rengeteg statisztikai adat, táblázat és grafikon, ezeknek és összefüggéseiknek a legrészletesebb elemzése a munkát értékessé és nélkülözhetetlenné teszi mindazok számára, akik a jelen háborút megelőző évtized világgazdaságának alakulásáról tájékozódni kívánnak.

G. G. dr.

Richard Busch-Zantner: Bulgarien.

Leipzig, 1941. 230 l. — p.

A német szakirodalom érdeklődése a Balkán-félsziget irányában ritkán volt olyan nagy, mint napjainkban, ami főleg azzal magyarázható, hogy egyetlen korban sem mutatkozott meg olyan világosan az európai népek sorsközösségének tudata, mint éppen ma. *Busch-Zantner* a német Balkán-szakirodalom egyik kiváló reprezentánsa, akinek évtizedes bolgár kapcsolatai nagyban megkönnyítették azt a nehéz feladatot, amelyet a bármely Balkán-országra vonatkozó legfontosabb ismeretek összefoglalása jelent

A könyv külső formája szerint a bolgár történelem összefoglalását nyújtja a művelt nagyközönség számára, de mint a szerző az előszóban is meg-

les körülmények közgazdaságát tekinti át grafikonokkal illusztrált tanulmányában. *Ihrig* Károly a mezőgazdaság, *Guothfalvy Dorner* Zoltán a fejlődő ipar, *Varga* József a külkereskedelem, *Maléter* Jenő a forgalom és közlekedés fejlődését, mai helyzetét mutatja be. *Bartucz* Lajos a magyar nép s a „magyar típus“ antropológiai képét állítja elénk, *Kovács* Alajos népességünk fejlődését vázolja, s a különböző demografiai szempontok szerinti megoszlását elemzi szemléltető ábrákkal kiegészített tanulmányában. *Váczy* Péter az államhatárokon kívül élő magyarságról s a kivándorlásokról ad összefoglaló tájékoztatást, *Knieszsa* István az ország etnografiai arculatának kialakulását mutatja be a honfoglalás idejétől a jelenlegi állapotig, *Flachbart* Ernő a nemzetiségek kulturális és politikai helyzetének multját és jelenét, *Oláh* György pedig a zsidókérdés áttekintése után a legújabb helyzetet és a törvényes rendezés eddigi állomásait ismerteti. *Kovrig* Béla összefoglalja az első világháború utáni időtől napjainkig terjedő időszak társadalompolitikájának történetét, kiemelve a modern szociálpolitika fontosabb teljesítményeit. *Kerék* Mihály az agrárnépesség helyzetét s a földreform kérdését taglalja, *Tomcsik* József a közegészségügy, az egészségvédelem s a népbetegségek elleni küzdelem újabb teljesítményeit és terveit mutatja be. A függelékben *Ziegler* Vilmos ad tömör összefoglaló képet a kötet elkészítésének ideje alatt visszatért erdélyi és keletmagyarországi részokról. A visszafoglalt délvidéki területekre a mű még nem terjeszkedik ki.

A könyv, mint azt gróf *Csáky* István előszavában hangsúlyozza, őszinteségével akar hatni. A mai magyar élet keresztmetszetét adja, eredményeket mutat és problémát jelez, félreismerésekre világít rá és törekvéseket ismertet. Érdeme a műnek, hogy az új német gazdasági és politikai irodalom szóhasználatának figyelembevételével készült; a népszerűsége hivatott munka útját ez is egyengeti. A művészi fényképekkel és szemléltető térképekkel, grafikonokkal gazdagon díszített kötetet terjedelmes bibliográfiai anyag zárja be. A könyvért elismerés jár a kigondolónak és a megíróknak. Szükséges, hogy a jövőben a külföld érdeklődését mind gyakrabban elégíthessék majd ki hasonló értékes, idegen nyelven írott, friss szellemű magyar könyvek.

Sz. B. dr.

La situazione economica internazionale.

Università commerciale Luigi Bocconi — Milano. Istituto di economia e di politica economica e finanziaria. 1940. VIII+931 l. — p.

Ez a milánói Bocconi-egyetem közgazdaságtani és gazdaság-pénzügypolitikai intézetéből kikerült hatalmas munka nagyrészt olasz egyetemi tanárok által a jelentősebb államoknak, ennél fogva nyugodtan mondhatjuk: a világnak legfontosabb közgazdasági életnyilvánulásairól írt tanulmányokat gyűjti

egybe. Az egységes szerkesztői elv alapján megírt tanulmányok a világgazdaság legfontosabb jelenségeinek alakulását az 1939. évvel záródó évtizedben, tehát abban az évtizedben mutatják be, melyet utólag bátran nevezhetünk az újabb világháborús gazdaságműködésre való előkészület évtizedének.

Az első, legterjedelmesebb tanulmányban *Giovanni de Francisci-Gerbino* a búza, a rozs, az árpa, a rizs, a kukorica, a hús, a bor, az olaj, a cukor, a narancs-citrom és a faneműek, egyszóval a legfontosabb mezőgazdasági termékek termelési, forgalmi és fogyasztási adatairól, továbbá áralakulásáról ad kimerítő nemzetközi tájékoztatást, súlyt helyezve azonban minden vonatkozásban az olaszországi viszonyok bemutatására is, utána pedig az egyes államok mezőgazdasági politikájának fontosabb irányelveit ismerteti.

Nagyjában ugyanilyen felépítésű tanulmányokban tárja fel *Liberio Lenti* a selyem, gyapot, gyapjú és mesterséges textilrostok, *Waldemar Mungoli* a szén, *Virgilio Dagnino* az ásványolaj, *Giuseppe Di Nardi* a vas, réz, ólom, cink, ón, *Ferdinando di Fenizio* a vegyipari termékek nemzetközi közgazdasági helyzetét, lehetőleg Olaszországgal való kapcsolatában, majd *Epicarmo Corbino* a tengeri közlekedés, *Luigi Federici* a szárazföldi (vasúti, közúti) és légi közlekedés, *Eraldo Fossati* a külkereskedelem, *Ernesto d'Albergo* a vámok és kedvezmények, *Giovanni Demaria* a valuta, deviza és hitel, *Mario Vergottini* az árak (nagy- és kiskereskedelmi), *Pierpaolo Luzzato-Fegiz* a munkaviszonyok, munkabérek, megélhetési költségek, *Gino Borgatta* pedig az állami pénzügyek nemzetközi alakulását és vonatkozásait a mondott időszak alatt.

A rengeteg statisztikai adat, táblázat és grafikon, ezeknek és összefüggéseiknek a legrészletesebb elemzése a munkát értékessé és nélkülözhetetlenné teszi mindazok számára, akik a jelen háborút megelőző évtized világgazdaságának alakulásáról tájékozódni kívánnak.

G. G. dr.

Richard Busch-Zantner: Bulgarien.

Leipzig, 1941. 230 l. — p.

A német szakirodalom érdeklődése a Balkán-félsziget irányában ritkán volt olyan nagy, mint napjainkban, ami főleg azzal magyarázható, hogy egyetlen korban sem mutatkozott meg olyan világosan az európai népek sorsközösségének tudata, mint éppen ma. *Busch-Zantner* a német Balkán-szakirodalom egyik kiváló reprezentánsa, akinek évtizedes bolgár kapcsolatai nagyban megkönnyítették azt a nehéz feladatot, amelyet a bármely Balkán-országra vonatkozó legfontosabb ismeretek összefoglalása jelent

A könyv külső formája szerint a bolgár történelem összefoglalását nyújtja a művelt nagyközönség számára, de mint a szerző az előszóban is meg-

említi, a külső forma csak principium divisionis, amelyen belül fontos történelmi eseményeket tárgyal egész röviden, s viszont gyakran epizódokat emel ki csak azért, hogy a bolgár állam belső problematikáját minél élesebben vetíthesse az olvasó elé. Ily módon a nagy khánok korától az 1940-es dobrudzsai revízióig terjedő időszakban az első és második birodalom kora és a török idők taglalása a vázlatzerű részek közé tartozik, a hangsúly a bolgár öntudat ébredésének egyházi és politikai kezdetei után inkább a San Stefanótól Neuilly-ig s a világháború végétől napjainkig terjedő korszak kifejtésén van. Mint a könyvből kitűnik, a bolgár bel- és külpolitika útjait e két utóbbi korszakban egyaránt a Dardanellák felé elfoglalt geopolitikai kulcshelyzet határozta meg, melyhez a világháború után éppen úgy, mint a világháború előtt, a területi revizionizmus alapmotívuma járult. A bolgár revizionizmus átfogó jelentőségének megfelelően külön fejezeteket szentel a macedón és a dobrudzsai kérdésnek, valamint az égeitengeri kijárat problémájának. A macedón kérdésben különösen érdekfeszítő az IMRO (Innermazedonische revolutionäre Organisation) hatalmának és az általa népszerűsített önálló macedón állam gondolatának ismertetése, amely utóbbi azonban szintén csak a kérdés nagybolgár megoldását volt hivatva szolgálni a többi nem bolgár nemzetiséggel szemben. A világháború utáni korszak legfontosabb eseménye, a bolgár-serb kiegyezés, amellyel Bulgária sikerrel bontotta meg a Balkán-blokk ellene irányuló szövetségét, az IMRO feloszlását is szükségszerűen magával hozta.

A 11 fejezetre terjedő könyv utolsó fejezetében foglalja össze a bolgár gazdasági erők méltatását, s így a szűk keretek között a bolgár agrárforradalom említése mellett csupán a városiasodás és az agrárnépsűrűség kérdéseire tér ki. A megoldást inkább a mezőgazdasági termelés belterjessé tételében mint az iparosodásban véli megtalálni az ismert német felfogásnak megfelelően. Kiemeli még a szerző a nagynémet birodalom részvételét a bolgár külkereskedelmi mérlegben, amely itt is éppen úgy, mint a többi Balkán-államoknál döntő jelentőségű. Kár, hogy a szerző ebben a fejezetben nem helyezkedett szélesebb alapra, minthogy a bolgár problémát jelentő inponderábilák mellett kétségtelenül a gazdasági élet az a terület, amely szilárd alapot nyújt egy összbenyomás kialakításánál. Mindamelllett a rendelkezésre álló kis keretben *Busch-Zantner* kiválóan oldotta meg ennek az összképnek kialakítását s a gondosan összeállított irodalmi tájékoztató, a jellegzetes fényképek és a szükséges térképek közlése, ugyancsak munkája nyereségére szolgálnak.

H. R. dr.

Új folyóiratok. — *De nouvelles revues.*

Donaueuropa.

Zeitschrift für die Probleme des europäischen Südostens.
Főszerkesztő: vitéz *Surányi-Unger Tivadar*.
Felelős szerkesztő: *Vajta Ferenc*. A Societas Carpatho-Danubiana kiadása, Budapest.
Rédacteur en chef: *Théodore Surányi-Unger*. Gérant: *François Vajta*. Publiée par la Societas Carpatho-Danubiana, à Budapest.

A Magyar Szociografiai Intézet Közleményei.

Publications de l'Institut Hongrois de Sociographie.
Szerkesztésért és kiadásért felelős: *Krisztics Sándor* dr.
Kiadja a Magyar Szociografiai Intézet, Budapest.
Gérant: *Dr Alexandre Krisztics*. Publiées par l'Institut Hongrois de Sociographie, à Budapest.

Nép és Családvédelem.

La Protection du Peuple et de la Famille.
Az Országos Szociális Felügyelőség Közleményei.
Szerkesztte: *Steller Mária* dr. Kiadja az Országos Szociális Felügyelőség, Budapest.
Publications de la Surveillance Sociale Générale.
Rédigées sous la direction de la Dresse *Marie Steller*. Publiées par la Surveillance Sociale Générale, à Budapest.

Mindhárom folyóirat munkaterületének és munkatársainak közelebbi-távolabbi kapcsolatai vannak a hivatalos és tudományos statisztikával. A Szemlében ezekre a kapcsolatokra való tekintettel kívánunk foglalkozni a folyóiratoknak a közel-múltban megjelent első számával.

A *Surányi-Unger Tivadar* professzor vezetésével megindult *Donaueuropa* célja, amint a bevezetőben olvassuk, az európai nagytér dunai vidékének, elsősorban Magyarországnak sajátos problémáit megvilágítani a külföld előtt s ezzel szolgálni a háború utáni újjáépítés és tartós béke ügyét. Az első szám cikkeit *Bárdossy László* miniszterelnök (Ungarns Sendung im Donaubecken), *Varga József* kereskedelmi miniszter (Handelsverflechtung in Donaueuropa), vitéz *Surányi-Unger Tivadar* professzor (Ungarns Wirtschaftsgeltung im europäischen Südosten), *Vajta Ferenc* (Soziale Neuordnung in Donaueuropa), *Gellért Andor* (Umbruch in der Nationalitätenfrage) és *Faluhelyi Ferenc* professzor (Ungarische Institute für Volkstumsforschung) írták. A statisztikai vonatkozású fejtegetéseket is tartalmazó számot színes dunavidéki helyzetkép, közgazdasági beszámoló és irodalmi szemle egészítik ki. A német nyelven írott, változatos tartalmú folyóirat minden hó 20-án jelenik meg.

A *Magyar Szociografiai Intézet Közleményeivel* a *Krisztics Sándor* professzor vezetése alatt működő és az alapító gróf *Teleki Pál* szellemi hagyományait ápoló Magyar Szociografiai Intézet több mint másfél évtizedes belső munka után lép most a nyilvánosság elé. „A cél nemcsak az, hogy az Intézet gazdag gyűjteményeire felépülő szakcikkék készüljenek, hanem hogy az Intézet egyes gyűjteményeinek részletei is közzététessenek“, írja *Krisztics* professzor az Intézet múltját és munkakörét ismerető bevezetőjében. Az első szám gazdag tartalmából kiemelkedik az Intézet vezetőjének tanulmánya

említi, a külső forma csak principium divisionis, amelyen belül fontos történelmi eseményeket tárgyal egész röviden, s viszont gyakran epizódokat emel ki csak azért, hogy a bolgár állam belső problematikáját minél élesebben vetíthesse az olvasó elé. Ily módon a nagy khánok korától az 1940-es dobrudzsai revízióig terjedő időszakban az első és második birodalom kora és a török idők taglalása a vázlatzerű részek közé tartozik, a hangsúly a bolgár öntudat ébredésének egyházi és politikai kezdetei után inkább a San Stefanótól Neuilly-ig s a világháború végétől napjainkig terjedő korszak kifejtésén van. Mint a könyvből kitűnik, a bolgár bel- és külpolitika útjait e két utóbbi korszakban egyaránt a Dardanellák felé elfoglalt geopolitikai kulcshelyzet határozta meg, melyhez a világháború után éppen úgy, mint a világháború előtt, a területi revizionizmus alapmotívuma járult. A bolgár revizionizmus átfogó jelentőségének megfelelően külön fejezeteket szentel a macedón és a dobrudzsai kérdésnek, valamint az égeitengeri kijárat problémájának. A macedón kérdésben különösen érdekfeszítő az IMRO (Innermazedonische revolutionäre Organisation) hatalmának és az általa népszerűsített önálló macedón állam gondolatának ismertetése, amely utóbbi azonban szintén csak a kérdés nagybolgár megoldását volt hivatva szolgálni a többi nem bolgár nemzetiséggel szemben. A világháború utáni korszak legfontosabb eseménye, a bolgár-serb kiegyezés, amellyel Bulgária sikerrel bontotta meg a Balkán-blokk ellene irányuló szövetségét, az IMRO feloszlását is szükségszerűen magával hozta.

A 11 fejezetre terjedő könyv utolsó fejezetében foglalja össze a bolgár gazdasági erők méltatását, s így a szűk keretek között a bolgár agrárforradalom említése mellett csupán a városiasodás és az agrárnépsűrűség kérdéseire tér ki. A megoldást inkább a mezőgazdasági termelés belterjessé tételében mint az iparosodásban véli megtalálni az ismert német felfogásnak megfelelően. Kiemeli még a szerző a nagynémet birodalom részvételét a bolgár külkereskedelmi mérlegben, amely itt is éppen úgy, mint a többi Balkán-államoknál döntő jelentőségű. Kár, hogy a szerző ebben a fejezetben nem helyezkedett szélesebb alapra, minthogy a bolgár problémát jelentő inponderábilák mellett kétségtelenül a gazdasági élet az a terület, amely szilárd alapot nyújt egy összbenyomás kialakításánál. Mindamelllett a rendelkezésre álló kis keretben *Busch-Zantner* kiválóan oldotta meg ennek az összképnek kialakítását s a gondosan összeállított irodalmi tájékoztató, a jellegzetes fényképek és a szükséges térképek közlése, ugyancsak munkája nyereségére szolgálnak.

H. R. dr.

Új folyóiratok. — *De nouvelles revues.*

Donaueuropa.

Zeitschrift für die Probleme des europäischen Südostens.
Főszerkesztő: vitéz *Surányi-Unger Tivadar*.
Felelős szerkesztő: *Vajta Ferenc*. A Societas Carpatho-Danubiana kiadása, Budapest.
Rédacteur en chef: *Théodore Surányi-Unger*. Gérant: *François Vajta*. Publiée par la Societas Carpatho-Danubiana, à Budapest.

A Magyar Szociografiai Intézet Közleményei.

Publications de l'Institut Hongrois de Sociographie.
Szerkesztésért és kiadásért felelős: *Krisztics Sándor* dr.
Kiadja a Magyar Szociografiai Intézet, Budapest.
Gérant: *Dr Alexandre Krisztics*. Publiées par l'Institut Hongrois de Sociographie, à Budapest.

Nép és Családvédelem.

La Protection du Peuple et de la Famille.
Az Országos Szociális Felügyelőség Közleményei.
Szerkesztte: *Steller Mária* dr. Kiadja az Országos Szociális Felügyelőség, Budapest.
Publications de la Surveillance Sociale Générale.
Rédigées sous la direction de la Dresse *Marie Steller*. Publiées par la Surveillance Sociale Générale, à Budapest.

Mindhárom folyóirat munkaterületének és munkatársainak közelebbi-távolabbi kapcsolatai vannak a hivatalos és tudományos statisztikával. A Szemlében ezekre a kapcsolatokra való tekintettel kívánunk foglalkozni a folyóiratoknak a közel-múltban megjelent első számával.

A *Surányi-Unger Tivadar* professzor vezetésével megindult *Donaueuropa* célja, amint a bevezetőben olvassuk, az európai nagytér dunai vidékének, elsősorban Magyarországnak sajátos problémáit megvilágítani a külföld előtt s ezzel szolgálni a háború utáni újjáépítés és tartós béke ügyét. Az első szám cikkeit *Bárdossy László* miniszterelnök (Ungarns Sendung im Donaubecken), *Varga József* kereskedelmi miniszter (Handelsverflechtung in Donaueuropa), vitéz *Surányi-Unger Tivadar* professzor (Ungarns Wirtschaftsgeltung im europäischen Südosten), *Vajta Ferenc* (Soziale Neuordnung in Donaueuropa), *Gellért Andor* (Umbruch in der Nationalitätenfrage) és *Faluhelyi Ferenc* professzor (Ungarische Institute für Volkstumsforschung) írták. A statisztikai vonatkozású fejtegetéseket is tartalmazó számot színes dunavidéki helyzetkép, közgazdasági beszámoló és irodalmi szemle egészítik ki. A német nyelven írott, változatos tartalmú folyóirat minden hó 20-án jelenik meg.

A *Magyar Szociografiai Intézet Közleményeivel* a *Krisztics Sándor* professzor vezetése alatt működő és az alapító gróf *Teleki Pál* szellemi hagyományait ápoló Magyar Szociografiai Intézet több mint másfél évtizedes belső munka után lép most a nyilvánosság elé. „A cél nemcsak az, hogy az Intézet gazdag gyűjteményeire felépülő szakcikkék készüljenek, hanem hogy az Intézet egyes gyűjteményeinek részletei is közzététessenek“, írja *Krisztics* professzor az Intézet múltját és munkakörét ismerető bevezetőjében. Az első szám gazdag tartalmából kiemelkedik az Intézet vezetőjének tanulmánya

a szociografiai elméletekről és eszményekről, Gróf Imre és Niklai Péter dolgozata Magyarország tájegységeiről, s az Intézet Községi Adattárának folytatólagos közléséből első részletként Villány községről hozott, statisztikai adatokban is bővelkedő monografia. Külön kell megemlékezni az első számban megindult nagyértékű bibliografiai közleménysorozatról, mely Társadalomtudományi Bibliografia címen a Közlemények megjelenése előtti negyedév nemzetközi társadalomtudományi bibliográfiáját, Magyar Nemzeti Bibliografia címen pedig az ugyan ezen idő alatt megjelent összes magyar könyvek szakrendszerbe foglalt címeit közli. A Szociografiai Szemle és Szociografiai Figyelő című rovatban az újabb szociológiai, szociografiai és nemzetpolitikai vonatkozású könyvek ismertetéseit olvassuk. A tíz éves folyóirat negyedévenként, a Magyar Nemzeti Bibliografia mint előnyomat évente tízszer jelenik meg.

Az Országos Szociális Felügyelőség által kiadott, Steller Mária dr. szerkesztésében megjelenő *Nép és Családvédelem* első száma új hangot jelez a szociális kérdésekkel foglalkozó szakirodalomban. Vitéz Bonczos Miklós Útravaló című iránymutató

cikkéből vesszük az alábbi idézetet: „Olyan tára lesz ez a lap a tanulságoknak, a járható utak térképének, amely sok hiábavaló csalódástól, elkerülhető izgalomtól és felesleges keserűségtől menti meg azokat, akik jót akarnak és azokat, akik szomjazva várják a szociális jótéteményeket“. A folyóirat első számának szerzői között Somogyi Ferenc (Intézményes nép- és családvédelem), Hollós István (Szociális adatgyűjtések és a magyar sorskérdések a statisztika tükrében), Cser János (Az új magyar nép- és családvédelem nemzetgazdasági alapjai) és Kerék Mihály (A közjóléti szövetkezetek gazdasági tevékenysége) értekezésekkel, Németh József, Füsti Molnár Sándor és Borsos Lajos kisebb cikkekkel szerepelnek. Színes Figyelő rovat, könyv- és folyóiratszemle, a szociális munkára vonatkozó bibliográfia, valamint az Országos Nép- és Családvédelmi Alap tevékenységével és általában a szociális munkával kapcsolatos jogszabályok gyűjteménye teszik változatossá a *Nép és Családvédelem* első számát. A folyóirat, mely egyik cikkéből és néhány könyvismertetéséből kitűnően a statisztika kérdéseivel is foglalkozni, minden hó 10-én jelenik meg.

Sz. B. dr.

A M. kir. Központi Statisztikai Hivatal könyvtárába érkezett munkák.

Ouvrages arrivés à la bibliothèque de l'Office Central Royal Hongrois de Statistique.

Nemzetközi vonatkozású művek és elméleti munkák. (*Publications d'intérêt international ou de théorie générale.*) — *La sécurité dans la construction et l'utilisation des ascenseurs et monte-charge.* Bureau international du travail. Genève. 1939. (Études et documents. F/8.)

Le salaire minimum. Étude internationale. Bureau international du travail. Genève. 1940. (Études et documents. D/22.)

L'indemnisation des victimes de la guerre. Prestations médicales, indemnités et pensions. Bureau international du travail. Genève. (Études et documents. E/6.)

Akev, Hasan Akif: *Die monetäre Krisen- und Konjunkturtheorie. Eine lehrgeschichtliche und systematische Darstellung und Prüfung.* 184 l. Wien. 1937.

Bikkal Dénes dr.: *Bevezetés a szociálpolitikába.* 69 l. Budapest. 1941.

Czibur András: *Kelet hadszínterei.* 48 l. Budapest.

Feraud, Lucien: *Technique actuarielle et organisation financière des assurances sociales. L'assurance-invalidité, vieillesse, décès, obligatoire.* Bureau international du travail. 574 l. Genève. 1940. (Études et documents. M/17.)

Fliegel, Dr. Julius: *Die Agglomeration als Standards-Problem der Industrie.* 83 l. Wien. 1933. (Betriebswissenschaftliche Forschungen des Wirtschaftsverkehrs. 7.)

Groneweg, Barbara: *Die Anfänge der volkspolitischen Arbeit Edmund Steinackers. 1867—1892. Zur Geschichte der deutschen Bewegung im Südosten.* 96 l. München. 1941. (Veröffentlichungen des Südostinstituts München. 25.)

Kornis Gyula: *Tudomány és nemzet.* 61 l. Budapest. 1941.

Nádor Béla: *Propagandaháború.* 175 l. Budapest. 1941.

Rácz Kálmán: *A pánszlávizmus története.* 415 l. Budapest. 1941.

Schaffler-Slössl, Konrad: *Volkswirtschaftliche Verfahrenlehre unter besonderer Berücksichtigung des Verstehensbegriffes.* 78 l. Leipzig. 1936.

Teleszky János: *Közgazdaságtan.* Magyar tudományos akadémia. 740 l. Budapest. 1941.

Magyarország. (Hongrie.) — A Délvidék a magyar történelemben. 17 l. Budapest. 1941. (Magyar sorskérdések.)

A délvidéki magyarság élete az elszakítás alatt. 27 l. Budapest. 1941. (Magyar sorskérdések.)

A kereskedelempolitikai helyzet 1940-ben. Magyar vámpolitikai központ. Budapest.

A magyar-horvát történelmi kapcsolatok. 17 l. Budapest. 1941. (Magyar sorskérdések.)

A magyarság települési viszonyai a megszállt Délvidéken. 39 l. Budapest. 1941. (Magyar sorskérdések.)

Magyarország szerepe Középeurópában. 27 l. Budapest. 1941. (Magyar sorskérdések.)

Magyarország tiszti cím- és névtára. XLVIII. évf. (1941.) Szerk. és kiadja a M. kir. központi statisztikai hivatal. Budapest.

Ámon, Ágnes: *Die Zukunft gehört dem Kind. Die Tätigkeit der Landes-Kinderschutzzliga.* 88 l. Budapest. 1941. (Mitteilungen über Ungarn.) (Francia, angol kiad. is.)

Baranyai Tivadar: *A rácok elterjedése és településformái Baranyában.* 55 l. Pécs. 1940. (Geographia panonica. XLI.)

Éber Antal: *Mire tanít Széchenyi? Az ifjúság számára.* 225 l. Budapest. 1941.

Faber György: *Újfajta részes gazdálkodás.* 24 l.

Románia. (*Roumanie.*) — Gáldi László—Makkai László: *A románok története különös tekintettel az erdélyi románokra.* 428 l. Budapest. 1941. (A Magyar történelmi társulat könyvei. VI.)

Svájc. (*Suisse.*) — *Bevölkerungsbewegung in der Schweiz,* 1939. Eidgenössisches statistisches Amt. Bern. (Statistische Quellenwerke. 97.)

Schweizerische Forststatistik, 1939 und Durchschnitt der Jahre 1935/1939. Eidgenössisches statistisches Amt. Bern. (Statistische Quellenwerke. 96.)

Svédország. (*Suède.*) — *Finances des communes,* 1938. II. rész. *Finances des communes rurales, etc.* Bureau central de statistique. Stockholm. (Statistique officielle de la Suède.)

Industries sujettes à l'accise, 1939/40. (Fabrication de l'eau-de-vie et de la bière, etc.) Administration de contrôle. Stockholm. (Statistique officielle de la Suède.)

Justice criminelle, 1939. Bureau central de statistique. Stockholm. (Statistique officielle de la Suède.)

Telefon och telegraf, 1940. Kungl. telegrafstyrelse. Stockholm. (Sveriges officiella statistik.)

Szlovákia. (*Slovaquie.*) — Beranek, Dr. Franz: *Die deutsche Besiedlung des Pressburger Grossgaus.* 91 l. + 1 térkép. München. 1941. (Veröffentlichungen des Südostinstituts München. 24.)

Folyóiratszemle. — *Les revues.*

Allgemeines Statistisches Archiv (30. köt. 2. sz., Jena 1941, ném.). — Reithinger A.: Az európai szárazföld nagyter-gazdaságának követelményei és nagyság szerinti tagozódása. — Eicher F.: A hadigazdálkodás ellátási és fogyasztási statisztikája. — Lorenz Ch.: A pénzügyi és adóstatisztika okkutatásának feladatai és módszerei. — Auerhan J.: A hosszú életkor és a foglalkozás. — Rost H.: A gyermekáldás a világ kultúrnépeinél. — Römer K.: Az erdő- és fagazdálkodási statisztika fejlődése és feladata. — Wetter H.: A lakásszükséglet kiszámítása a népesség korszerinti megoszlása alapján.

A Magyar Szociográfiai Intézet Közleményei (1. évf. 1. sz., Budapest 1941, m.). — Krisztics S.: Szociográfiai elméletek és eszmények. — Gróf I. és Niklai P.: Magyarország tájegységei. — Villány község szociográfiai adattára.

Archiv für Bevölkerungswissenschaft und Bevölkerungspolitik (11. évf. 3. sz., Leipzig 1941, ném.). — Magnussen K.: A háború és a háború hatásai a faji és népességi politika szemszögéből. — Hofmeier K.: A diftéria szérumának és a diftériaelleni aktív immunizálásnak népességpolitikai jelentősége. — Friz E.: Korszerinti megoszlás és utánpótlás. — Pfeil E.: A fiatal házasságok termékenysége Németországban. — Az egykori Jugoszlávia népessége. — Pfeil E.: Az Egyesült Államok városlakó és vidéki népessége.

Az Ország Útja (5. évf. 8. sz., Budapest 1941, m.). — Gonda I.: Parasztság a Balkánon. — (9. sz.). — Mérei Gy.: Mocsáry Lajos és a nemzeti-ségi kérdés. — Mód A.: A magyar gyáripar kezdetei. — Rihmer P.: A magyar városjelleg és Budapest újabb fejlődése. — Ruisz R.: Lakáspolitikánk idő-szerű kérdései.

Correspondance Economique Roumaine (23. évf. 1—2. sz., București 1941, fr., ném.). — Bánát és Erdély iparának fejlődése a Romániával való egyesülés után.

Danubian Review (Danubian News) (8. köt. 5. sz., Budapest 1940, ang.). — Kassay J.: Délkelet-Európa új helyzete. — Jócsik L.: Szlovákia gazdasági újjászervezésének akadályai. — Prokopy I.: A jugoszláviai magyar kisebbség problémájának nehézségei. — (6. sz.). — Lalev L.: A thráciai probléma. — (7. sz.). — Mikó I.: Az új magyar nemzetiségi közoktatás politikai alapelvei. — Fritz L.: A magyarok helyzete Romániában. — Jócsik L.: A szlovák ipari termelés problémái.

Der deutsche Volkswirt (15. évf. 46.

sz., Berlin 1941, ném.). — Aust H. W.: Árak és árpolitika Európában. — Hillekamps C. H.: A kisebb délamerikai országok gazdasági helyzete. — (47. sz.). — Ércek és fémek a Dnyeper körzetében. — Németalföld mezőgazdasági termelése. — Rhösa C. A.: A norvég cellulózeipar. — (48. sz.). — Lauenstein: Kelet-Németország háborús feladatai és teljesítőképessége. — Osthold P.: Hatalmi politika Irán gazdaságában.

Forschungen zur Alkoholfrage (49. évf. 1—2. sz., Berlin 1941, ném.). — Hercod R.: Az alkohol kutatások nemzetközi szervezete. — Jungmichel G. és Jaensch W.: A klinikai diagnózis értéke a részegség megállapításánál. — Rudolf F.: A pálinkatörvény Svájcban. — Erikson J. S.: A józanság oktatása a svéd elemi és tanonciskolákban.

Földrajzi Közlemények (68. köt. 4. sz., Budapest 1940, m.). — Rónai A.: Erdély tájai és az új határ. — Hézszer A.: Újabb területi gyarapodásunk földrajzi mérlege.

Hitel (5. évf. 2. sz., Kolozsvár 1941, m.). — Juhász I.: A Kelet Népe. — P. Incze L.: Székelyföld az országépítésben. — Tonk E.: Csecsemőhalandóság Erdélyben. — Makkai L.: A magyarországi román társadalomfejlődés. — Zathureczky Gy.: *Metamorphosis Transylvaniae.*

Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik (154. köt. 1. sz., Jena 1941, ném.). — Albrecht G.: A piaci áralakulás és az általános árpolitika. — Köster K.: A világ hajtóerőgazdálkodása új feladatok előtt: vajjon lesz-e változás a világ ásványolajgazdálkodásában? — A nemzetközi pénz- és tőkepiac, valamint egyes országok piacainak fejlődése 1940-ben.

Kárpátmedence (1. évf. 1. sz., Budapest 1941, m.). — Birkás G.: Élettér. — Szabó M.: A magyar agrárpolitika áttekintése. — Kényi I.: Az ipar a nemzet életében. — Solty E.: Agrárpolitikai feladatok Erdélyben. — Földvály L.: Erdőgazdasági kérdések és feladatok a felszabadult keleti és erdélyi országrészen. — Gyulay T.: Az erdélyi iparfejlesztés kilátásai. — br. Diószeghy E.: A szociálpolitika problémái Erdélyben. — A Szovjetunió gazdasági helyzete. — (2. sz.). — Kovács A.: Iparosodás és népesedés. — Tóth Z.: Falusi kis klinikák. — Darvas L.: Hazai nyersanyagok a textiliparban. — Szabó M.: A mezőgazdasági hitelügy újjászervezése. — Csuka Z.: Bácska kulturális élete a kisebbségi sorsban. — A romániai német népcsoport és a román kivitel. — Bulgária gazdasági helyzete. — Az olasz földreform. — (3. sz.). —

Szilvássy S.: Kulcspozíciók. — Féja T.: Népiskola és a gazdasági nevelés. — Rézler Gy.: Gyáriparunk szociális intézményei. — Paulheimer F.: Építkezés és lakáskérdés. — Ruisz R.: A Duna. — Kazi L.: Az új Horvátország gazdasági helyzete. — Lohr F.: A magyar film és a háború. — Varenics A.: Bácska mezőgazdasága. — Klímp P.: Bácska textilipara. — András K.: Szlovákia. — (4. sz.). — Gesztelyi Nagy L.: A magyarság erősítése és védelme. — Baróthy J.: A földkérdés Erdélyben. — Telegdi Roth L.: Bukovinai véreink hazatelepítése. — Taba I.: Mi lesz az amerikai magyarokkal? — Solthy E.: A mezőgazdaságfejlesztő törvény végrehajtása. — Gerendás E.: Iparosaink itthon és idegenben. — Keviczky L.: A német pénzügyintézetek működése 1940-ben. — Mezőgazdasági üzemek Szovjet-Oroszországban. — (5. sz.). — Taubinger I.: Szlovákia ipari termelése 1940-ben. — Ifj. Gorondi-Novák S.: A földnélküli agrárnépesség a földreformban. — Területgyarapodásunk gazdaságpolitikai jelentősége. — A moldvai magyarok. — Dömötör M.: Idegenforgalmunk a háború után. — Füst Molnár S.: Közéleti szövetkezeteink.

Kisebbségi Körlevél (5. évf. 5. sz., Pécs 1941, m.). — Losonczy I.: A nemzetiségi érület büntetőjogi védelméről szóló 1941: V. törvény-cikk büntetőjogi vonatkozásai. — Halmágyi L.: A magyarországi népkeveredésről. — Szalmássy L.: A bukovinai magyarság. — Csuka Z.: Bukovinai székely-magyarok a bácskai telepesfalvakban.

Közigazgatástudomány (3. évf. 6. sz., Budapest 1941, m.). — Perneczky B.: Újabb mezőgazdasági szociálpolitikánk. — Schmidt Z.: A rendkívüli gazdálkodás közigazgatása. — Martonyi J.: A német közigazgatás Lengyelországban. — Karay K.: A közigazgatás területi beosztásának újjárendezése Olaszországban.

Külügyi Szemle (18. évf. 5. sz., Budapest 1941, m.). — Elekes D.: A Délvidék visszatérésének jelentősége. — Kardos T.: Horvátország és a tengerpart kulturális jelentősége. — Szende Z.: Ukrajna kérdése hajdan és ma.

Kyoto University Economic Review (15. köt. 3. sz., Kiotó 1940, ang.). — Yagi Y.: A szövetkezeti mozgalom háborús gazdasági ellenőrzés mellett. — Hozumi F.: Tanulmány a mostani kínai gazdasági élet jellegéről. — (4. sz.). — Takata Y.: Pénz, a gazdasági fátyol. — (16. köt. 1. sz.). — Shiomi S.: Gazdasági hullámzások és pénzügyek. — Aoyama H.: Robertson D. H. takarékosági és beruházási elméletének bírálata.

Láthatár (9. évf. 9. sz., Budapest 1941, m.). — Párdányi M.: Kisebbségi problémák a nyugat-európai államokban. — Dudás T.: A horvátországi magyar népcsoport. — Welinszky Gy.: A kelet-európai német népcsoportok hazatelepítése.

Magyar Gazdák Szemléje (46. évf. 2. sz., Budapest 1941, m.). — Czettler J.: Földbirtokpolitika különös tekintettel az olasz bonifikációkra. — Ihrig K.: Az irányított gazdálkodás. — Trummer Á.: A vízimérnök munkája a mezőgazdasági termelésben. — (4. sz.). — Mennyey G.: A földhitel szervezete Svájcban. — Dörner A.: A baromfitenyésztés a mezőgazdasági szakoktatásban. — Szabados M.: A csanádvarmegyei aratási és cséplési munkabérek. — (7. sz.). — Mazzarini M.: A tárolások és Olaszország élelmezése. — Perneczky B.: A mezőgazdasági munkanélküliség. — Ormándy J.: Mezőgazdasági üzemterv. — Halpern R.: Svájc harca élelmezésének biztosításáért. — A búzatermés kilátásai.

Magyar Kisebbség (20. évf. 13—14. sz., Lugos 1941, m.). — Jakabffy E.: Dalmácia megosztásához. — Farkas L.: Detta magyarsága a bánási magyarság sorskérdéseinek tükrében. — A szovjet-orosz birodalom lakóinak nemzetiségi és nyelvi megosztása. — (15. sz.). — Cseresnyés I.: Az áttelepített bukovinai magyarokról. — Az Erdélyi Párt és a népi szórványügy. — Szikrény V.: Fibiş (Temesfüves). — A romániai német népiség tagjainak visszatérése a Magyarországhoz átcsatolt területekre. — Az aradi róm. kat. hitvallásos iskolák számadataiból. — (16. sz.). — Jakabffy E.: Szerbek, horvátok és muzulmánok Bosznia-Hercegovinában. — Cseresnyés I.: Dalmácia volt olasz népkisebbségének különös joga. — Szabolcs F.: Anyanyelvi oktatásunk helyzete Temes-Torontál megyében. — A magyarországi románok szövetkezeti ügye. — Románok túl a Dnyeszteren. — A zsidókra vonatkozó rendelkezések a visszacsatolt Bukovinában.

Magyar Szemle (41. köt. 1. [167.] sz., Budapest 1941, m.). — Kovács I.: A nyilasok agrárprogramja. — Benda K.: A tatai népfőiskola. — Szász Zs.: Egy kisebbségi kézikönyv. — (2. [168.] sz.). — Krammer J.: A kisebbségi ember lelki világa. — Borsody I.: A magyar-szlovák határ. — Salkovszky J.: A közigazgatás újjárendezése. — Lampl H.: Öntözögazdálkodási munkálatok. — Lencsés F.: Summások.

Mezőgazdasági Közönlöny (14. évf. 8. sz., Budapest 1941, m.). — Neubauer M.: Inulintartalmú növények ipari jelentősége. — Dunántúli kisgazdaságok jövedelmezősége. — (9. sz.). — Halács Á.: A mezőgazdasági termelés fejlesztése. — Szeberthy J.: Állati liszt- és zsírtermelés. — Új lehetőségek a szikjavítás terén. — A magyar vidék közegészségügye.

Népegészségügy (22. évf. 16. sz., Budapest 1941, m.). — Kiss M.: Kihaló községek a visszacsatolt baranyai háromszögben. — Fatán J.: Zöldkeresztes tehénakció a beregi közigazgatási ki-rendeltség területén. — Saád S.: Adatok a skorbut és tetania keletkezéséhez két eset kapcsán. — (17. sz.). — Szentkirályi Zs. és Szentkirályi I.: A kassai cigányok veneriás fertőzöttsége. — Zimmermann F.: A porképződés és meggátlása tantermekben. — Palotai T.: Hozzászólás a falusi bábakérdéshez. — (18. sz.). — Réthy A. és Félegyházy S.: A typhus-elleni küzdelem eredményei Debrecenben. — Benyó E.: A mezőkövesdi és mezőkeresztesi járásban folyó egészségvédelmi munka néhány módszere és eredménye. — Jakab E.: A typhus-elleni küzdelem és eredményei az egri járásban. — Markovits Gy.: A veszettség elleni védőtások decentralizálásának kérdéséről.

Nouvelle Revue de Hongrie (34. évf. 8. sz., Budapest 1941, fr.). — Bajza J.: Magyarok és horvátok. — Istványi G.: A Szent Korona tana.

Rivista Bancaria delle Assicurazioni e dei Servizi Tributari (21. évf. 9. sz., Roma 1940, ol.). — D'Albergo E.: Az új társadalmi biztosítások gazdasági jellege és visszahatásai. — (10. sz.). — D'Albergo E.: Olaszország helyzete a világ és Európa új gazdasági rendjében. — (11. sz.). — D'Albergo E.: A tőke forgalma és a rendkívüli pénzügyi helyzet. — Mazzucchelli M.: A svájci bankok 1939-ben. — (12. sz.). — Giordano A.: Külföldi tőkék Délkelet-Európa országaiban. — (22. évf. 2. sz.). — Manuelli E.: Pénzügyi problémák az elkövetkező gazdasági újjáépítésben. — Manuelli E.: Svájc pénzügyi helyzete az európai háborúval kapcsolatban.

Schmollers Jahrbuch (65. évf. 4. sz., Berlin 1941, ném.). — *Wilbrandt R.*: Giropénzpolitika. — *Weddingen W.*: Az általános öregségi és rokkantellátás alapja. — *Schnatenberg W.*: Üzemi egészségügyi ellenőrzés tervszerű betegségi és balesetstatisztika útján. — *Huppert W.*: A vállalkozó.

Soziale Praxis (50. évf. 15. sz., Berlin 1941, ném.). — *Schlegelberger F.*: Polgári jogvita és népközösség. — *Lüders E.*: A német nők munkateljesítménye háborús időkben. — Európaközi munkácsere. — (16. sz.). — *Herschel W.*: Kártalanítás a munkajogban. — A munkásleányok háborús szolgálata. — *Siemering H.*: Gépírók és titkárnők. — (17. sz.). — *Sitzler*: A mezőgazdasági munka felértékelése. — *Hebert W. H.*: Árpolitika és mezőgazdaság. — Európa mezőgazdasági önellátása. — A külföld mezőgazdasága a háborúban.

Statistik der Karpathenländer (1. évf. 57. sz., Budapest 1941, ném.). — Magyarország selyembubótermelése. — (58. sz.). — Az utolsó szovjet népszámlálás az egyke elterjedését mutatja az orosz népnél is. — Kelet-Galiciát Németország a Varsói Főkormányzósághoz csatolta. — (60. sz.). — Románia külkereskedelme. — Délkelet-Európa műtrágyafogyasztása. — (61. sz.). — Magyarország szarvasmarhaállományának mérlege a világháború után. — (62. sz.). — A magyarországi vágóhidak és lóhúsüzemek.

Statistische Rundschau — Statistický Obzor (22. évf. 3—4. sz., Praha 1941, ném., cseh.). — *Auerhan J.*: A hosszú életkor foglalkozások szerint Szlovákiában az 1930. évi népszámlálás alapján.

Statisztikai Értesítő (3. évf. 6. sz., Budapest 1941, m.). — A zsidók térfoglalása Budapesten. — *Marczell Gy.*: Budapest kalória-fogyasztása. — A magyar városok népmozgalma 1938-ban. — (7. sz.). — A budapesti lakásberek. — A pesti zsemlye- és kenyérárak alakulása a XIX. század elején. — Budapest szerepe a mezőgazdasági cikkek behozatalában. — Budapest új kerületei.

Südost Economist (3. évf. 17. sz., Budapest 1941, ném.). — *Laky D.*: A gabonaforgalom új rendje Magyarországon. — Egy milliárd a magyar mezőgazdaság fejlesztésére. — A szlovák ipar 1940-ben. — A magyar ipar árproblémája. — Ukrajna gazdasági termelőképessége. — Földgáz Magyar-Erdélyben. — A világ nyersanyagpiaca a háború két éve után. — Magyar kereskedelem-politika. — Gyógyárak Délkelet-Európában. — (18. sz.). — *Jakab G. Sz.*: Az újjáépítés egy éve az erdélyi országrészekén. — Más határok — más jog. A területváltozások magánjogi következményei. — Mivel járulhat hozzá a megnagyobbodott Bulgária Európa nyersanyagellátásához? — Délkelet-Európa és a Közékelet gazdasága. — Ellátáspolitikai tapasztalatok Magyarországon. — Terméseredmények és tervgazdálkodás Magyarországon. — Magyarország gazdasága az ország hadbalépésekor a Szovjet-Unióval. — A magyar bankok működése 1941 első felében.

Társadalomtudomány (21. évf. 2. sz., Budapest 1941, m.). — *Zehery L.*: A társadalom egészségének büntetőjogi védelme. — Szociológiai érdeklődés a budapesti sajtóban. — (3. sz.). — *Polner Ö.*: Nép, nemzet, állam. — *Bónis Gy.*: Egyke és jogszokás a Garamvölgyén. — *Terestyéni F.*: A törvénytelen gyermekek. — *Áfra Nagy J.*: A szabadidőmozgalom. — *Szombatfalvy Gy.*: A társadalmi vezetők és a gimnázium.

The American Economic Review (31. köt. 2. sz., Menasha, Wis., U. S. A. 1941, ang.). — *Rosa R. V.*: A fegyverkezési kiadások szorzószámának elemzése. — *Ta-Chung-Liu*: Kína külkereskedelmi problémái. — *Fairchild F. R.*: Föderális pénzügyi rendszer. — *Pegrum D. F.*: Tervgazdaság és gazdaságtudomány.

Városi Szemle (27. évf. 1. sz., Budapest 1941, m.). — *Harrer F.*: Budapest városfejlesztési programja. — *Melly J.*: A székesfőváros anya-, csecsemő- és kisdédvédelmének átszervezése. — *Drághfy J.*: A vidéki városok hitelszükségletének kielégítése. — *Ruisz R.*: Az utcai forgalom fejlődése Budapesten. — A német közúti vasutak. — London pénzügyei a háborúban. — New-York élelmiszerfogyasztása 1938-ban. — (2. sz.). — *Harrer F.*: Budapest városfejlesztési programja. — *Bene L.*: A budapesti fűtőberendezések és azok tüzelőanyagfelhasználása. — *Pápai K.*: A háborús közéleti rendszabályok Németországban. — *Csizmadia A.*: Városi jog a XVIII. század derekán. — Közúti vasút, autobus és trolleybusz a jövő nagyvárosában.

Városok Lapja (36. évf. 17. sz., Budapest 1941, m.). — *Lukács Ö.*: Az új adók és a városok. — *Haltenberger M.*: Budapest földrajzi helyzete. — (18. sz.). — *Lukács Ö.*: A városi közüzemi munkások szociális és gazdasági helyzete. — *Speer A.*: A városépítés fejlődése a Harmadik Birodalomban. — *Kertész J.*: Losonc, mint üdülőhely. — Beszterce.

Vierteljahrshefte zur Statistik des Deutschen Reichs (50. évf. 1. sz., Berlin 1941, ném.). — A Birodalmi Statisztikai Hivatal munkaköre az 1941. év elején. — Lakásépítés az NSDAP kerületeiben, városi és országos körzetek szerint, az 1933—1939. évek átlagában. — Szén és fémek a yenblokk területén.

Világgazdasági Szemle (8. évf. 8. sz., Budapest 1941, m.). — Anglia és Németország ércellátása. — Francia-Indokína gazdasági jelentősége. — Az orosz kőolaj. — (9. sz.). — A mezőgazdaság tízéves terve. — *Halácsy D.*: Gondoljunk a tanulóifjúság balesetbiztosítására. — Az Egyesült Államok háborús gazdálkodása. — Törökország termelési problémái. — Márka a fedezet az arany helyett Bulgáriában.

Voix des Peuples (8. évf. 6. sz., Genève 1941, fr.). — *Dami A.*: A nyelvhatárok Svájcban. — *Lhomme R.*: A nyelvek egyenjogúsága Svájcban.

Wirtschaftsdienst (26. évf. 32. sz., Hamburg 1941, ném.). — Az európai gazdaság szervezése. — *Ahlfeld H.*: A tengerentúli nádcukoriparok harca elhelyezési piacokért. — Belgium üvegipara. — (33. sz.). — A birodalmi márka mint európai standarddeviza. — Népi erő a születések számában. — Életstandard és luxusadó Svédországban. — (34. sz.). — A magyar mezőgazdaság átállítása. — A holland mezőgazdaság új feladatok előtt. — A szlovák agrárpolitika feladatai. — Az Egyesült Államok ásványolajgazdasága. — (35. sz.). — *Volkmann E.*: Az ipari hadigazdálkodás alapjai. — *Schneider A.*: Háborús iparosodás a tengerentúli államokban. — A svájci mezőgazdaság nemzeti feladata.

Wirtschaft und Statistik (21. évf. 14. sz., Berlin 1941, ném.). — A nagykereskedelmi árak külföldön. — A munkanélküliség külföldön. — A németországi elemi iskolák 1940-ben. — (15. sz.). — A németországi paraszttelepülések 1940-ben. — Finnország gazdasági szerkezete.

Összefoglaló helyzetjelentés. Résumé de la situation en Hongrie.

1941. július havi adatok. — Chiffres de juillet 1941.

Népmozgalom. — Munkapiac. — Vetésjelentés. — Termelés. — Fogyasztás. — Közlekedés. — Áralakulás. — Megé-
hetési költségek. — Pénz és hitel.

Gazdasági jelzőtábla.

Rajzok a gazdasági jelzőtáblához.

Mouvement de la population. — Marché du travail. — Rapport sur les cultures. — Production. — Consommation. —
Transports. — Mouvement des prix. — Coût de la vie. — Monnaie et crédit.

Tableau économique.

Graphiques au tableau économique.

Extrait. Nous présentons les renseignements relatifs à juillet 1941:

Sur notre territoire d'après la 2e Sentence de Vienne, il y eut en juillet 1941 6.718 nouveaux mariages (5,8 pour 1.000 habitants), 25.559 naissances vivantes (22,1‰) et 13.336 décès (11,5‰), et l'accroissement naturel y a été de 12.223 unités (10,6‰). — Sur le territoire d'avant ladite Sentence, par rapport au même mois précédent, la nuptialité a légèrement augmenté, tandis que la proportion des naissances vivantes et celle des décès diminuaient. — Sur le territoire d'après la 2e Sentence de Vienne, la natalité a fort grandi à partir du neuvième mois ayant suivi la Libération. — Sur celui d'avant ladite Sentence, la nuptialité a représenté en juillet 1941 5,5‰, la proportion des naissances vivantes, 19,9‰, et la mortalité, 10,9‰, contre respectivement 4,9‰, 20,3‰ et 12,2‰ un an auparavant; et l'accroissement naturel (9,0‰) y dépassait celui de juillet de l'année précédente (8,1‰).

En juillet dernier, le nombre des chômeurs a diminué dans le Bâtiment, parmi les travailleurs intellectuels, dans les industries du fer, de l'alimentation, du bois, du cuir, du vêtement, dans la polygraphie et parmi les employés d'hôtel et de restaurant. Il a augmenté dans la catégorie „autres industries“. Les salaires horaires ont été modifiés conformément à la variation du nombre des sans-travail. Ils ont été augmentés pour les ouvriers ferblantiers, menuisiers, maçons, pour les journaliers hommes et femmes, les ouvrières de fabrique, et diminué pour les ouvriers tailleurs. Le nombre des offres de travail a monté de 8.268; celui des demandes de travail, de 7.643.

En juillet dernier, le temps favorisait en général les cultures. Pour le froment, le seigle, l'orge et l'avoine, on prévoit une bonne récolte moyenne; il en est de même du maïs et de la pomme de terre, sauf les semences tardives. La betterave à sucre venait bien; les tubercules en sont grands et sains; sous ce rapport, on prévoit une bonne récolte.

Le trafic ferroviaire grandissait, à l'exception du nombre des voyageurs. En un mois, la quantité des marchandises transportées a monté de 11,1%; la longueur des tonnes kilométriques, de 24,8%; le nombre des wagons chargés, de 12,1%; le nombre

des voyageurs-kilomètres, de 10,5%, et celui des voyageurs a baissé de 2,6%.

Le trafic postal a augmenté pour le nombre des correspondances (+12,6%), celui des colis (+19,8%) et des mandats-poste (+6,9%), le montant de ces derniers (+13,9%), le nombre des conversations téléphoniques interurbaines (+12,7%). Le nombre des télégrammes a diminué de 7,7%; celui des conversations téléphoniques locales de Budapest, de 3,8%. Le nombre des usagers de la Radio était en augmentation.

Par rapport aux mois précédents, le niveau des prix a fort changé. L'indice officiel des prix de gros, montant de 9,4 points (+8,1%), s'est élevé à 125,3%, accusant une augmentation de 23,0% sur celui d'un an auparavant. La variation, en juillet dernier, de cet indice a été due en premier lieu à la hausse des produits de l'agriculture et de l'élevage. L'indice de la catégorie „agriculture et élevage“ a monté en un mois à 126,4 (+11,5%); cette forte augmentation tenait en premier lieu à la hausse des produits d'origine végétale (+13,6%) et en second lieu à celle des produits d'origine animale (+7,0%). Parmi les produits d'origine végétale, les prix des céréales, des produits des cultures sarclées et des fourrages ont augmenté notablement; il en a été de même, parmi les produits d'origine végétale, du lait, des produits laitiers, des animaux de boucherie, et surtout de la viande et de la graisse. L'indice des produits de l'industrie agricole a monté à 138,2 (+27,4%) à cause de la hausse des produits moulus et de déchets; celui des denrées coloniales (362,0) n'a pas changé. L'indice des matières nécessaires à l'industrie et des objets fabriqués, progressant peu (+1,5%), s'est élevé à 120,4; cette augmentation tenait en premier lieu à la hausse des objets fabriqués (+1,8%) et en second lieu à celle des matières premières (+0,6%). L'indice des combustibles a, en raison de la hausse du bois de chauffage, monté de 0,2%, s'élevant à 132,6. Comme le niveau des prix agricoles a fort augmenté, les „ciseaux agricoles“ indiquaient à la fin de juillet +6,2, contre -3,0 à la fin de juin.

L'indice du coût de la vie, établi d'après 27 sortes de marchandises, a monté notablement. Si

on y comprend le loyer, il s'est élevé de 8'7 points; sans le loyer, il a monté de 11'4 points. L'augmentation de cet indice tenait en premier lieu à la hausse des vivres et en second lieu à celle des vêtements. L'indice des vivres a monté de 15'5 points, à cause de la hausse de la viande de boeuf, du lait, du fromage, du pain et de la pomme de terre. Celui des vêtements s'est élevé de 5'3 points, à cause de la hausse des bas et chaussettes, du linge et des vêtements pour enfants. Par rapport au mois précédent, l'indice du chauffage et de l'éclairage n'a pas varié (151'6); il en a été de même de celui du loyer (86'3); d'ailleurs, il était interdit d'augmenter les loyers.

Selon les chiffres de la Banque Nationale de Hongrie, la circulation des billets de banque, grandissant de 17'8 millions de pengős par rapport au mois précédent, s'est élevée à 1.773'3 millions. Le montant des effets escomptés et des avances a augmenté en un mois de 7'4%. Les monnaies et lingots en or représentaient, comme en juin dernier, 124'1 millions; le montant des devises et monnaies étrangères a baissé en un mois de 18'8%. De sorte que l'encaisse métallique totale, accusant une régression de 3'2%, a diminué à 144'4 millions de pengős.

En un mois, les dépôts d'épargne ont monté de 0'8%; les dépôts sur comptes courants, de 3'9%. L'ensemble des dépôts, progressant de 2'6%, s'est élevé à 1.962'5 millions de p. — Pour les dépôts des 28 principaux établissements de crédit de province, on constate également une augmentation (+ 1'6%).

A la Bourse de Budapest, l'indice officiel, diminuant en un mois de 0'4 point, a baissé à 268'6. Par rapport au mois précédent, le nombre des actions vendues a diminué de 4'7%, et le montant des livraisons et des réceptions a grandi de 18'0%.

Il y eut 3 faillites et 3 concordats privés ou judiciaires. De sorte que le nombre des nouvelles insolvabilités a été de 6, le même qu'en juin dernier. Quant aux concordats privés ou judiciaires, par rapport au mois précédent, les actifs ont baissé de 29'2% et les passifs, de 30'4%. On a protesté 61 lettres de change, soit 22'0% de plus qu'en juin dernier. Le montant des lettres de change protestées représentait 57 mille pengős, baissant de 26'9% par rapport au mois précédent.

A Budapest, aux Monts-de-piété de la Caisse d'épargne postale, par rapport à juin dernier, le nombre et le montant des engagements ont augmenté respectivement de 5'9% et de 2'8%, et le nombre et le montant des dégagements, de 7'5% et de 9'8%. L'effectif des gages s'est élevé à 915 mille (+ 0'7%); la valeur en représentait 21.046 mille pengős (+ 1'7%). Le nombre des reconnaissances vendues par contrainte a été de 3.684, s'élevant par rapport au mois précédent de 760 (+ 26'0%).

Népmozgalom.

Magyarországnak a második bécsi döntés előtti területén az előző év megfelelő hónapjához viszonyítva a házasságkötések száma júliusban némileg emelkedett. Az élveszületések aránya egy árnyalattal csökkent, de a halálzásnál észrevehető javulás mutatkozott. Ez a javulás valamennyi korosztályt érintette. A természetes szaporulat kedvezőbb, mint az előző év megfelelő hónapjában.

A második bécsi döntéssel visszatért terület házasságkötési arányszáma valamivel nagyobb, élveszületési arányszáma jóval kedvezőbb, halálzása kissé rosszabb, de természetes szaporulata jóval kiválóbb, mint az ország többi részén. E területen egyébként különös figyelmet érdemel a születések számának alakulása, amely a felszabadulást követő kilencedik hónapban ugrásszerűen emelkedett és azóta állandóan feltűnően magas színvonalon mozog. Adatai a következők:

	Élveszületés	
	számszerint	‰
január	4.339	19'4
február	4.012	19'8
március	4.085	18'3
április	4.241	20'0
május	5.590	25'6
június	7.203	34'1
július	6.820	31'2

Az 1941. évi július havi népmozgalmi főeredményeit az előző év megfelelő adataival veti össze következő összeállításunk:

	Magyarország a második bécsi döntés előtt		A második bécsi döntés területe	Összesen ¹⁾
	1940 július	1941 július		
Házasságkötés	4.506	5.148	1.570	6.718
ezer lélekre	4'9	5'5	7'2	5'8
Élveszületés	18.690	18.739	6.820	25.559
ezer lélekre	20'3	19'9	31'2	22'1
Egy éven aluli elhalt	2.107	1.748	842	2.590
száz élveszületésre	11'3	9'3	12'3	10'1
1—6 éves elhalt	561	465	235	700
7 évnél idősebb elhalt	8.529	8.091	1.955	10.046
Elhalt összesen	11.197	10.304	3.032	13.336
ezer lélekre	12'2	10'9	13'9	11'5
Természetes szaporodás	7.493	8.435	3.788	12.223
ezer lélekre	8'1	9'0	17'3	10'6

¹⁾ Délvidék nélkül.

A gyakoribb halálokok közül emelkedés mutatkozik a gümőkór, kanyaró, szamarhurut, agyvérzés-agyguta, tüdőlob áldozatainak számánál. Kiseb volt a hasi hagymázban, vérhasban, szervi szívbajban, hörghurutban, gyermekági betegségben és bélhurutban elhaltak száma. Az adatok a következők:

A halálokok megnevezése	Magyarország a második bécsi döntés előtt		A második bécsi döntés területe	Összesen ¹⁾
	e l h a l t a k s z á m a			
	1940 július	1941 július		
Gümőkór	1.140	1.232	297	1.529
Kanyaró	4	18	9	27
Vörheny	3	4	2	6
Influenza	16	16	1	17
Szamárhurut	33	38	25	63
Roncsoló toroklob	5	4	5	9
Hasi hagymáz	31	24	5	29
Vérhas	70	19	18	37
Agyvérzés-agyguta	569	586	63	649
Szervi szívbaj	542	478	76	554
Tüdőlob	789	852	242	1.094
Hörghurut	27	25	9	34
Rák és rosszindulatú daganat	874	875	117	992
Gyermekágyi betegség	48	40	10	50
Bélhurut	635	377	190	567

¹⁾ Délvidék nélkül.

Ezer lélekre az országnak a második bécsi döntés előtti területén 1'31 (1940 július 1'24), a második bécsi döntés területén 1'36, a Délvidék nélküli egész területen 1'32 gümőkóros halálozás esett.

Júliusi népmozgalmunk országrészek szerint részletezett főeredményeit mutatja be végül alábbi összeállításunk:

O r s z á g r é s z	Házasságkötés	Élve- szüle- tés	Halá- lozás	Termé- szetes szapo- rodás
a) s z á m s z e r i n t				
I. Kisalföld	450	2.092	1.024	1.068
II. Dunántúli dombosvidék	720	3.518	2.086	1.432
III. Duna-Tisza köze				
a) Budapest nélkül	866	2.603	1.407	1.196
b) Budapesttel együtt	2.084	4.369	2.670	1.699
IV. Tiszántúl	1.386	6.429	3.194	3.235
V. Északi dombosvidék	686	2.795	1.515	1.280
VI. Kárpátalja	201	1.261	619	642
VII. Erdély ¹⁾	1.191	5.095	2.228	2.867
Összesen :	6.718	25.559	13.336	12.223
b) e z e r l é l e k r e				
I. Kisalföld	4·7	21·7	10·6	11·1
II. Dunántúli dombosvidék	3·9	18·8	11·1	7·7
III. Duna-Tisza köze				
a) Budapest nélkül	5·8	17·4	9·4	8·0
b) Budapesttel együtt	8·4	17·5	10·7	6·8
IV. Tiszántúl	5·0	23·1	11·5	11·6
V. Északi dombosvidék	5·1	20·8	11·3	9·5
VI. Kárpátalja	3·8	23·9	11·7	12·2
VII. Erdély ¹⁾	7·4	31·8	13·9	17·9
Összesen :	5·8	22·1	11·5	10·6

¹⁾ Nem egyezik a második bécsi döntés területével.

Munkapiac.

Foglalkozás szerint csökkent a munkanélküliek száma az építőiparban (—30·8%), a szellemi munkásoknál (—1·2%), a vasiparban (—3·2%), az élelmezési iparban (—1·2%), a faiparban (—2·0%), a sokszorosító iparban (—2·3%), a bőriparban (—7·5%), a ruházati iparban (—8·1%), valamint a szállodai és éttermi alkalmazottaknál (—30·8%).

Emelkedett a munkanélküliek száma az egyéb iparban +16·2%-kal egy hónap leforgása alatt.

A munkakeresők számának változása folytán az egyes szakmákban fizetett órabérek is változtak. A Budapestre nézve kiszámított felajánlott órabérek a tárgyalt hónap folyamán a bádigosoknál 80 fillérről 92 fillérré, az asztalosoknál 80 fillérről 85 fillérré, a kőműveseknél 103 fillérről 109 fillérré, a napszámosoknál 61 fillérről 75 fillérré, a gyári munkásnőknél 36 fillérről 40 fillérré, a napszámosnőknél 40 fillérről 42 fillérré emelkedtek. Ezzel szemben a szabóiparban a felajánlott órabérek egy hónap alatt 95 fillérről 88 fillérré csökkentek.

A hatósági és ingyenes munkaközvetítéssel kapcsolatban megemlíthetjük, hogy a munkahelyek száma a múlt hónaphoz képest 8.268-cal 31.791-re emelkedett. Ugyancsak emelkedett a munkakeresők száma is 7.643-mal 51.804-re. A 100 munkahelyre esett munkakeresők száma az előző havi 230-cal szemben a tárgyalt hó folyamán 163-at, a 100 munkahelyre esett munkaközvetítés száma pedig az előző havi 81·6-del szemben július hónapban 78·2-et mutat. Emelkedés mutatkozik még a munkaközvetítések számánál is, mely egy hónap alatt 5.610-zel 24.864-re növekedett.

Vetésjelentés.

A július hó első felében fokozatosan melegedő és záporosokban bővelkedő, második felében pedig mérsékelten meleg és napsütéses időjárás mind az aratási, mind pedig a folyamatban levő cséplési munkálatok végzésére, valamint a kapások és takarmányneműek fejlődésére igen kedvező volt.

A búza aratása a hegyvidékektől eltekintve csaknem az ország egész területén bevégeződött, sőt hordását, asztagolását és cséplését is július havában sok helyen megkezdték. Búzából, rozsból, árpából közepes termés várható. A tárgyalt hóban a zab aratása is megindult, minden valószínűség szerint ebből a terményből is közepes termés várható. A tengeri szépen fejlődött, levélzete, szára magas és erőteljes. A késői vetésektől eltekintve tengeriből jó közepes termés várható. A burgonya korai fajtái már nagyrészt piacra kerültek; a késői fajták már elvirágoztak, gumóik elég nagyok és egészségesek, úgyhogy jó termésre van kilátás. A cukorrépa igen jól fejlődött, levélzete dús és erőteljes, a gumók szép nagyok és egészségesek. A cukorrépából ezidőszertől elég jó termés várható.

Közlekedés.

A vasúti forgalom számsorai a szállított utasok számától eltekintve erős emelkedést mutatnak. A szállított áruk mennyisége a tárgyalt hónap folyamán 300 ezer tonnával 2.991 ezer tonnára emelkedett. Ebből a 11·1%-os emelkedésből arra következtethetünk, hogy a belföldi áruforgalom, mely egy év alatt 32·1%-kal emelkedett, a délvidéki területeknek mind tökéletesebb bekapcsolódása folytán, a jövőben is emelkedő tendenciát fog mutatni. Az árutonnikilométerek hossza július hó folyamán 5870 millió km-t ért el. Az emelkedés egy hónap alatt 24·8%-ot, illetőleg egy év alatt 61·4%-ot tett ki. A megrakott teherkocsik számánál a mult hónap-hoz viszonyítva 12·1%-os emelkedést láthatunk. Az egy év alatti emelkedés 38·6%-ot tett ki, úgy, hogy a tárgyalt hó végén 200.288 teherkocsin bonyolították le a megnövekedett forgalmat. Ezzel szemben a szállított utasok száma 250·7 ezerrel (— 2·6%) 9.368 ezerre csökkent július hó folyamán. A mult év hasonló időpontjával szemben azonban még így is 12·7%-os emelkedést tapasztalhatunk. Az utaskilométerek száma 33 millió km-rel 346 millió km-re emelkedett. Ez az emelkedés egy hónap alatt 10·5%-ot, illetőleg egy év alatt 16·4%-ot tett ki. A szállított utasok számának és az utaskilométerek hosszának látszólagosan ellentétes alakulása azzal magyarázható, hogy a területvisszacsatolások következtében a belföldi forgalomban a vasúttal elérhető távolságok jelentősen meghosszabbodtak.

Postaforgalom. Július hó folyamán a postaforgalom számsorai a táviratoktól, valamint a budapesti helyibeszélgetésektől eltekintve általában emelkedést mutatnak. A levélküldemények darabszáma 62·2 millióról 70·0 millióra emelkedett, ami egy hónap alatt 12·6%-os, egy év alatt pedig 19·8%-os növekedésnek felel meg. Emelkedést mutat a csomagküldemények darabszáma is. Július hó folyamán 1.601 ezer darab csomagot adtak fel, ami 19·8%-kal több, mint a június hó folyamán feladott csomagok száma. A postautalványok darabszáma a tárgyalt hó folyamán 6·9%-kal 1.484 ezerre, a postautalványok összege pedig 13·9%-kal 140.334 ezer P-re emelkedett. Még jelentősebb ez az emelkedés, ha a mult év hasonló időpontjával hasonlítjuk össze a július havi eredményeket. Így a postautalványok darabszámánál 27·1%-os, a postautalványok összegénél pedig 52·6%-os emelkedésről számolhatunk be. A táviratok darabszámánál 7·7%-os visszaesés mutatkozik, ami azonban tekintettel az előző hónapok csúcsforgalmára, lényegtelen visszaesésnek tekinthető, mert a 614·2 ezer darabot kitevő táviratszám még így is 28·0%-kal haladja meg az 1940. évi július havi forgalmat. A helyközi beszélgetések száma 128 ezerrel (+ 12·7%) 1.135 ezerre emelkedett, a budapesti helyibeszélgetések száma pedig 575 ezerrel (— 3·8%) 14.417 ezerre hanyatlott vissza, annak ellenére, hogy

a távbeszélőfőállomások száma egy hónap alatt 2.130 db-bal (+ 1·3%) 162.082-re növekedett. A mult év hasonló időpontjához képest mindhárom számsor lényeges emelkedést mutat (+ 31·0%, + 14·2%, + 14·5%). A rádióvevőengedélyesek száma Magyarországon 5.527-tel (+ 0·8%) 697.121-re növekedett. Ebből a budapesti rádióengedélyesek száma 189.314, ami egy hónap alatt 0·3%-os gyarapodásnak felel meg.

Áralakulás.

Az árszínvonal alakulása július hónapban az elmúlt hónapokéhoz viszonyítva nagyobb változást mutat. A tárgyalt hónapban ugyanis már erősebb mértékben jelentkezett az árucikkek árának újabb megállapítása és ezzel kapcsolatban az a törekvés, hogy egyrészt a termelés folytonossága biztosítva legyen, másrészt hogy az előteremthető árumennyiség és a reáljövedelem összhangba hozásuk. A hivatalos nagykereskedelmi árindex 9·4 ponttal (8·1%-kal) emelkedett és a mult havi 115·9-es értékről 125·3-es értékre nőtt. Az elmúlt év júliusához viszonyítva a nagykereskedelmi árindex 23·0%-ot növekedett. Az áremelkedés nem volt egyöntetű, a mezőgazdaság és állattenyésztés termékeinek árindexe sokkal nagyobb mértékben emelkedett, mint az ipari anyagok és termékeinek indexe. Így tehát ismét az élelmezés vonalán látunk erősebb drágulást. A mezőgazdaság és állattenyésztés csoportindexe a tárgyalt hónapban 126·4 ponton állott, az elmúlt havi 113·4-es állását 11·5%-kal múlta felül, az elmúlt év július havát pedig 27·2%-kal szárnyalta túl. A mezőgazdaság és állattenyésztés termékeinek áremelkedése elsősorban a növényi eredetű termékek és csak másodsorban az állati eredetű termékek árfejlődésével magyarázható. A növényi eredetű termékek csoportindexe 113·6-ról 129·0 pontra emelkedett, ez a 13·6%-os emelkedés elsősorban a gabona, másodsorban a kapásnövények és a szalastakarmány újabb ármegállapításának a következménye. 1940 július havától a növényi eredetű termékek ára 21·4%-kal drágult. Az állati eredetű termékek csoportindexe 70%-kal 112·9 pontról 120·8 pontra nőtt, amely a tej- és tejtermékek, valamint a vágóállatok, de főként a hús és a zsír drágulásának a számlájára irandó. Egy év alatt az állati eredetű termékek indexe 43·3%-ot nőtt, egy év leforgása alatt tehát a legnagyobb drágulást az állati eredetű termékeknél látjuk. A mezőgazdasági ipar termékeinek árindexe az örlemények és a hulladéktermékek áremelkedése következtében júniusról júliusra 27·4%-kal 108·5 pontról 138·2 pontra nőtt. Ez az emelkedés nagyobbarányúnak mondható, mert hiszen egy év alatt is csupán 39·6%-ot nőtt a mezőgazdasági ipar termékeinek csoportindexe. A gyarmatárak árindexe az előző hónaphoz képest változatlanul 362·0 ponton állott, az egy évvel azelőtti helyzethez képest 39·6%-os

Tableau économique *)

			1 9 4 1							Unités	Désignation
október Octobre	nov. Nov.	dec. Déc.	január Janvier	február Février	márc. Mars	április Avril	május Mai	június Juin	július Juillet		
Mouvement de la population.²⁾											
6.210 6·7	10.560 11·9	7.232 7·8	8.230 7·2	16.759 16·1	7.183 6·2	8.083 7·2	10.229 8·8	8.815 7·9	6.718 5·8	nombre	Mariages 1
										"	Mariages pour 1000 habitants 2
18.082 19·6	15.703 17·6	16.011 17·4	22.051 19·2	20.618 19·8	22.521 19·6	21.965 19·6	22.599 19·5	24.072 21·5	25.559 22·1	"	Nés vivants 3
										"	Nés vivants pour 1000 habitants 4
10.952 11·9	10.686 12·0	12.361 13·4	17.551 15·3	18.918 18·2	18.602 16·2	16.357 14·6	16.194 14·0	14.101 12·6	13.336 11·5	"	Décès 5
										"	Décès pour 1000 habitants 6
2.216 12·3	1.967 12·5	1.974 12·3	2.991 13·6	3.364 16·3	3.639 16·2	3.196 14·5	3.093 13·7	2.648 11·0	2.590 10·1	"	Décédés au-dessous d'un an 7
										"	Décédés au-dessous d'un an, pour 100 enf. nés viv. 8
943 1·02	882 0·99	1.089 1·18	1.603 1·39	1.718 1·65	2.090 1·82	2.107 1·88	2.117 1·83	1.737 1·55	1.529 1·32	"	Décès par tuberculose 9
										"	Décès par tuberculose pour 1000 habitants 10
7.130 7·7	5.017 5·6	3.650 4·0	4.500 3·9	1.700 1·6	3.919 3·4	5.608 5·0	6.405 5·5	9.971 8·9	12.223 10·6	"	Accroissement naturel 11
										"	Accroissement naturel pour 1000 habitants 12
Marché du travail.											
1.347·7	1.388·1	1.307·9	1.000	Nombre des membr. des caiss. d'assur. soc. 13
										"	Dont:
891·1	920·5	856·5	"	Sexe masc. 14
456·6	467·6	451·4	"	Sexe féminin. 15
Bureaux de plac., offic. et privés grat. :^{2), 3)}											
17.504	16.324	13.473	17.790	18.819	25.463	23.907	20.723	23.523	31.791	nombre	Offres d'emploi 16
42.872	44.615	43.735	56.998	56.741	57.405	49.263	45.757	44.161	51.804	"	Demandes d'emploi 17
244	273	325	320	302	225	206	221	230	163	"	Demandes pour 100 offres d'emploi 18
15.431	13.647	11.316	14.615	14.993	20.997	18.047	16.317	19.254	24.864	"	Placements 19
82·4	83·6	84·0	82·1	79·6	82·5	75·5	78·7	81·6	78·2	"	Placem. pour 100 offres d'emploi 20
Salaires horaires offerts:											
0·91	0·90	0·84	0·83	0·80	0·79	0·90	0·88	0·80	0·92	pengő	Ferblantiers 21
0·69	0·77	0·78	0·71	0·71	0·75	0·75	0·78	0·80	0·85	"	Menuisiers 22
0·79	0·76	0·75	0·79	0·82	0·74	0·79	0·89	0·95	0·88	"	Tailleurs 23
0·95	0·94	0·96	0·96	—	0·90	0·93	0·91	1·03	1·09	"	Maçons 24
0·57	0·50	0·50	0·48	0·49	0·55	0·54	0·54	0·61	0·75	"	Journaliers 25
0·35	0·35	0·33	0·33	0·34	0·35	0·40	0·38	0·36	0·40	"	Ouvrières de fabrique 26
0·50	0·45	0·44	0·43	0·41	0·44	0·46	0·45	0·40	0·42	"	Journalières 27
Transports.											
Trafic des chemins de fer:⁴⁾											
2.985	2.964	2.363	2.200	2.070	2.535	2.166	2.828	2.691	2.991	1.000 t.	Marchandises transportées ^{2) *)} 28
395·4	404·9	383·9	409·8	387·6	433·9	391·5	477·5	470·5	587·0	1.000.000 km.	Tonnes kilom. ^{2) *)} 29
195.506	192.167	155.292	149.781	141.666	173.549	138.586	187.211	178.663	200.288	nombre	Wagons chargés ²⁾ 30
9.353·0	9.856·3	10.170·3	7.353·3	7.099·4	7.543·7	7.657·5	8.212·8	9.618·7	9.368·0	1.000	Voyageurs transportés ²⁾ 31
293·4	340·0	355·0	239·0	230·0	245·0	262·0	301·4	313·0	346·0	1.000.000 km.	Voyageurs kilomètres ^{2), 5)} 32
Trafic postal:⁴⁾											
64.916	60.268	78.106	64.051	59.203	65.741	63.973	69.082	62.181	70.030	1.000 unités	Correspondances ^{2), 5)} 33
1.540·2	1.517·1	1.877·5	1.393·1	1.327·2	1.437·5	1.444·9	1.491·6	1.335·6	1.600·6	"	Colis 34
1.374·8	1.332·3	1.415·4	1.284·1	1.249·4	1.480·3	1.359·2	1.484·0	1.388·0	1.483·6	1.000 unités	Mandats-poste 35
116.408	116.746	120.744	110.505	106.791	113.185	117.348	134.998	123.253	140.334	1.000 p.	
446·8	459·1	456·7	432·0	427·6	521·2	633·1	627·6	665·2	614·2	1.000	Télégrammes 37
12.801	14.051	14.097	14.640	15.519	14.119	15.385	14.986	14.992	14.417	1.000	Conversations locales à Budapest 38
868·9	937·2	891·6	876·5	910·8	923·2	1.094·2	1.002·3	1.007·0	1.135·1	"	Conversations interurbaines 39
148.519	148.702	149.949	151.024	152.222	153.416	154.731	158.389	159.952	162.082	nombre	Postes téléphoniques principaux 40
579.820	594.832	609.468	622.841	635.060	643.217	650.341	666.975	691.594	697.121	"	Postes récept. de T. S. F. en Hongrie 41
173.107	174.892	177.118	180.086	183.303	184.934	186.305	187.871	188.656	189.314	"	Postes récept. de T. S. F. à Budapest 42

*) Pour l'explication détaillée des séries de données indiquées ici, voir les numéros 2 et 9 de 1931 et le numéro 5 de 1941, de cette revue. — ¹⁾ Pour 1940, moyennes provisoires. — ²⁾ Y compris, à partir de janv. 1939, la zone nord recouverte, et à partir de janv. 1940, la Subcarpathie. — ³⁾ A partir de janv. 1941, y compr. le territoire oriental recouvert. — ⁴⁾ Les chiffres ne se rapportent qu'au trafic payant. — ⁵⁾ Pour les 18 derniers mois, chiffres provisoires. — ⁶⁾ A partir de nov. 1938, y compr. le territoire septentr. rétrocedé; à partir d'avril 1939, y compris la Subcarpathie; à partir de sept. 1940, y compris les territoires oriental et transylvain recouverts. — ⁷⁾ Y compris les envois recommandés. — ⁸⁾ Pour 1941, données provisoires.

Megnevezés	Egység	1939	1940	1940								
		átlag ¹⁾ Moyennes ¹⁾		február	március	április	május	június	július	aug.	szept.	
				Février	Mars	Avril	Mai	Juin	Juillet	Août	Sept.	
Betétállomány:												
Takarékbetét:												
97	Postatakarékpénztárnál	1,000.000 P	—	—	143·2	141·9	147·5	140·2	136·4	136·1	138·4	142·7
98	A PK. budapesti pénztárazeteinél . . .	"	—	—	601·6	607·5	600·2	572·2	580·4	578·6	580·2	591·1
99	Összesen	"	—	—	744·8	749·4	747·7	712·4	716·8	714·6	718·5	733·8
Folyószámlabetét:												
100	Postatakarékpénztárnál	1,000.000 P	—	—	100·1	110·0	101·8	110·5	124·2	120·0	136·2	134·9
101	A PK. budapesti pénztárazeteinél . . .	"	—	—	735·2	752·7	766·1	757·2	753·8	781·1	775·2	796·8
102	Összesen	"	—	—	835·3	862·7	817·9	867·7	878·0	901·1	911·4	931·7
Betétek együtt:												
103	Postatakarékpénztárnál	1,000.000 P	—	—	243·3	251·9	249·3	250·7	260·6	256·1	274·6	277·6
104	A PK. budapesti pénztárazeteinél . . .	"	—	—	1.336·8	1.360·2	1.366·3	1.329·4	1.334·2	1.359·7	1.355·4	1.387·9
105	Összesen	"	—	—	1.580·1	1.612·1	1.615·6	1.580·1	1.594·8	1.615·7	1.629·9	1.665·5
106	A 28 legn. vidéki pénzt. betétállománya .	"	—	—	123·8	124·8	123·2	120·8	123·0	122·6	124·2	129·1
Tőzsde:												
107	Részvényindex ²⁾	1926 = 100	92·1	108·4	119·1	119·1	111·9	104·2	100·2	104·7	107·0	101·8
108	Eladott részvény	szám	123.378	89.285	107.129	69.186	77.976	141.332	69.181	59.590	51.299	59.946
109	Szállítások és átvételek összege	1,000.000 P	8·4	7·7	10·1	5·9	7·6	11·6	6·0	4·1	4·0	5·6
Hitelbiztonság:												
110	Csőd ³⁾	szám	3	2	1	2	2	1	2	1	2	1
111	Magán- és kényszeregyesség ³⁾	"	57	12	20	17	17	8	16	3	4	8
112	Össz. új fizetésképtelenségek Magyarorsz. ³⁾	"	60	14	21	19	19	9	18	4	6	9
Ebből:												
113	Új fizetésképtelenség Budapesten	"	15	4	10	3	6	4	6	2	2	3
114	Magán- és kényszeregyesség aktíva	1.000 P	3.343	792	426	175	407	79	3.440	54	132	246
115	Magyarországon passzíva	"	4.145	974	755	326	673	176	3.775	104	206	404
116	Magán- és kényszeregyesség aktíva	"	2.442	1.216	350	103	289	62	120	7	3	48
117	Budapesten passzíva	"	2.816	195	610	171	490	155	265	40	4	75
118	Óvatolt váltók Magyarországon ⁴⁾ . . .	szám	2.832	1.284	2.360	2.222	1.953	2.264	2.223	1.615	5)	42
119	1.000 P	1.378	784	1.284	1.283	1.002	1.325	1.128	1.084	41	5)	16
120	Óvatolt váltók Budapesten	szám	1.192	445	807	827	637	805	726	549	9	5
121	1.000 P	723	336	584	582	412	601	470	486	28	6	
Zálogházi forgalom:												
122	Zálogfelvétel Budapesten	1.000 tétel	220	209	188	195	244	228	201	213	200	200
123	1.000 P	4.544	4.664	4.224	4.303	5.306	5.001	4.557	4.652	4.436	4.589	
124	Zálogkiváltás Budapesten	1.000 tétel	240	210	191	196	218	217	197	213	198	201
125	1.000 P	4.850	4.563	4.184	4.034	4.544	4.817	4.344	4.539	4.142	4.403	
126	Zálogálladék Budapesten	1.000 tétel	—	—	1.046	1.045	1.071	1.082	1.085	1.085	1.088	1.086
127	1.000 P	—	—	22.239	22.508	23.270	23.454	23.668	23.781	24.075	24.261	
128	Kényszerárverésre került Budapesten	tétel	6.205	4.248	4.649	4.274	4.991	4.206	3.799	4.438	3.999	4.124

¹⁾ Csak 18 részvény alapján számítva. — ²⁾ Csak azok az esetek vannak feltüntetve, amelyeket más eljárás nem előzött meg. — ³⁾ 1939 szeptember havától a visszacsatolt felvidéki rész és Kárpátalja, 1941 januárjától pedig a visszacsatolt Keletmagyarország és Erdély adataival együtt. — ⁴⁾ 1940 január havától a visszacsatolt felvidéki rész, Kárpátalja, 1941 januártól a visszacsatolt keletmagyarországi és erdélyi területek adataival együtt. — ⁵⁾ A váltóvások felvételét a 7.670/1940 M. E. sz. rendelet átmenetileg, 1940 dec. 31-ig elengedte.

			1941							Unités	Désignation	
október Octobre	nov. Nov.	dec. Déc.	január Janvier	február Février	márc. Mars	április Avril	május Mai	június Juin	július Juillet			
Effectif des dépôts :												
Dépôts d'épargne :												
150·7	150·8	159·1	167·4	174·5	175·6	173·6	179·8	163·5	167·0	1,000.000 p	Caisse d'épargne postale	97
595·7	601·8	649·1	653·5	660·3	660·0	605·8	627·9	630·6	633·6	"	Etablissem. membres de l'I. C. S. F.	98
746·4	752·6	808·2	821·0	834·8	835·6	779·4	807·8	794·1	800·6	"	Total	99
Dépôts s. comptes courants :												
133·2	153·3	180·4	157·9	172·0	166·0	164·8	158·7	179·0	187·3	1,000.000 p	Caisse d'épargne postale	100
822·0	846·5	854·8	859·8	866·4	886·6	899·0	914·7	939·1	974·6	"	Etablissem. membres de l'I. C. S. F.	101
955·2	999·8	1.035·2	1.017·8	1.038·4	1.052·6	1.063·8	1.073·4	1.118·2	1.161·9	"	Total	102
Ensemble des dépôts :												
283·9	304·1	339·5	325·4	346·5	341·6	338·4	338·5	342·5	354·2	1,000.000 p	Caisse d'épargne postale	103
1.417·7	1.448·3	1.503·9	1.513·4	1.526·7	1.546·6	1.504·7	1.542·7	1.569·7	1.608·3	"	Etablissem. membres de l'I. C. S. F.	104
1.701·6	1.752·4	1.843·4	1.838·7	1.873·2	1.888·2	1.843·1	1.881·2	1.912·2	1.962·5	"	Total	105
131·2	132·6	138·7	138·7	133·3	137·7	132·1	135·5	138·1	140·3	"	Dép. dans les 28 princ. établ. de c. de prov.	106
Bourse :												
96·2	100·2	115·9	142·0	149·8	149·6	189·4	212·6	269·0	268·6	1926 = 100	Indice des actions ¹⁾	107
80.027	51.720	152.234	353.137	460.382	191.234	451.722	556.548	643.303	612.939	nombre	Actions vendues	108
6·2	4·6	12·2	26·3	38·0	18·6	45·2	44·0	61·1	72·1	1,000.000 p	Montant des livraisons et des récept. .	109
Sécurité du crédit :												
2	2	1	3	3	1	4	—	4	3	nombre	Faillites ²⁾	110
6	8	8	8	10	4	7	5	2	3	"	Concordats privés et judiciaires ³⁾ . . .	111
8	10	9	11	13	5	11	5	6	6	"	Total des nouv. insolvabilités en Hongrie ³⁾	112
Dont :												
2	2	2	1	1	2	1	3	3	—	"	Nouv. insolvabilités à Budapest	113
79	2.170	369	74	3.131	90	640	285	24	17	1.000 p	Concord. privés et judiciaires } actifs	114
134	2.420	493	170	3.487	182	785	441	46	32	"	en Hongrie ³⁾ } passifs	115
3	24	145	28	46	72	46	169	13	—	"	Concord. privés et judiciaires } actifs	116
4	53	148	78	59	145	59	189	27	—	"	à Budapest } passifs	117
43	24	30	1.525	1.924	1.779	1.349	72	50	61	nombre	} Lettres de change protest. en Hongrie ⁴⁾	118
43	44	63	1.111	1.316	1.121	1.386	66	78	57	1.000 p		119
9	12	9	451	682	631	407	20	13	11	nombre	} Lettres de change protest. à Budapest	120
24	33	32	441·4	579·2	487·8	465·8	44·6	57·6	27·2	1.000 p		121
Mouv. des monts-de-piété :												
221	209	199	205	177	191	191	211	205	193	1.000 reconn.	} Engagem. aux monts-de-piété de Bpest	122
5.128	4.692	4.570	4.570	4.120	4.548	4.246	4.667	4.418	4.293	1.000 p		123
244	215	222	196	200	269	263	204	173	186	1.000 reconn.	} Dégagem. aux monts-de-piété de Bpest	124
5.298	4.916	5.119	4.669	4.598	6.160	6.019	4.167	3.585	3.936	1.000 p		125
1.064	1.057	1.034	1.043	1.021	943	870	877	909	915	1.000 reconn.	} Effect. des gages aux m.-de-p. de Bpest	126
24.090	23.866	23.317	23.218	22.740	21.129	19.356	19.856	20.689	21.046	1.000 p		127
4.495	3.757	2.393	5.177	3.642	3.555	3.577	3.334	2.924	3.684	reconnais.	Ventes par contr. aux m.-de-p. de Bpest	128

¹⁾ Seulement d'après les cours de 18 actions cotées à ce moment. — ²⁾ Cas n'ayant pas été précédés d'autres procédures. — ³⁾ Y compris, à partir de sept. 1939, la zone nord recouvrée et la Subcarpathie; à partir de janv. 1941, les territoires oriental et transylvain recouverts. — ⁴⁾ Y compris, à partir de janv. 1940, la zone nord recouvrée et la Subcarpathie, ainsi que, à partir de janv. 1941, les territoires oriental et transylvain recouverts. — ⁵⁾ En vertu de l'arrêté 7.670/1940, pris par le président du Conseil, il n'y a pas eu de protêts jusqu'au 31 déc. 1940.

indexemelkedés jött létre. Az *ipari anyagok és termékeinek* árindexénél aránylag egészen kismérvű növekedést látunk. A június havi 118'6 pontos indexet a július havi 120'4-es index csupán 1'5%-kal múlta felül, az egy év alatti árfejlődés is csak 15'9%-ot tett ki. A *nyersanyagok* árindexe a selyem, fa és gumi árának emelkedése következtében csupán 0'6%-ot nöött, úgy hogy az elmúlt havi 120'2 pontos index júliusra 120'9-re növekedett. Az egy év alatti emelkedés pedig csupán 8'7%-ot tett ki. Az aránylag ezideig alig változott nyersanyagárak mellett a *gyártmányok* árindexének növekedése már nagyobbarányú volt. Az élelmezési ipari gyártmányok a pamut és a selyemgyártmányok árfejlődése 116'9 pontról 119'0 pontra lökte fel az árindexet (+1'8%). Az *ipari gyártmányok* indexemelkedése egy év alatt 16'9%-ot tett ki. A *tüzelőanyagok árindexe* a tüzifa áremelkedése következtében 0'2%-kal növekedett, úgy hogy a 132'3 pontot kitevő június havi árindex júliusban 132'6-et ért el, az egy év alatti emelkedés sem jelentős ennél a csoportindexnél, mert a 12'6%-ot kitevő egy év alatti növekedés hónapokra elosztva alig egy százalékot tesz ki.

A mezőgazdasági termékek nagyarányú áremelkedése folytán az *agrárrolló* a múlt havi —3'0-ről +6'2-re változott.

Megélhetési költségek.

A 27 cikk alapján számított létfenntartási index július hónapban az elmúlt hónapokhoz képest nagyobb emelkedést mutat, azonban még így is megállapítható, hogy a mai gazdasági viszonyok között az ártartásnak és a kormányzat munkabérlpolitikájának nagy szerepe van abban, hogy a létfenntartás költségei nem emelkedtek veszélyes mértékben. A *lakbérrel együtt számított* létfenntartási index júniusról júliusra 123'9-ről 132'6-re nöött, ez a 8'7 pontot kitevő emelkedés egy hónap alatt 7'0%-nak felel meg. Az egy évvel azelőtti megélhetési index is csupán 22'2 pontos (+20'1%-os) növekedést mutat. A 86'3 ponton álló lakbérindex figyelembevétele nélkül számított *lakbér nélküli* létfenntartási index természetesen számszerűleg nagyobb emelkedést mutat, mint a lakbérrel együtt számított index, így júliusban a június havi 135'8 ponttal szemben 147'2 ponton állt a lakbér nélkül számított index. Az emelkedés itt 11'4 pont, illetőleg 8'4%. 1940 júliusában még 118'0 ponton állott a lakbér nélkül számított indexszám úgy, hogy egy év leforgása alatt 29'2 pontos (+24'7%-os) indexnövekedés jött létre. Az index komponensei közül elsősorban az élelmezés nöött meg nagyobb mértékben és csak másodsorban a ruházat.

Az *élelmezés indexe* 123'5-ről 139'0-re ugrott, ez a 15'5 pontos növekedés elsősorban a marhahús, tej, sajt, kenyér és burgonya áremelkedésével van

összefüggésben. Az élelmezés indexe egy év alatt csupán 34'3 pontot nöött.

A *ruházat indexe* a harisnya, fehérnemű és gyermekruha árának emelkedése következtében 5'3 ponttal (+3'1%-kal) 172'0 pontról 177'3 pontra nöött. Az emelkedés itt egy év alatt 16'9%-ra rúgott.

A *fűtés és világítás indexe* az elmúlt hónaphoz képest változatlan: 151'6, az egy év alatti emelkedés 7'5%-ot tesz ki.

A *lakásindex*, amely a kötött lakberek következtében már évek óta változatlan, júliusban is 86'3 ponton állott.

Pénz és hitel.

A Magyar Nemzeti Bank *jegyforgalma* július hó végén 1.773'3 millió P-t tett ki, s 17'8 millió P-vel, 1'0%-kal növekedett meg egy hónap leforgása alatt. 1940 júliusával szemben 615'6 millió P-t (+53'2%) emelkedett. A *leszámított váltók és előlegek* 886'8 millió P-t kitevő értéke az előző hónaphoz képest 61'3 millió P-vel, vagyis 7'4%-kal növekedett. Az egy évvel azelőtti álladéknál pedig 28'0%-kal volt magasabb. Az *érckészletből* az *aranyérmék és rudak* állománya változatlanul 124'1 millió P, a *devizák és valuták* összege egy hónap alatt 18'8%-kal csökkent úgy, hogy a hóvégi állomány 20'3 millió P értéket képviselt. Egy év leforgása alatt 64'6%-kal lett kisebb a devizák és valuták összege. Ennélfogva az *összes érckészlet* a hó végén 144'4 millió P-t tett ki, ami 3'2%-kal kevesebb, mint június hónapban. Az 1940-es év ugyan ezen időpontjához viszonyítva 20'4%-os csökkenés mutatkozik.

Betétállomány. A postatakarékpénztár és a P. K. budapesti tagintézeténél elhelyezett *takarékbetétek állománya* július hó folyamán 6'5 millió P-vel, 0'8%-kal 800'6 millió P-re emelkedett. A múlt év hasonló időpontjával összevetve a gyarapodás 12'0%-ot tesz ki. A *folyószámlabetétállomány* is 3'9%-kal 1.161'9 millió P-re növekedett. Egy év alatt itt is igen jelentős (+28'9%) gyarapodás állott be. Így az *összes betétállomány* 1.962'5 millió P-t tett ki, 50'3 millió P-vel (+2'6%-kal) többet, mint júniusban és 346'8 millió P-vel (+21'5%-kal) többet, mint egy évvel azelőtt.

A 28 *legnagyobb vidéki pénzügyintézet* betétállományában is gyarapodás észlelhető, a 140'3 millió P-t kitevő betétállomány ugyanis 1'6%-kal volt több, mint júniusban és 14'4%-kal több, mint az 1940. év júliusában.

Tőzsde. A budapesti tőzsde forgalma július hó folyamán csak értékösszegben mutat lényeges emelkedést. A *hivatalos részvényindex* 0'4 ponttal 268'6-re esett (—0'1%). Egy év alatt az emelkedés 163'9 pontot tett ki, ami 156'5%-nak felel meg. Az *eladott részvények száma* egy hónap alatt 30'4 ezer db-bal (—4'7%) 612'9 ezer db-ra hanyatlott. Az egy évvel ezelőtti helyzethez viszonyítva azonban az

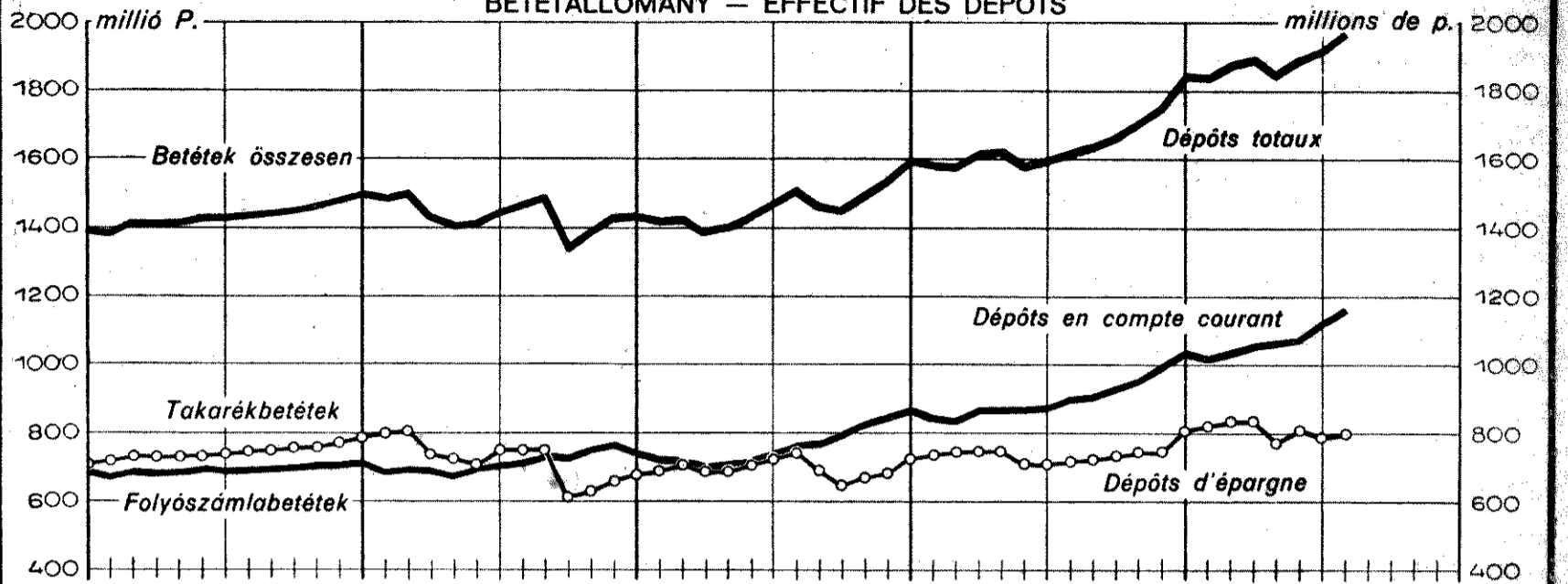
eladott részvények száma több, mint tízszeresére emelkedett. Az árnívó emelkedése folytán a *szállítások és átvételek összege* a tárgyalt hó folyamán 18'0%-kal (11'0 millió P-vel) 72'1 millió P-re növekedett. 1940 júliusához képest a *szállítások és átvételek összege* több mint a tizenhét-szeresére emelkedett.

Hitelbiztonság. A *csődök száma* Magyarországon a tárgyalt hó folyamán eggyel csökkent, s így az előfordult 3 csödeset, valamint az eggyel szaporodott 3 *magán- és kényszeregyességi eset* folytán az *összes új fizetésektelenségek száma Magyarországon* változatlanul 6 maradt. A magyarországi *magán- és kényszeregyességek aktívája* 29'2%-kal 17 ezer P-re, *passzívája* pedig 30'4%-kal 32 ezer P-re csökkent egy hónap alatt. 1940 júliusához viszonyítva az *aktíváknál* 68'5%-os, a *passzíváknál* pedig 69'2%-os csökkenés mutatkozik. A *Magyarországon óvatolt váltók darabszáma* 22'0%-kal 61-re emelkedett, *összege* pedig 26'9%-kal 57 ezer P-re zsugorodott. Az egy évvel ezelőtti helyzethez képest mindkét számsor több, mint 90%-kal adott.

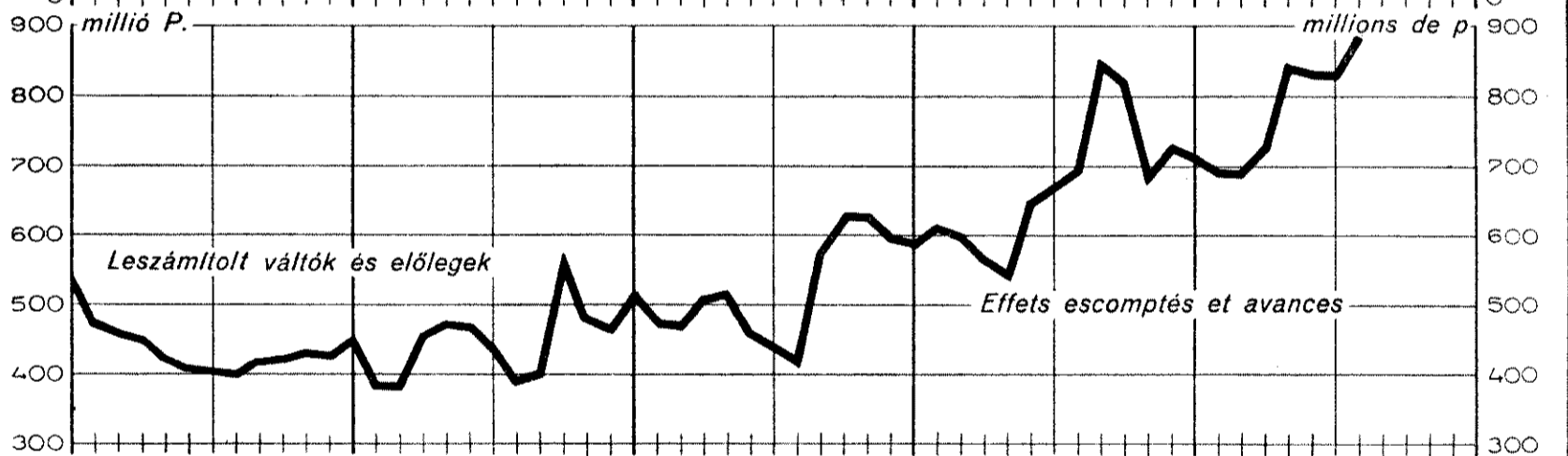
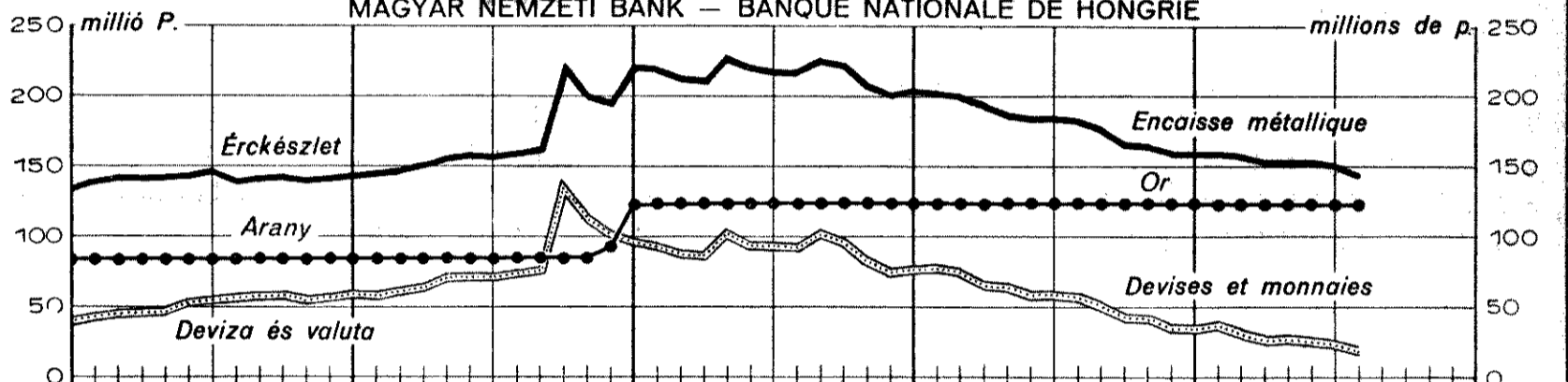
Zálogházi forgalom. A postatakarékpénztár budapesti zálogházi intézeteinek forgalmát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a zálogfelvételek csökkenése, illetőleg a zálogkiváltások emelkedése folytán a zálogálladék csak lényegtelen változást szenvedett. A *zálogfelvételek tételszáma* 5'9%-kal 193 ezerre, *összege* pedig 2'8%-kal (—125 ezer P-vel) 4.293 ezer P-re hanyatlott. Egy év alatt a két számsor 9'4%-kal, illetőleg 7'7%-kal csökkent. A *zálogkiváltások tételszáma* 13 ezerrel (+7'5%) 186 ezerre, *összege* pedig 351 ezerrel (+9'8%) 3.936 ezerre emelkedett. Egy év alatt itt is csökkenés mutatkozik (—12'7%, —13'3%). Végeredményben tehát a *zálogálladék* 6 ezer *tétellel* (+0'7%) 915 ezerre, a *zálogálladék összege* pedig 357 ezer P-vel (+1'7%) 21.046 ezer P-re növekedett. Itt is, mint a zálogházi forgalom legtöbb számsoránál, az egy év előtti helyzethez képest hanyatlás mutatkozik (—15'7%, —11'5%). A *kényszerárverésre került tételek száma* egy hónap alatt 760-nal (+26'0%) 3.684-re növekedett, de még így is 17'0%-kal kevesebb, mint egy évvel ezelőtt.

RAJZOK A GAZDASÁGI JELZÓTÁBLÁHOZ — GRAPHIQUES AU TABLEAU ÉCONOMIQUE

BETÉTÁLLOMÁNY — EFFECTIF DES DÉPÔTS

MAGYAR NEMZETI BANK — BANQUE NATIONALE DE HONGRIE

TŐZSDE — BOURSE

